

Szabó Alíz

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

1994. 3. szám
SZEPTEMBER

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja az Igazságügyi Minisztérium

Büntetés-végrehajtás

Országos Parancsnokság Sajtóirodája

Megjelenik negyedévenként * Tizenharmadik évfolyam 3. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Elnök:

DR. TARI FERENC

Tagjai:

DR. ESTÓK JÓZSEF,
DR. FEKETE MIHÁLY,
GARAMI LAJOS,
MEZŐ LÁSZLÓ,
DR. NAGY FERENC,
PADOS JÓZSEF,
SCHNEIDER GYULA,
VESZELKA VENDEL,
DR. VÓKÓ GYÖRGY

Főszerkesztő:

DR. FARKAS TIBOR

Szerkesztő:

TURBÓK ATTILA

Rovatvezetők:

Csere László, dr. Csordás Sándor,
Fejes Imre, dr. Lőrincz József, Németh
Gyula, Vincze Tamás, Turbók Attila

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,
Nagysándor József u. 4.

Telefon és telefax:

112-0090

E SZÁMUNK SZERZŐI

Boros János, az országos parancsnokság kutatásszervezési és nemzetközi kapcsolatok főosztályának vezetője; *Csapó József*, a Kecskeméti Bv. Intézet parancsnoka; *Fejes Imre*, az országos parancsnokság büntetés-végrehajtási főosztályának vezetője; *Kabódi Csaba*, adjunktus az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán; *Komáromi István*, a KEI beruházó és tervező osztályának főelőadója; *Lajtár István*, legfőbb ügyészégi ügyész; *Nagy Ferenc*, tanszékvezető egyetemi docens, JATE Állam- és Jogtudományi kar; *Óry Károly*, a Szemere Bertalan Társaság ügyvezető alelnöke; *Pardi Anna*, újságíró; *Sereg Pál*, a váci Bv. Tiszthelyettesképző Iskola parancsnoka; *Szondi Miklós*, nevelő Állampusztán; *Vókó György*, osztályvezető ügyész a Legfőbb Ügyészségen.

*

A fényképeket *Csatorday Zoltán* és *Boros János* készítette.

A folyóirat előfizethető az MNB 235-90-164-5010 számú csekkszámlán vagy a szerkesztőségben.

Előfizetési díj egy évre 200 forint.

Előkészítés és tördelés az IM BV Sajtóirodán

Nyomdai munkák a BV KEI nyomdában

Felelős vezető: Machács István

Emberi jogok

A strasbourgi esetjog tükrében

A pönológia tudományában már több mint egy évszázada általánosan elfogadott tétel: az elítélt ember is jogok hordozója, csak abban volt nézetkülönbség, melyek ezek a jogok, s mi azok forrása. A korábbi megközelítés szerint ezek a büntetés-végrehajtás során keletkező „rabjogok”, vagyis az állam által „adományozott” jogosítványok. Idővel egyre többen azt hirdették, hogy a fogvatartottat – sui generis – megilletik bizonyos alapjogok, vagyis az egyetemes emberi jogok – mintegy „áthatolva a börtönfalakon” – tovább élnek a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során. E felfogás keretei között csak a jogok terjedelme, tehát a jogosítványok köre, „mennyisége”, illetve fordítva: megengedett korlátozottságuk foka képezi vita tárgyát.

Ez utóbbi felfogás a második világháború utáni nagy nemzetközi emberi jogi reformkor – mondhatni: a második felvilágosodás – után, Európában különösképpen a strasbourgi emberi jogi joggyakorlat (az Emberi Jogi Bizottság és Bíróság működése) következtében vált uralkodóvá. Ezt legnyilvánvalóbb módon az Emberi Jogi Bizottság – már működése kezdetén, 1962-ben – ekként fogalmazta meg: „Jóllehet, a kérelmező olyan ítélet alapján fogvatartott, amelyet olyan büntett elkövetése miatt róttak ki rá, amely egy (másik) ember legalapvetőbb jogait sértette meg, ez a tény önmagában egyáltalán nem fosztja meg az elítéltet azoknak a jogoknak és szabadságoknak a garanciáitól, amelyeket az Egyezmény szavatol.” Ez az egyezmény az ún.

Római Szerződés, azaz az „Emberi Jogok és Alapvető Szabadságjogok Védelméről szóló Európai Egyezmény”, 1950-ből. Mint ismeretes, a Magyar Országgyűlés az 1993. évi XXXI. számú törvénnyel kihirdette a Római Szerződést.

A strasbourgi törvénykezési szervek eddigi ügyforgalmából az derül ki, hogy a kérelmezők nagyobbik része fogvatartott. Megjegyzendő azonban az, hogy „strasbourgi szemmel” fogva tartásnak minősül a személyi szabadság mindenfajta elvonása, lett légyen az rendőri őrizetbe vétel, a letartóztatás bármely formája, kényszerlakhely kijelölése, a különböző katonai fenyegetések és az elmebetegek zárt intézeti gyógykezelése... 1993-ig az ún. egyéni panaszok több mint egyharmadát személyi szabadságuk-

tól megfosztott személyek nyújtották be, de ez az arány az utóbbi tíz évben csökkent: 1962-1977 között még az összes kérelem fele tőlük származott, addig napjainkban ez 10-15 százalékra apadt. Mégis meglepő, hogy az Európai Emberi Jogi Bíróság eddig még nem hozott olyan ítéletet, amelyben a börtönviszonyok (például elhelyezés, munkáltatás, ellátás, fegyelmezés stb.) rendjét illetően „pozitív” egyetemes iránymutatást adott volna. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága legutóbb 1987-ben ugyan kiadott egy ajánlást „Európai Börtön szabályzat” néven, ez a dokumentum azonban nem tartozik az Egyezményhez, annak magyarázó-értelmező részeként sem fogható fel, amely így nem „köti” a strasbourgi törvénykező szerveket sem.

Miért „szemérmes” börtönügyekben Strasbourg? Egy mondattal is megválaszolható a kérdés. A Római Szerződés egyetlen cikkelye sem szól közvetlenül a börtönök belső életéről, nem határozza meg a szabadságvesztés-büntetését töltő elítélt jogait. Vagyis első ránézésre úgy fest a helyzet, hogy az európai emberjogi védelem alól kimaradnak a börtönlakók. Valóban igaz, az Egyezmény elsősorban érintett 5. cikkelye csupán az „önkéntes”, tehát a hatalommal visszaélő személyi szabadságelvonást tilalmazza. Tehát a tisztességes (fair) és méltányos büntetőeljárást, tárgyalást követően hozott jogerős bírói ítélet alapján végrehajtandó szabadságvesztés: „nem emberjogi probléma”. Így okoskodva, éles határvonal húzható a még „ártatlannak” tekintendő, csupán eljárás alá vont gyanúsított emberjogi helyzete és a már véglegesen elmarasztalt „védettség” közé. Hiszen csak az előbbi oltalmát biztosítja. Úgy látszik, mintha az Egyez-

mény előnyben részesítené a „tisztességes” (ide értve a csupán gyanúba keveredett) polgárt, megfélekedve a „bűnösről”, azt teljes mértékben átengedve a büntető állam kénye-kedvének.

Ez így nem igaz. Az Egyezmény szövege, áttételesen bár, de számos olyan rendelkezést tartalmaz, amelyek érintik a szabadságvesztés-büntetés végrehajtását. Ilyen a *kínzás, más embertelen büntetést, illetve bánásmódot tilalmazó 3., az ún. kényszer-, vagy rabszolgamunkát tiltó 4., a családi élet és kapcsolattartás (mint például a levelezés „jogát”) elismerő 8. vagy a gondolat- és lelkiismereti – s témánk szempontjából lényeges –, a vallásszabadságot biztosító 9. cikkely, hogy valóban csak a legfontosabbakat említsem.*

De hát akkor hogy is van ez? Csak tán nem olyképpen, ahogy az a híres- nevezetes Mátyás királlyal megesett: a legendák kódéba tűnt leány „vitt is, meg nem is” ajándékot uralkodójának... Erről a helyzetről és magyarázatáról szívesen beszélek e dolgozatban.

Az Emberi Jogi Bíróság szemlélete

Két megjegyzést célszerű előrebocsátanom, mielőtt a strasbourgi Emberi Jogi Bíróság döntéseinek ismertetésére rátérnék. A bíróság – 1992 végéig már – jóval több mint kétszáz befejezett ügyében legfeljebb hat olyan található, amely szorosan vett pönológiai szempontból „érdekes”, bár ezek sem szólnak közvetlenül a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának „mikéntjéről”. A határozatok szövegén mégis áttetszik az, amit a bíróság az elítélt ember jogairól gondol. Szemlélete – ha úgy tet-

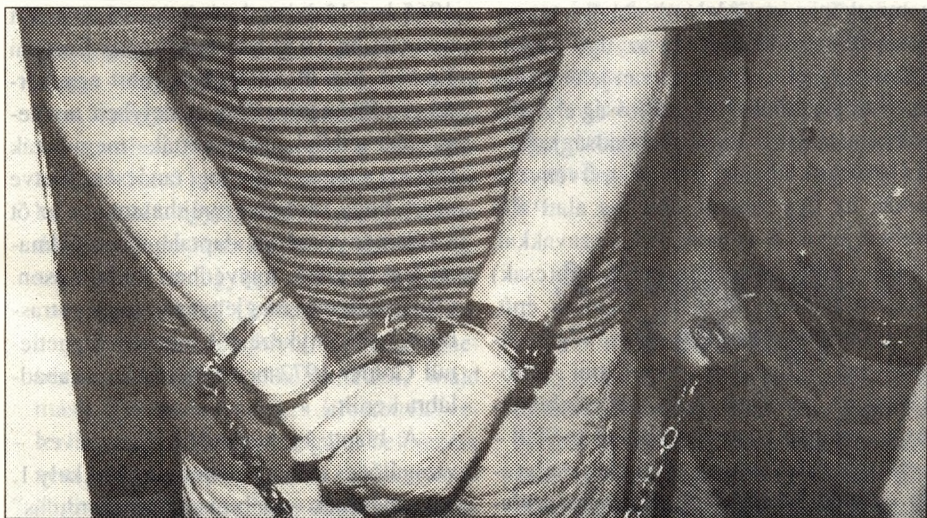
szik – világos, bár összetett: az emberi jogok át/vagy túlélik a börtönrácsot, hisz mindenütt és mindenkor léteznek „elidegeníthetetlen” szabadságjogok, legfeljebb a fogva tartás körülményei között – terjedelmük és intenzitásuk szerint – módosulnak. Ugyanakkor rendkívül érdekes az, hogy a bíróságnak még egyszer sem kellett állást foglalnia két olyan emberi alapjog ügyében – hiszen a kérelmek „útközben” az Emberi Jogi Bizottságnál elakadtak –, mint a kínzás, kegyetlen vagy lealacsonyító bánásmód (3. cikkely), illetve a kényszermunka (4. cikkely) kérdésében. Az eddigi határozatok „csak” a levelezés, általában a külvilággal való kapcsolattartás (8. cikkely), a méltányos hatósági (bírói) eljáráshoz, a jogi képviselethez való jog (6. cikkely) és a jogorvoslati jogról (13. cikkely) szóltak. A börtön „tartalmi” működését illetően az egyik legfontosabb tevékenységi formával, a munkával kapcsolatban két igencsak „áttételes” határozat született.

A második megjegyzés: a fogvatartot-

taktól érkező panaszok sohasem csupán egyetlen megnevezett emberi jog sérelmét kifogásolják, ami részben adódik a börtön totális intézményei jellegéből: ahol is minden tevékenység összefügg, de mind „kívülről” irányított. Ebből következően egyetlen börtönbeli eseménynek akár többszörös emberi jogi vetülete is lehet. Eddig így volt mind a hat esetben. Épp ezért igencsak nehéz a kategorizálás. Egy biztos: *A konvenció cikkelyei szerint nem lehet felosztani az eseteket.* Én azt a megoldást választottam, hogy két nagy csoportba soroltam az ügyeket, egyrészt az izoláció tilalmával, másrészt a börtönön belüli munkavégzéssel kapcsolatos ügyek között szék különbséget.

A teljes izoláció tilalma

Ily módon nevesített tilalom *nincs* a Konvencióban, hisz nincsenek a büntetés-végrehajtás körülményeire „kihegyezett”

szabályok sem, ennek ellenére – tudom, nem kikezdehetetlen módon – az Egyezmény 6., 8. és 13. cikkelye egy csokorba köthető. Mindhárom a teljes kiszolgáltatottság ellen „szól”, másként fogalmazva a társadalmi és jogi izoláció tiltását fogalmazza meg. Pozitíve azt mondják ki, hogy mindenkinek – még a személyi szabadságtól időlegesen megfosztott személyeknek is – joguk van arra, hogy ügyükben „pártatlan, méltányos” eljárás során döntenek, mégpedig úgy, hogy tájékoztassák őket az ellenük felhozott „vádak” természetéről, védekezhessenek *akár személyesen, akár védő segítségével* (ez tulajdonképpen az Egyezmény 6. cikkelyére utal). Hasonlóképpen *„mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét és levelezését tiszteletben tartsák”* (8. cikkely). A jogorvoslati jog garanciáját pedig az Egyezmény 13. cikkelye fogalmazza meg: *„Bárkinek, akinek jogait és szabadságjogait megsértették, joga van ahhoz, hogy a jogsérelem hatékony orvoslását kérje...”*.

Ennek feltételeit elsődlegesen a hazai, a nemzetközi jogban kell megteremteni. A nemzetközi „jogvédelem” ebből a szempontból másodlagos. Ha az ügy „eljut” Strasbourgig¹, csak akkor van jelentősége az (Európai) Emberi Jogi Bíróság elvi alapállásának: a fogvatartott szabadságjogai – korlátozások között² bár, de – érvényesítendő, az Egyezmény védelme alatt álló emberi jogok. S ez nem játék a szavakkal. Jóllehet, a bíróság álláspontja nem (csak) modern büntetésfilozófiai alapokra épít. Bár (el)ismeri annak a 20. század végére általánosan elfogadott pönológiai felfogásnak az igazságát, hogy a börtönbüntetés végrehajtása nem vághatja el anélkül – a visszatéréshez reményt nyújtó és esélyt adó – családi kötelékeket, társadalmi szála-

kat, hogy önellentmondásba ne kerülne. Az Egyezmény betartatása sokkal inkább szikár jogi követelmény, s a bíróság kevéssé – a folyton változó – pönológiai, kriminológiai szempontok alapján dönt. A bíróság számára egyértelmű az alapkérdés: a panaszolt esetben az érintett (tag)állam jogi szabályai – és gyakorlata (valamint hatóságainak tényleges magatartása) – mennyire felelnek meg – a részes állam által magára nézve kötelezőnek elismert –, az Egyezményben körülírtaknak. A bíróság arról határoz, hogy az adott ügyben az állami szerv jogi és gyakorlati megoldása „konvenciókonform” volt vagy sem. Pozitív – a hogyan kell „jól” kérdését illető – választ sohasem fogalmaz meg, de nem is ez a dolga, csupán a „nem” – az emberi jogsértés – kimondásával határolja körül a büntető állam cselekvési szabadságát. Hogy ez mit is jelent, vegyük sorra az ügyeket³:

A Golder-ügy

Egy angliai börtönben fogva tartott *S. E. Golder* - akit fegyveres rablásért ítélték 1965-ben 15 évi szabadságvesztésre - azért nyújtott be 1970-ben panaszt az Európai Emberi Jogi Bizottsághoz, mert egy börtönzendülést követően – amelyben tevőleges részvétellel gyanúsították – megvonták tőle azt a jogot, hogy jogi tanácsért, illetve azért, hogy keresetet nyújthasson be az őt – véleménye szerint alaptalanul – rágalmozó fegyőr ellen, ügyvédhez fordulhasson. (Talán érdemes megjegyezni, hogy a strasbourgi törvénykezéstől teljesen függetlenül Golder 1972-ben feltételesen szabadlábra került.)

A bizottság hosszas – hároméves – vizsgálódás után a Konvenció 6. cikkely 1. bekezdésének – a bírósághoz „fordulás”

szabadságának – és a 8. cikkely – a kapcsolattartás – sérelmét tényként állapította meg. A bíróság két évvel később – 1975. február 21-én kelt – határozatában viszont egyértelműen kimondta, a Konvenció 15. cikkelyére hivatkozva⁴, hogy „a bírósági út igénybe vételéhez való jog nem abszolút jog, tehát egy demokratikus társadalomban... a közbiztonság érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése érdekében korlátozható.” A bíróság ítéletében azonban nem vállalkozott arra, hogy bármiféle általános érvényű megfogalmazását adja annak, hogy a fogvatartottak esetében milyen jellegű korlátozások „konvenciókonformak”. Sőt, arra sem törekedett, hogy állást foglaljon arról, az angol börtön szabályzat érintett rendelkezései egyáltalán megfelelnek-e az Egyezménynek. A bíróság arra hivatkozott – mint minden esetben –, hogy csak az adott ügy tényleges körülményeit kell vizsgálnia, mégha behatóan is, de csupán a kérelemnek megfelelően. Márpedig Golder tartalmilag az Egyezmény 6. cikkelyének sérelmét panaszolta, azt, hogy *megtagadták tőle a pártatlan és méltányos eljáráshoz fűződő alapvető emberi jogát*. Hiszen Golder „ártatlanságát” akarta – ügyvédi közreműködéssel – bírói úton bizonyítani a börtönlázadás gyanújával szemben. S kellő alappal: a börtönlázadást követő kiterjedt rendőrségi vizsgálat nem tudta egyértelműen igazolni a zendülésben való részvételét. (A szembesítések során az ügyben érintett fegyőrök „nem ismerték fel” Goldert.) Mindezek dacára börtönélete rendkívüli módon megnehezült: időlegesen elkülönítették, majd másik zárkába helyezték, s „éreztetették” vele, hogy a rendőrségi vizsgálat befejezése nem jelenti ártatlanságának bebizonyosodását, sem pedig azt, hogy ügyét a bv. ható-

ság is véglegesen lezárta volna. Épp emiatt fordult engedélyért a belügyminiszterhez⁵, hogy ügyvédi segédlettel pert indíthasson a bíróság előtt az őt „megrágalmazó” fegyőr ellen, s ezzel egyben tisztázza magát a gyanú alól. Kérelmét arra való hivatkozással utasították el, hogy „ilyen kezeseknek úgy sincsenek esélyei az eredményességre...” A bíróság ezzel szemben kimondta, az angol hatóságok eljárásukkal megsértették az Egyezménynek a 6. cikkely 1. bekezdését (az ún. fair eljárás kívánalmát), valamint a 8. cikkelyét (a kapcsolattartás szabadságát). Az Egyezmény szövegének hiteles – s a bíróság töretlen – értelmezése szerint ugyanis a közigazgatási (végrehajtó) hatalmat gyakorló belügyminiszternek nincsen joga előre – a bíróság helyett pedig végképp nincs – eldönteni egy per kimenetelét. Persze a bíróság nem alkotmányjogi problémában, a hatalmi ágak megosztásának kérdésében foglalt állást, de egyértelműen rögzítette azt, hogy konvencióellenes – mondhatni: jogi képtelenség – az, ha a hatóság hatáskörét meghaladó, tehát jogsértő jogértelmezésből levont következtetésétől teszi függővé egy emberi jog megadását. Hibás volt továbbá az a döntés is, amellyel megakadályozták azt, hogy a jogai gyakorlásában – a szabadságvesztés miatt természetesen – korlátozott fogvatartott ügyvédi segítséget kérjen.

A Campbell- és Fell-ügy

Szintén az Egyesült Királyságban⁶ börtönbüntetését töltő *J. J. Campbell* és *P. Fell*, akiket bünszövetségben elkövetett lopás, fegyverrejtegetés és egyéb más súlyos bűncselekmények miatt 1973-ban tíz, illet-

ve tizenkét évi szabadságvesztésre ítélték, 1977-ben az Európai Emberi Jogi Bizottsághoz elküldött kérelmükben azt panaszolták, hogy az angol büntetés-végrehajtás fegyelmi eljárása, továbbá a látogatásra és a kapcsolattartásra vonatkozó szabályai sértik az Egyezményben biztosított emberi jogokat. A bizottság által feltárt tényállás szerint 1976-ban hat elítélt, közöttük a panaszosok is egy börtöntüntetésen vettek részt, amelynek a felszámolása során jó néhány fegyőr (és néhány elítélt) megsérült. Campbell és Fell ellen – az akkor még hatályos 1959-es angol Bv. Szabályzatban rögzített módon – fegyelmi eljárás indult, amelynek eredményeképpen az ún. felügyelőbizottság megvonta tőlük a „büntetés-elengedés” kedvezményét, ami egyiküknek 450, a másikuknak pedig 120 nap „elvesztését” jelentette (s ez – nem pontosan, de nagyjából – a mi feltételes szabadságra bocsátásunk időpontja utólagos elhatalasításának felelne meg...) További szankcióként kizárták őket a „közös munkából”, s bércsökkentést is kimondtak. Egyidejűleg magánzárka-fenyítést is alkalmaztak.

Mindketten kérték a belügyminisztert, hogy engedélyezze számukra per indítást – ügyvéd közreműködésével – a bíróság előtt, az őket ért testi sértések miatt. Kérelmüket a miniszter elutasította, s azt is megtagadta, hogy egy ügyvéddel kapcsolatba lépjenek. Nem engedélyezték azt sem, hogy egy „független” – tehát nem a bv. hatóság alkalmazásában álló – orvos megvizsgálja sérüléseiket. Végül – öt hónappal később – mégis engedélyezték az ügyvédi látogatást, de csak egy fegyőr jelenlétében s ellenőrzése mellett beszélhettek. Fell – aki eredetileg pap volt – azt is sérelmezte, hogy megtagadták tőle azt a lehetőséget, hogy kapcsolatba léphessen más egyházi személyekkel.

Az Emberi Jogi Bizottság 1982-ben (!) kelt jelentésében megállapította, hogy a felügyelőbizottság eljárási módja, az ügyvédhez fordulás lehetőségétől való megfosztás, a kapcsolattartás akadályozása nem egyeztethető össze az Egyezmény 6. és 8. cikkelyében megfogalmazottakkal. Az viszont, hogy nem állt rendelkezésükre hatékony jogorvoslati lehetőség, nem a 8. cikkelyt, hanem a 13-at sértette. (Az, hogy nem biztosítottak „független” orvosi vizsgálatot, nem a Konvenció 6. cikkely 1. bekezdése alá tartozik, mert az csak a bírósági eljárás garanciáiról szól, s ezt nem lehet kiterjesztően értelmezni.)

Az ügy megítélésére befolyást gyakorolt az a tény is, hogy a lassacsokán – több mint öt évig – csordogáló strasbourgi eljárás tartama alatt Angliában megváltoztatták a büntetés-végrehajtás belső szabályzatát. Jóllehet a bíróság (és a bizottság) mindenben a panasz tárgyát képező esemény időpontjában fennálló jogállapot szerint határoz. (Általában ugyanis a strasbourgi joggyakorlat „értékeli” azt, ha az érintett állam még annak előtte felszámolja az emberi jogi szempontból kétes helyzetet, hogy a bíróság mondaná ki konvenció-ellenességét.) Az új angol szabályok megkönnyítették a látogatás, illetve a kapcsolattartás engedélyezési rendjét, úgyszintén a keresetbenyújtás, s az ezzel kapcsolatos ügyvédi segítség igénybevételének módját.

A bíróság 1984. június 28-i ítéletében⁷ mindenekelőtt azt vizsgálta, hogy a kérelmezőkkel szemben az eljárás büntető vagy fegyelmi jellegű volt-e, ugyanis csak az előbbi esetben jöhet számításba a 6. cikkely alkalmazhatósága. A válasz megadásához a bíróság felidézte egy korábbi – az Engel és társai – ügyében a büntető és fegyelmi (jog)terület elhatárolásával kapcsolatban

kifejtett álláspontját⁸. „Az első kérdés az, vajon a nemzeti jog szerint a vitatott törvényértéseket meghatározó jogszabály büntetőjogi vagy fegyelmi természetű, avagy mindkettő?” A második ismérvként az elkövetett tett természetét kell elemezni, vagyis azt, hogy adott esetben egyszerű fegyelmi vétségről van-e szó, vagy túlnő azon, s így büntetőjogba ütköző magatartás. Az is előfordulhat, hogy ugyanazon tettet mind büntető, mind pedig fegyelmi úton üldözik. A harmadik tényező a kiszabott szankció súlyosságának vizsgálata.

A Campbell- és Fell-ügyben a bíróság a fenti szempontok figyelembevételével arra a következtetésre jutott, hogy a kérelmezők elleni felügyelőbizottsági eljárás büntető jellegű volt. E megállapításra tulajdonképpen a harmadik ismérv alapján jutott el. Tény ugyan, hogy a „büntetés-elengedés” az angol jogban diszkrécionális természetű, s a joggyakorlat szerint inkább „előjog”, semmint alanyi jog. A strasbourgi bíróság viszont akként okoskodott, hogy önmagában a kedvezmény elvesztése már egy „valóságos” szankció, mert tényleges hátrányt jelent. A gyakorlatban a „büntetés-elengedés” elvesztése azt eredményezi, hogy – a bv. hatóság által előre közölt, s ebből következően – az elítélt várakozásának megfelelő időpontra túlhalad fogva tartása. Holott a fegyelmi, marasztaló határozat után is valójában az eredeti – a bíróság által kimondott – börtönbüntetés marad a fogva tartás törvényes alapja, mi több, ahhoz semmi többlet nem adódik hozzá. Mindazonáltal a bíróság úgy találta, hogy a büntetés-elengedés lehetőségétől – különösen fegyelmi eljárás során – történő megfosztás, amely a kérelmezőkre „várt”, s az a tényleges joghátrányegyüttes, amelyet elszenvettek, olyan súlyos következménye-

ket jelentett mind büntetésük tartamára, mind pedig annak szigorúságára nézve, hogy az Egyezmény szerint is „büntető természetűnek” kell tekinteni. Tehát – a bíróság álláspontja szerint – a fogva tartásnak jóval azon az időpontra túli meghosszabbítása, függetlenül attól, hogy erre fegyelmi szankcióként kerül sor, amelyre a büntetés-végrehajtás megkezdése óta az elítélt számíthatott: új – szabadságelvonásban megtestesülő – joghátrány, még akkor is, ha ez büntetőjogilag nem tekinthető új büntetésnek. Az Egyezmény eszméje pedig megköveteli, hogy az ilyen súlyú intézkedést a 6. cikkely szerinti garanciák biztosítsák.

A bíróság érvelése nem azt jelenti, hogy a szabadságvesztés fogalmát „felparcellázhatónak”, végrehajtását oszthatónak tekintené. A szabadságvesztés(büntetés): a személyi szabadság fizikai elvonása – törvény és bírósági határozat által – meghatározott időtartamra. A bíróság ítéletében kiszabott tartamon belüli – nem a büntető normából származó, tehát nem elítélti jogként megfogalmazott – különféle végrehajtási könnyítések, illetve kedvezmények megadása a bv. hatóság jogköre, amiként a büntetés-végrehajtás rendjének fenntartása érdekében használatos fenytések alkalmazása is. Egyes jogrendszerekben⁹ a fegyelmi fenytés (többlet)következménye lehet az, hogy a büntetés végrehajtásának rendes menete megváltozik, várható tartama meghosszabbodik, például a feltételes szabadon bocsátás időpontja „kitolódik”. Ilyenkor nem egy új vagy más büntetés veszi kezdetét, nem növekszik meg az eredeti büntetés tartama sem, mégis olyan fokú módosulás áll be – s ez független a fogvatartott vétkességétől –, amely pártatlan, méltányos és igazságos eljárást, védői közreműködést kíván, olyat, amely feltételezi

az Egyezmény 6. cikkelye előírásainak betartását. Azért időztem el hosszabban a bírósági döntés indokolásánál, mert ez azon ritka esetek egyike, amikor a strasbourgi törvénykezési szervek ilyen mélyen behatoltak az államok számára fenntartott „marge d'appréciation”-jába, azaz abba a mérlegelési sávba, amely különösen a közigazgatás (államigazgatás) tekintetében szuverenitási kérdés.

E markáns és merész elvi tétel dacára a konkrét kérelem, Campbell és Fell ügyében a bíróság már visszafogottabban döntött. Először is a felügyelőbizottság eljárása kapcsán a bíróság kimondta, hogy a bizottság működése mind jogilag, mind pedig gyakorlatilag zömében megfelelt a 6. cikkelyben írt kívánalmaknak, tehát „független, pártatlan” testületnek minősítette, amely „méltányos és igazságos” módon járt el, a nyilvánosság kizárása pedig a „közrend és biztonság” okából indokolt volt.

A bíróság viszont az Egyezmény (6. cikkely 3. bekezdés c) pontja) megsértésének értékelte azt, hogy a kérelmezők számára nem tették lehetővé *solicitor* – azaz védő – részvételét az eljárásban, továbbá (részben) megsértették az eljárás nyilvánosságára vonatkozó szabályt (6. cikkely 1. bekezdés második mondat) azzal, hogy a határozatot nem nyilvánosan hirdették ki.

A többi megpanaszolt részkérdésben a bíróság – egyértelműen a kérelmezőknek „adva igazat” – megállapította a konvencióértést. A hatóság kétszeresen is megsértette az Egyezmény 8. cikkelyét egyrészt azzal, hogy csak jókora késedelemmel engedélyezte az ügyvéddel való konzultációt, s akkor is csak „ellenőrzés” mellett, másrészt pedig azzal, hogy általában korlátozták kapcsolattartásukat. (A teljes-

ség kedvéért megjegyzem: a „független” orvosi vizsgálat elmaradása miatti kérelmeket a panaszosok időközben visszavonták, így a bíróság nem határozott ebben a kérdésben.)

Végül a bíróság Fell külön kérelmével kapcsolatban úgy határozott – utalva a kapcsolattartás tényként megállapított akadályaira –, hogy a kérelmező nem rendelkezik hatékony jogorvoslati lehetőséggel, s ezzel az Egyezmény 13. cikkelye is sérelmet szenvedett.

Silver és társai ügye

Ez valójában tartalmilag két ügy volt, egyrészt *R. Silver* angliai elítélt panasza azért, mert a belügyminiszter elutasította azt a kérelmét, hogy *solicitor*hoz fordulhasson, hogy tanácsot kérhessen fogva tartási körülményeit illetően. Másrészt hét kérelmező, akik közül hat börtönben volt – köztük Silver is –, azt sérelmezte, hogy *kapcsolattartási jogukkal, pontosabban levelezési jogukkal csak korlátozva élhetnek*, mert az angliai börtönben 1972-76 között 64 levelüket tartották vissza vagy késve kézbesítették. A levelek különböző tartalmúak voltak, a családi és személyes jellegűek mellett a fogva tartás körülményeiről, a büntetőeljárásról, illetve kereskedelmi tranzakciókról szólnak. A címzettek a családtagokon és ismerősökön túl ügyvédek, parlamenti képviselők és újságírók voltak.

A kérelmek különböző időpontokban, 1972 és 1975 között folyamatosan érkeztek az Emberi Jogi Bizottsághoz, amely azonban csak 1980 októberében mondott először érdemben véleményt, igaz ekkor az Egyezmény három (6., 8. és 13.) cikkelyének megsértését állapította meg.

A bíróság 1983. március 25-én hozott döntést¹⁰. (Az időmúlás jelzése nemcsak azért érdekes, mert ismét mutatja az „átfutási” idő hosszúságát, az eljárás lassúságát, hanem mert időközben az angliai börtön-szabályzat – mint már az előbbi ügyben láttuk – 1981-ben megváltozott.)

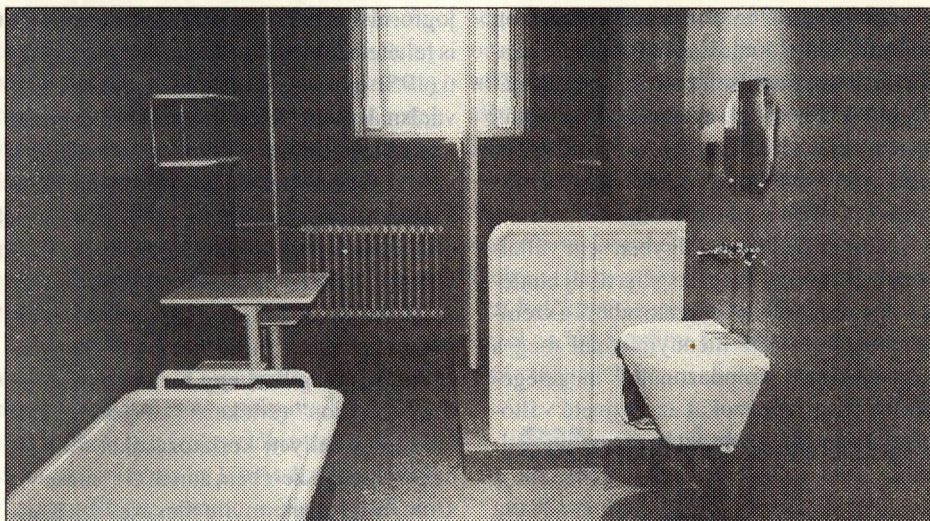
A bíróság ebben az ügyben sem vállalkozott arra, hogy megvizsgálja az új büntetés-végrehajtási szabályzatot abból a szempontból, hogy „az mennyire felel meg a Konvenciónak, mindazonáltal megelégedéssel nyugtázta azokat az alapvető változásokat, amelyek tükrözték az angol jogalkotás azon szándékát, hogy törekszik a Konvencióval való minél jobb összhang megteremtésére.”

A bíróság ítéletében először R. Silver egyéni panaszával foglalkozott. Megállapította – természetesen figyelmen kívül hagyva az utólagos jogszabályi módosítást –, hogy a belügyminiszter, amikor elutasította Silver ügyvéd közreműködése iránti kérelmét, ezzel egyben elzárta a bírói út igénybevételének lehetőségétől is. Ebből következően – figyelemmel a már korábban a Golder-ügyben részletesen kifejtett álláspontjára – a bíróság egyhangúan hozott határozatában kimondta az Egyezmény 6. cikkely 1. bekezdésének megsértését. A kapcsolattartás korlátozása, nevezetesen a 64 visszatartott, illetve késleltetve átadott levél ügyében, a bíróság mindekelőtt azt vizsgálta, hogy ez a hatósági intézkedés a Konvenció (8. cikkely 2. bekezdésében) megengedett korlátozási körbe esik vagy sem.

Elemelve a közhatalmi beavatkozásnak az Emberi Jogi Egyezményben biztosított lehetőségeit, a bíróság hangsúlyozta törvényi meghatározottság kritériumának fontosságát, amely nemcsak megfelelő

jogforrási szintet, de kellő nyilvánosságot is feltételez. Megállapította, hogy az eredeti (1951-es) angol szabályozás ennek az elvárásnak nem felelt meg. Másodsorban vizsgálta a korlátozás „törvényes céljait”, vagyis azt értelmezte, hogy mit jelentenek a konkrét ügyben a „rend védelme”, a „bűncselekmények megelőzése”, az „erkölcsök védelme”, a „mások jogainak és szabadságának védelme” fogalmak. A bíróság elismerte – mint általában –, hogy az államokat megilleti egy bizonyos „marge d'appréciation” (értékelési sáv) a tekintetben, hogy milyen korlátozásokat állít fel belső jogrendszerében, annak eldöntése viszont, hogy ez mennyire illeszkedik a Konvencióhoz, az a bíróság feladata. Néhány levél esetének kivételével a bíróság megállapította a 8. cikk sérelmét, ugyanis az 1951-es angol jogi rendezés nem volt publikus, túlon túl nagy diszkrecionális jogkört adott a büntetés-végrehajtási apparátusnak a belső utasítások, parancsok rendje. A mindennapi gyakorlat ezt még tovább torzította. Mindebből következően a bíróság megvizsgálta azt is, hogy a fenti jogi rendben működhetett-e hatékony jogvédelem, vagyis megfelelt-e a gyakorlat a Konvenció 13. cikkelyében írtaknak. Bármennyire léteztek is elvben jogorvoslati utak az akkori angol büntetés-végrehajtásban, ezek mind a szervezeten belül maradtak, illetve nem voltak kikényszeríthető határozatok, s ami a legnagyobb baj volt: az általuk alkalmazott „anyagi” jog nem volt kompatibilis – mint fentebb láttuk – a Konvencióval. Így a bíróság megállapította a 13. cikkely megsértését.

A skót elítéltek azzal a panasszal fordultak 1981-ben a bizottsághoz, hogy a börtönben korlátozták kapcsolattartásukat mind a levelezés, mind pedig a látogatófo-

A különösen veszélyes elítéltek őrzésére kialakított zárka Magyarországon

adás tekintetében, és nem állt rendelkezésükre hatékony nemzeti jogorvoslati lehetőség sem sérelmeik orvoslására.

Boyle és Rice ügye

J. Boyle-t 1967-ben gyilkosságért ítélték életfogytiglanra, majd 1981-ben a szabadulásra való felkészítés érdekében átszállították a saughtoni börtönbe. Ugyaníde került *B. Rice* is, akit szintén gyilkosságért ítélték el, szintén életfogytigra. (A következő évben mindkettejüket szabadon bocsátották.)

Boyle kérelmében az angol börtönrendszerrel szemben a következő – egyébként a szinte vadozatú börtön szabályzatnak mindenben megfelelő – sajátosságait kifogásolta: hetente csak egy háromoldalas levelet írhatott, s ebbe a mennyiségbe beleszámították a hatóságnak küldendőket is; a feleségével való levelezését is rendszeresen ellenőrizték, sőt azt sokszor más elítéltek jelenlétében fennhangon olvastatták fel vele; a börtön-

parancsnok visszatartotta az egyik barátjától érkezett levelet arra hivatkozva, hogy az nem magánjellegű; havonta csak egy személyt (és csak egy órára) fogadhatott látogatónaként, s mivel ezt az időt rendszerint feleségével töltötte, nem találkozhatott más családtagjaival. Végezetül általánosságban panasolta azt, hogy a saughtoni börtönben a fogva tartási körülmények sokkal kedvezőtlenebbek, mint a korábbi intézetben voltak. Ezt sérelmesnek tartotta, mert magatartásával nem adott – fegyelmi – okot arra, hogy a bv. hatóság hátrányára változtassa meg börtönfokozatát.

Rice kérelmében előadta: nem kapott eltávozási engedélyt, amikor beteg édesapját kívánta meglátogatni; évente csak tizenkét látogatáshoz volt joga; a börtönhatóság több levelét visszatartotta vagy késedelmesen kézbesítette.

Mindketten egyaránt panasztak azt, hogy a Konvenció 13. cikkelyében biztosított hatékony, nemzeti jogorvoslati lehető-

ségek nem álltak rendelkezésükre azért, hogy a fenti sérelmeikre orvoslást nyerhessenek.

A bizottság eléggé „érzéketlennek” mutatkozott a börtönrezsimből fakadó, az elítéltek (családi) kapcsolatait korlátozó rendszabályok „lényegét” illetően. Rice ez irányú kérelmét már 1983-ban elutasította. Boyle panaszai közül is csak azt tekintette megalapozottnak – a barátjának írt levél visszatartását arra történt hivatkozással, hogy az a sajtónak szól –, amelyről időközben a kormány is elismerte, hogy „tévedés” volt. Egyébként az 1986-os jelentésében az egész ügyet a Konvenció 13. cikkelye alá tartozó problémának minősítette. Ezzel tulajdonképpen azt fejezte ki, hogy a tagállamok viszonylag „szabadok” a börtönrezsimek meghatározásában, feltéve, hogy kellő jogi keretek között teszik ezt, s főként akkor, ha biztosítják a hatékony belső jogorvoslati lehetőséget (is).

A bíróság – érdemét tekintve – elfogadta a bizottság álláspontját, s az egész problémát a 13. cikkelyre „hegyezte ki”. Az 1988. április 27-i döntésében előbb egy „elvi kérdés” kapcsán fejtette ki álláspontját¹¹. Igazán nem akarom bírálni a bíróság okfejtését, hiszen veretesen „nemzetközi” és „jogászai”, és mindez egyszerre. A bíróság ugyanis kimondta, hogy a Konvenció 13. cikkelye nem értelmezhető olyan kötelezettségnek, amely szerint a belső jogban biztosítani kell mindenféle panasz (szó szerint: sirám) miatt a belső jogorvoslatot, ez csak a Konvencióban előírt „jog”; csupán arról van szó, hogy egy ún. *védelmi panasz* álljon rendelkezésére az egyénnek. A bíróság viszont nem ment bele ennek elvont, elvi fogalom-meghatározásába, megmaradt – szokásos – gyakorlati megközelítése mellett: csak a felhozott és megállapítható té-

nyek fényében vizsgálta az „adott ügyet”, s kimondta: a „jelen ügyben” az az alapkérdés, létezett-e a 8. cikkelyben körülírt jogok sérelme esetén a 13. cikkelyben meghatározott „védelmi-panasz”-jog? A tények azt mutatták, hogy ilyen létezett, tehát nem állapította meg a Konvenció-sértést.

Börtönmunka

A börtönbeli ún. *munkáltatás* „hogyanjáról” eddig még nem született döntés Strasbourghban, sem a börtönmunka céljáról, sem jellegéről, sem a munka díjazásáról nem szól bírósági határozat.

A Konvenció szövege (4. cikkely 1. és 2. bekezdése) ellenben tilalmazza a „*rab-szolgaság*” és a „*szolgaság*” minden formáját, amiként a „*kötelező vagy kényszer-munkát*” is. A kényszer-, illetve kötelező munka tiltása alól azonban maga az Egyezmény (a 4. cikkely 3. bekezdés a) pontjában) enged kivételt, s ezzel lehetővé teszi a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása alatti munkáltatást, amely az elítélt számára kötelezettségként is meghatározható.

Valamiféle képet azért nyerhetünk a bíróságnak a fogva tartás tartama alatt végeztetett rabmunkával kapcsolatos álláspontjáról, ha felidézem azt a két – immáron klasszikusnak számító – belga ügyet, amelyben a kérelmezők elsősorban internálásuk (közizgazgatási őrizetük) tényét kifogásolták, de emellett az előírt munkakötelezettséget is sérelmezték.

Akár előrebecsáthatom: a *strasbourgi szervek nem gyanúsíthatók „rabbarátság-gal”*. A szakirodalomban a „belga csavargók” ügyeként ismeretes (de Wilde, Ooms és Versyp) esetben a bíróság kifejtette – nem értve egyet a bizottság álláspontjával –, hogy minden olyan munkakötelezettség, amely nem haladja meg a „normális” határt

(nem egészségkárosító, nem túlzottan megterhelő: tehát az illető egyén által teljesíthető), nem sérti a Konvenciót. Külön rámutatott arra, hogy a rájuk kiszabott munka épp a társadalomba való visszavezetésüket szolgálta¹².

A másik ügyben, szintén egy belga – visszaeső internált – panaszában döntve,

újfent kimondta tulajdonképpen ugyanazt, mint az előbbi esetben, a rá kirótt munkakötelezettség nem tekinthető „rabszolgaságnak”, mivel a munkakörülményei normálisak voltak és célja nem a kizsákmányolás, hanem a társadalomba történő visszaillesztés volt¹³.

Dr. Kabódi Csaba

Jegyzetek

1. Az egyéni kérelem benyújtásának feltételeiről az Egyezmény 26. és 27. cikkelye szól, vö.: az 1993. évi XXXI. számú törvénnyel.

2. A 15. cikkely értelmében a háború vagy a nemzet létét fenyegető más rendkívüli veszély esetén bármely állam az Egyezményben meghatározott kötelezettségeitől eltérő intézkedéseket tehet a helyzet szükségessége által feltétlenül megkívánt mértékben, feltéve, ha ezek az intézkedések nem ellentétesek egyéb nemzetközi kötelezettségekkel. Még ebben az esetben sem térhetnek el az államok az Egyezmény 2. cikkelyétől (az élethez való jog), kivéve a háborús cselekményeket, a 3. cikkelytől (a kínzás, más embertelen büntetés stb.), a 4. cikkely 1. bekezdésétől (a rabszolgaság, szolgaság tilalma) és a 7. cikkelytől (nullum crimen elve). Ezek tehát az abszolút, semmilyen körülmények között nem korlátozható jogok.

Ezenkívül több szabadságjognál szerepel az a klauzula: „csak a törvényben meghatározott olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban a közbiztonság, a közrend, közegészség vagy az erkölcsök, illetőleg mások jogainak és szabadságjogainak védelme érdekében szükségesek.”

3. E fejezet megírásakor az alábbi forrásmunkákra támaszkodtam: Donna Gomien: *Vade-mecum de la Convention européenne des Droits de l'Homme, Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1991.*; G. Cohen-Jonathan: *La Convention européenne des Droits de l'Homme, Economica, Paris, 1989.*; V. Berger: *Jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme*. Ed. Sirey, Paris, 1991.

4. A. sorozat No. 18., egyébként az esetet elemzi: V. Berger: *Jurisprudence de la Cour européenne des Droits de l'Homme* (3e édition) Sirey, Paris, 1991., 83. és következő oldalak.

5. Az Egyesült Királyságban a büntetés-végrehajtás feletti felügyelet, s az elítéltekkel kapcsolatos legfontosabb döntések (mint például a feltételes szabadság engedélyezése) a „Home-Office”-hoz tartoz-

nak, ez a nagyjából a magyar belügyminiszternek megfelelő kormánytag feladata.

6. Az Egyesült Királyság, mint Strasbourgban mondani szokás: a „legjobb ügyfél”, legfőképpen a történeti tradíciók miatt kodifikálatlan jogrendszere okán, így nem történt meg a Konvenció és a nemzeti jog harmonizációja sem. Lásd az erre vonatkozó statisztikát: *Aperçu des travaux et statistiques 1990.*, Commission européenne des Droits de l'Homme, Strasbourg (é. n.)

7. A. sorozat No. 80., illetve Berger id. mű. 121. oldal.

8. Vö.: A. sorozat No. 22.

9. Európa több országában léteznek a büntetés mérséklésének, illetve elengedésének különféle rendszerei, amelyek közös „alapgondolata”: a börtönbüntetés tartama alatt az elítélt által tanúsított megfelelő magatartás, illetve jó munkavégzés csökkenti a bíróság által kiszabott szabadságvesztés tartamát. Franciaországban 1972-től működik a büntetés mérséklésének megoldása, eszerint a bv. bíró – a bv. bizottság véleményének meghallgatása után évente legfeljebb három hónappal, illetve havonta hét nappal csökkentheti a végrehajtandó szabadságvesztést. Az olasz ún. büntetéselengedésre akkor kerülhet sor – szintén bv. bírósági hatáskör – ha „az elítélt kiérdemelte a társadalomba való gyorsabb és hatékonyabb visszaállítását indokolja”, s ekkor minden kitöltött hat hónap után 20 nap büntetés-elengedés engedélyezhető. A spanyol bv. törvény szerint „a bv. bíró hozzájárulásával két teljesített munkanapra egy nap büntetés az elítéltnel elengedhető, amennyiben nem tanúsított ismételt rossz magatartást, vagy a büntetés alól nem akarta kivonni magát.”

10. Vö.: A. sorozat No. 61.

11. Vö.: A. sorozat No. 131., illetve Berger id. mű 181. és következő oldalakkal.

12. Lásd a de Wilde, Ooms, Versyp, az ún. belga csavargók ügyét, A. sorozat No. 12.

13. Droogenbroeck ügye, A. sorozat No. 50.

Esély

Az euro-kompatibilis magyar börtönügy (2.)

Mielőtt a magyar börtönügy euro-kompatibilissé válásának esélyeiről részletesebben szólnék, szeretném hangsúlyozni azt a meggyőződésemet, hogy ezek az esélyek *igen jelentősek*. Néhány éven belül remélhetőleg már csak olyan hibákat, zavarokat találunk mi is, mint amelyek Európában bárhol, bármelyik ország börtönében előfordulhatnak. Alátámasztja meggyőződésemet, hogy a magyar parlament és a kormány csatlakozott minden egyezményhez, amely e tárgykörben fontos. Európához csatlakozásunk szándékától elválaszthatatlan a kívánalmakhoz való alkalmazkodás vállalása, értelemszerűen a börtönügyekben is. Tudomásul kell vennünk, hogy *ez a szándék nem mai keletű*. Az e századi magyar büntetés-végrehajtás a kezdeteknél, a századforduló környékén a legkorszerűbb nemzetközi elvek szellemében formálódott, de az elmúlt évtizedekben is történt – egyesek szerint nem túl jelentős, mások szerint azonban igen hatékony – lépés a nemzetközi felzárkózáshoz. Rendkívül fontosnak tartom továbbá azt a lehetőséget, amelyet az európai és más börtönök működésének megismerése nyújtott az elmúlt néhány évben, azokat a találkozásokat, amelyek elmélyítették kapcsolatainkat a börtönügyet kiválóan ismerő szakemberekkel, miközben a magyar börtönök is megnyíltak más nemzetek szakemberei számára.

A magyar börtönök euro-kompatibilissé válása megvalósulásába vetett hitnél azonban sokkal bizonytalanabb vagyok a *megvalósulás ütemének* megítélésében. Ez az ütem számtalan feltételhez kötődik. E feltételek megteremtésének gyorsaságát ma nem igazán lehet megjósolni. Számos kérdés megoldása ugyanis bizonyos előfeltételek megteremtésével kezdődik. A büntetés-végrehajtást a társadalmi környezetből kiszakítva önmagában nem lehet fejleszteni, de nem szabad kihagyni a társadalom, a „jogállam” fejlesztéséből. Először is a társadalomnak (politikuskoknak, szakembereknek) kell döntenie, mit szándékoznak kezdeni a bűnözéssel, a bűnös emberrel. *Büntetőpolitika, büntetőjog, eljárásjog és számos szomszédos jogterület együttes áttekintése a feltétele, hogy a börtönügyben jelentős változások történjenek*. Igen jellemző mondat, amit nemrég hallottam egy rendőr tábormok előadásán: „*Eddig küzdöttünk a bűnözés ellen, ma meg kell tanulnunk kezelni.*” Ehhez megfelelő szervezet, intézményrendszer és egyfajta társadalmi konszenzus szükséges. Röviden ezeket tekintem át.

A szervezet

A magyar büntetés-végrehajtás részlegesen „fegyveres testületi jellege” – bár az elmúlt években jelentősen formálódott -, még ma is meghatározó a börtönök életében. A testületet az Országos Parancsnokság irányítja, az intézetek élén parancsnokok állnak, a szer-

vezési, irányítási módszerek egyes elemei ma is a katonai modellnek felelnek meg. A személyzet előmeneteli rendszere a katonai hierarchián alapul. Ez a tény önmagában látszólag nem tűnik jelentősnek, a napi gyakorlatban azonban fontos következményekkel jár. A jelenlegi rendszerben a személyzet tagja és az előljáró alárendelt viszonyban állnak egymással. A fogvatartottakkal közvetlen kapcsolatot tartó személyzeti tagok ezért hajlamosak a személyzet-elítelt viszonyt is hasonlóan alakítani. Ez a viszony azonban amellett, hogy nehezíti a kezelési célok megvalósítását, indokolatlan feszültséget gerjesztve különböző situációkban a biztonságot is veszélyezteti.

Az intézetek, belső szervezetük közelmúltbeli átalakítása után (a korábbi „szakszolgálati” szervezés helyett funkcionális egységek kialakításával, önálló gazdasági társaságok létrehozásával), ma már nem hasonlítanak katonai szervezetre. Van azonban ezen a téren is olyan örökség, amin nehéz túllépni. Egy katonai szervezet mindig *rendkívüli helyzetre* készül, annak megfelelően alakítja belső struktúráját. Ezzel együtt jár az is, hogy *teljes önállóságra törekszik*, olyan feltételrendszer kialakítására, amely kritikus helyzetben is biztosítja a szervezet működését. A magyar büntetés-végrehajtás szervezetében ennek a szemléletnek az elemei ma még megtalálhatók. A börtönök közvetlen működtetésén kívül számos olyan feladatot lát el a testület, amelyet más szervezetek is elláthatnának. Ennek kettős hátránya van:

- *a személyzet aránytalanul kis hányada foglalkozik közvetlenül a fogvatartottakkal;*
- *sok esetben nem érvényesül a „normalizálás” elve; az ellátásban saját normák érvényesülnek és az ellenőrzést is a saját szervezet végzi.*

A katonai szervezetekre vonatkozó „titkosság” szerencsére már a múlté, évente több ezer „civil” lép be az intézetekbe, nyitott a börtön a sajtó és a kutatók számára is. A tapasztalható problémák megoldása azonban nem egyszerű kérdés. Van ugyanis néhány összetevő, amely nehezíti a „katonás” megoldások csökkentését. Gondot okoz például az intézetek nagysága, valamint a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó személyzet alacsony létszáma. A több száz – esetenként ezernél is több – elítelt napi életének megszervezése, mozgatásuk, ellenőrzésük nehezen képzelhető el másként, mint ahogy ez ma történik. Az épületek méretén kívül nehezíti a helyzetet, hogy a legtöbb helyen az építészeti megoldások miatt nem lehet egymástól elszigetelt, viszonylag önálló életet biztosító kisebb egységeket létrehozni.

A körleteken, munkahelyeken élő fogvatartottak számához képest kevés az ott lévő személyzet. Egy-egy nevelőre, felügyelőre 60-120 elítelt felügyelete, problémáik megoldása hárul. Ilyen körülmények között elkerülhetetlen bizonyos „katonás” szabályok előírása, de nehéz a differenciálás elveit is megvalósítani. Tekintve, hogy Magyarországon az elítéltek általában közös zárkákban vannak, az egyszemélyes zárkaélet viszonylagos önállóságához képest még több előírást, rendszabályt kell a raboknak betartaniuk.

A „katonai” jelleg mérséklését jelenthetné, ha csökkentenék a személyzetben belül a katonai rendfokozattal rendelkezők arányát és csak azok maradnának ilyen státuszban, akiknél ez feltétlenül indokolt. (Ez alapvetően az őrség állománya.) Nehezen indokolható ugyanis, hogy egy gazdasági szakember vagy egy nevelő katonai rendfokozattal rendelkezzen és fegyverviselőre legyen jogosult. A probléma azonban az, hogy a jelenlegi

létszámviszonyok mellett az őrségnél nincs tartalék. A rendkívüli események bekövetkezésekor az intézet egész állománya „katonává” válik és részt vesz a rend helyreállításában. A rendőrség is hasonló gondokkal küzd, nem tudja ezt a feladatot teljeskörűen átvállalni. Ennek az állapotnak a megváltoztatása országosan mintegy 1500-2000 fős létszámfejlesztést igényelne. A büntetés-végrehajtás szervezete enélkül csak mérsékelttel képes a normalizálás, a differenciálás elvének megvalósítására, csak korlátozottan lehet intézményi önállóságról beszélni, a kis egységek kialakításának, a teammunkának csak kezdeti elemeivel találkozhatunk.

A büntetés-végrehajtás intézményrendszere

Az elmúlt évtizedekben a magyar büntetés-végrehajtás intézményrendszerében - a közigazgatás más területeihez hasonlóan - nagyfokú *centralizáció* történt. Megszüntettek több mint 150 járási, városi börtönt, ezzel együtt megszűnt a kis egységekből álló differenciált, a fogvatartottak lakóhelyéhez, annak közösségéhez közelálló intézményhálózat kialakításának lehetősége. Az intézetek – a bennlakók számát tekintve – igen nagyok, az országos végrehajtó intézetek norma szerinti befogadóképessége 400-1900, az előzetes letartóztatást foganatosító intézeteké 80-500 fő.

Nehezíti a helyzetet, hogy a magyar büntetőjog *három végrehajtási fokozatot* (fogház, börtön, fegyház) ismer, az intézeteket a fokozatok szerint is meg kell különböztetni. A törvény, valamint a bíró az ítéletekkel behatárolja, sok esetben közvetve meg is határozza, hogy melyik intézetbe helyezheti el a büntetés-végrehajtás a fogvatartottat. A fegyház fokozatú nők valamennyien, a börtön fokozatúak nagyobbik része *csak* a Kalocsai Fegyház és Börtönbe kerülhet, a fiatalokú fiúk számára is *csak egy* intézetet jelöltek ki. Nyilvánvalóan ilyen módon nem érvényesülhet az az elv, hogy az elítélt a lakóhelyéhez közeli intézetben töltse büntetését.

A fokozat mellett a büntetés tartama szerint is vannak előírások, a hosszabb ítéletűeket „zárt” intézetekben, a viszonylag rövidebbeket a mezőgazdasági foglalkoztatásra alapozott, nyitottabb intézetekben helyezik el. *Az intézetek differenciálása elsősorban a biztonsági tényező alapján történik.* Az a feltételezés, hogy a szigorúbb fokozatú, hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélt személy veszélyesebb a társainál. Ez a gondolkodásmód számos esetben igaz ugyan, mégis gyakran tévedésre ad lehetőséget. A napi gyakorlatban gondot okoz az is, hogy a jelenlegi végrehajtási fokozatok kialakítása óta jelentős változások történtek. A korábbi szabályok szerint a fegyház fokozat nemcsak biztonságosabb intézetben történő elhelyezést, hanem jóval súlyosabb büntetést jelentett, mint a fogház. Mára a fokozatok közötti különbségek egyre inkább elmosódnak. Jelentősen megváltozott a büntetés tartalmáról vallott felfogás, hangsúlyozottabbá váltak a jogok egységes biztosítására vonatkozó törekvések, mint a különbségek hangsúlyozása. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy nagyobbak a különbségek két azonos fokozatú (például egy zárt börtön és egy mezőgazdasági börtön fokozatú) intézet, mint egy-egy intézeten belül kialakított fegyház és börtön fokozatú részleg között.

Az intézetek – az európai felfogás szerint – alapvetően zártak, bár az adott intézet te-

riületén viszonylag szabadabb a mozgás. Nyitott intézetről ma nem beszélhetünk. Kivétel a Baracskai Bv. Intézet martonvásári részlege, ahol a külső munkahelyen való foglalkoztatással együtt a nyitott intézetek egyéb jellemzői is megtalálhatók. Az 1993-ban hatályba lépett új bv. törvény teremtette meg a nyitott intézetek létrehozásának jogi lehetőségét az „enyhébb végrehajtási szabályok” megalkotásával. A gyakorlati tapasztalatok azonban ennél korábbi időszakra nyúlnak vissza.

A Büntető Törvénykönyv korábban tartalmazta a „szigorított javító-nevelő munka” intézményét, amelyet a büntetés-végrehajtási testület hajtott végre gyakorlatilag nyitott intézetekben. Más oldalról hasznos tapasztalatokat szerezhettünk az ún. *öntevékeny szervezetek* működtetésével kapcsolatban. Ezek a szervezetek a megfelelően kiválasztott fogvatartottak önkéntes jogkövetésén alapultak, a bizalom és a felelősségtudat biztosította a szervezethez és a rendet. Hasznosak voltak azok a kísérletek is, melyek a jogszabályok módosítását megelőzték. A nyitott intézetek széles körű alkalmazásának lehetőségét tehát nem a vonatkozó jogszabályok hiánya és nem a személyzet tapasztalatlansága hátráltatja. Azt gondolom, mindenki egyetért azzal, hogy a közel 2000 elítélt befogadására alkalmas Budapesti Fegyház és Börtön nem minősíthető egyetlen döntéssel „nyitott intézettel”. Az intézet nagysága eleve lehetetlenné teszi ilyen jellegű működtetését, de kérdés az is, hogy az intézet vonzáskörzetében van-e ennyi, nyitott intézetben történő elhelyezésre alkalmas elítélt. Ma inkább átmeneti megoldásokra van lehetőség. Több intézetben, így például a Budapesti Fegyház és Börtönben is működnek olyan részlegek, ahol az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazására kijelölt elítéltek élnek viszonylagosan elkülönítve. Végleges megoldást csak új intézetek építése hozhat.

Ma a büntetés-végrehajtási intézetekben 3246, összesen közel 60 ezer négyzetméter alapterületű lakóhelyiség van, az egy főre jutó alapterület névlegesen 3,6 m². A valóságban ennél valamivel több, mert a közel 17 000 férőhelyen csak kb. 14 000 fogvatartottat őrzünk. A férőhely megállapítása azonban nincs összhangban a „civil” normákkal, azoknál jóval kevesebb. A készülő új jogszabály alkalmazkodni kíván ezekhez a normákhoz, ez azonban a névleges befogadóképesség csökkenéséhez vezet.

Az új törvény – közelítve az európai börtön szabályokhoz – az *egyéni elhelyezést* tekinteti alapnak, szükség esetén a *közös elhelyezést is megengedi*. A valóságban a közös elhelyezés az általános, az egyéni csak ritka kivétel. A magyar börtönökben (azokban, amelyeket a századforduló környékén építettek) mintegy 1500 „magánzárkának” kialakított helyiség van. Ezekben ma kb. 2500-3000 fogvatartott él. Ha csak a zárkákat használnánk eredeti rendeltetésüknek megfelelően, 1000-1500 új férőhelyet kellene létesíteni. Sokan vallják, hogy a bűnözést nem új börtönök építésével lehet kezelni, hanem az erre a célra fordított – igen jelentős – összegeket esetleg máshol felhasználva eredményesebben lehetne védelmezni a társadalmat. Meggyőződésem, hogy ez Magyarországon nem igaz. Semmi okunk nincs azt hinni, hogy a világ más részeitől eltérően nálunk a közeljövőben csökken a bűnözés és hogy az alternatív büntetések, intézkedések hatásosabbak lesznek, mint azokban az országokban, ahol ennek a miénknél sokkal nagyobb hagyományai, kialakult intézményei vannak. Belátható, hogy nincs itt az ideje egy nagyarányú börtönépítészeti program megvalósításának, de már ma el kell kezdeni egyfajta hosszútávú program kialakítását.

Ha így történik, nem lesz kibobott pénz, amit erre költünk. Az európai modell adott, ezt kell adaptálni a mai feltételekhez, és megtalálni a költségkímélő, hatékony megoldásokat.

Társadalmi konszenzus

Egyetlen gondolattal szeretnék még foglalkozni: a társadalmi konszenzus kérdésével. Az Európai Börtönszabályok 15. pontja a következőképpen fogalmaz: „A fogvatartottak számára biztosított elhelyezési körülmények, különösen valamennyi éjszakai szálláshely feleljen meg az egészségügyi és higiéniai követelményeknek; kellő figyelmet kell fordítani a klimatikus körülményekre és főként az egy főre jutó léghőméreterre, az ésszerű mozgástérre, világításra, fűtésre és szellőzésre.” A szabály nem tartalmaz konkrét előírást arra, hogy például hány foknak kell lennie a lakóhelyiségben, hány léghőméteret kell egy főnek biztosítani, mekkora az „ésszerű” mozgástér. Hasonló megfogalmazással máshol is találkozunk. Például: „71.3. elegendő hasznos jellegű munkát vagy szükség esetén egyéb célirányos tevékenységet kell biztosítani a fogvatartottnak, hogy aktívan töltsék el a teljes munkanapot.” Mennyi az „elegendő”? Mikor van „szükség esete”? Nyilvánvaló, hogy egy nemzetközi egyezmény, amely a viszonyok tényleges befolyásolására törekszik, nem lehet ennél konkrétabb. „... Ez a sajátosság tette a dokumentumot nemzetközileg elfogadhatóvá, rugalmasan alkalmazkodóvá és a konkrét helyi körülményekhez hasznosabban adaptálhatóvá” (Kenneth J. Neale). Ez a „rugalmasság” azonban elkerülhetlenné teszi a vitákat számos ügyben. A „normalizálás” elvének elfogadása segít a döntésekben akkor, ha adott ügyre vonatkozóan pontos, egyértelmű „civil” előírások vannak. Az ilyen ügyek azonban ritka kivételnek számítanak, a döntések végül is megegyezéseken, még gyakrabban a valóságos lehetőségek mérlegelésén alapulnak.

Az elhelyezés és a mozgástér nagyságát illetően más és más normák vonatkoznak a lakásokra, a szociális és egészségügyi intézményekre, a szükséglakásokra, a laktanyákra. Melyik legyen hát minta a börtönviszonyok alakításában? A laikus, de sokszor a szakmai közvélemény is azt a klasszikus elvet vallja, hogy a börtönkörülményeknek a társadalomban élő legszegényebb néprétegek életkörülményeit kell követnie. A másik álláspont szerint, miután a börtönlakó nem választhatja meg és nem is befolyásolhatja saját viszonyait, számára a társadalmi átlagot kell garantálni. De teljesen ésszerűnek tűnik az a megközelítés is, miszerint a kezelési célok megvalósítása érdekében „pozitív diszkrimináció” szükséges az elkövetőkkel szemben, tehát például a szokásosnál szélesebb körű oktatási, képzési, foglalkoztatási feltételeket kell megteremteni a börtönökben. Bár ezeket a döntéseket végül is szakmai megfontolások alapján készítik elő, a törvényalkotásban rendkívül fontos a társadalmi konszenzus, az egyetértés a célok és eszközök vonatkozásában. Más oldalról közelíti meg a kérdést *Winston Churchill* híres mondása: „Egy adott ország civilizáltságának mértékét tévedhetetlenül megmutatja a közösségnek a bűnhöz és a bűnelkövetők kezeléséhez való viszonyulása.” Meggyőződésem, hogy ez a teszt néhány év múlva a magyarokról, Magyarországról kedvező képet mutat.

Elkülönített körletek

Számítógépen minden ajtónyitás

„Amikor a börtönrendszer megváltoztatását fontolgatják, ne azt kérdezzék, miért, kérdezzék azt, hogy miért ne?”

(William Rentzmann)

Börtönépületeink – akár a századfordulón, akár a közelmúltban épültek – mai használóinknak számtalan gondot jelentenek. A börtön működését, biztonságát segítő modern technikai rendszer beépítése nemcsak pénzügyi, hanem építészeti akadályokba is ütközik. *Bentham Jeremy* 1791-ben, a „csillag” rendszerű börtön megálmodásakor aligha gondolt arra, hogy tervei még a XX. század végén is az eredeti funkciót szolgálják. A századforduló magyar börtönépítészete nagy műgonddal alkalmazta e rendszerből az „egy” csillag elvét az akkor épült megyei intézetekben. Jelenleg is üzemelő megyei börtöneink nagy többsége e felfogás szerint épült. A panopticon soklátószögűségét adaptálták az általában háromszintes, egy csillag nyújtotta síkra, ahol a mozgás mindig le-fel irányú, soha nem jobb vagy bal. Más a dimenziója a közelnek és a távolnak, a tér beszűkülése a mozgást mozgatóssá süllyeszti.

Kell-e, szabad-e a rendelkezésünkre álló épületekben technikai fejlesztéseket végrehajtani? *Ha nem, mi a teendő? Ha igen, hol a felső határ?* Egy adott ország büntetés-végrehajtási rendszere – legyen bár egészen kicsi – kényszerű helyzetbe kerül, ha olyan épületekben helyez el fogvatartottakat, amelyek távolról sem alkalmasak a még a hagyományos fogva tartás modern követelményeinek ellátására sem. Az épület kiegészítésére, bővítésére irányuló törekvés nem javítja jelentősen a fogva tartás minőségét, esetleg csak az épület létezését hosszabbítja meg. A siker esélye a kielégítő működés színvonalához képest minimális. Az elhanyagolt börtönépület hatása a fogvatartottakra és a személyzetre egyaránt lehangoló. A hagyományos börtönök szinte kínálják a szubkultúrák kialakulásának lehetőségét, lehetlenné téve a differenciálást, ráadásul a felderített és felderítetlen incidensek száma többszöröse a személyzet által ismert, emberi tényezőkön alapuló, kielégítő kapcsolatrendszerben működő börtönéhez képest. Itt ugyanis nem kerülhetnek elő valódi értékek, az emberi kapcsolatok gépiessé, gyűlölködővé válnak nemcsak egymás közt, hanem a börtön személyzetével is. A légkör tehát állandóan feszült.

Egy belső rendszerében tagolt intézmény, amely az egyén megismerésére alapoz és annak függvényében kidolgozott egyéni kezelési tervre épít, melynek intenzitása folyamatosan növelhető, nos, ez talán megfelel mai erkölcsi normáinknak és az emberi méltóságról vallott felfogásunknak. Az intézményes cél, az őrizet és kezelés céljai így bizonyosan összeegyeztethetők, sőt ez az egyetlen esély a hármas cél ötvözésére. Sajnos gyakran el-

sikkad a hétköznapiakban egy elemi szemlélet, mégpedig az, hogy a börtön nem statikus intézmény, hanem folyamatosan változó, különleges világ. A börtön mint működő intézmény, nem monolitikus egység. A siker csak ott garantálható, ahol a kezelési és őrzési célokat össze tudják kapcsolni, vagy legalább a köztük lévő különbségeket minimálisra csökkenthetik. Milyen drága és költséges az a rendszer, ahol az őrszemélyzetet és a nevelőszemélyzetet külön-külön kell fizetni? Mennyivel hatékonyabb és olcsóbb az a megoldás, ahol domináns az integráció. A közös cél sokkal vonzóbb és lelkesítőbb, hatásosabb, mintha a személyzet különböző csoportjai más-más feladatot hajtanak végre. Mindkét cél szükséges feltételeit és követelményeit ki kell alakítani, ami folyamatos teendő. Nincsenek konkrét kezelési receptjeink arról, hogy mi szükséges és mi elfogadható. Ha nem is minden, de sok minden az adott helyzettől függ.

A börtönök működésének talán legfőbb jellemzője, hogy drámai változások történhetnek nagyon rövid idő alatt, s ez azonnali korrekciós beavatkozást igényel. Ezért a börtön belső szerkezetének, a fogvatartottak elhelyezését megszabó eljárásnak rugalmasnak kell lennie. A belső irányítási rendszert a dinamizmusnak kell jellemeznie, értelemszerűen tehát helye van egyfajta *menedzselési stílusnak*. Kulcsfontosságú az elhelyezési körletek differenciáltsága, a rezsim jellemzőinek különbözősége, továbbá a jól tervezett átjárhatóság. Ebből a szempontból a biztonsági alapelv (tehát, hogy a fogvatartott mennyire veszélyezteti a biztonságot és társait) kissé statikus és bizonyos értelemben egyoldalú, ám továbbra is lényeges kérdés. A kockázatot persze vállalni kell minden esetben, ha nem veszélyes bűnelkövetőről van szó. A biztonságnak (dominanciája ellenére) a kezelést kell szolgálnia, összhangra kell törekednie a kezelés igényeivel. Az érzékelt kockázatot kell tehát helyesen értékelnünk és megítélnünk.

Őszintén be kell vallanom: a rendszert nem könnyű kialakítani és tökéletesen még nem tudtuk megvalósítani. *Egy intézetben belül vegyes rendszert működtetni a mai viszonyaink között nagy kihívás*. A differenciáláshoz szükséges minden erélyt és erényt sajnos még nem vallhatjuk magunkénak. A differenciálás rendszerének sarkköveit sem találjuk meg minden esetben, sok kívánnivalót hagy a tartalmi működtetés és az idő előrehaladtával az elmaradhatatlan újraértékelés. Szinte megoldhatatlan feladat a személyzet szociális készségekké váló felruházása, ebből adódóan rendszeresen érzékeljük az emberekkel való bánni nem tudás összes hátrányát. Mit tehetünk?

A fogvatartottak elhelyezésére szolgáló épületek belső terét - legyen az bármilyen építészeti - valamiféle rendező elv szerint jól el lehet különíteni, hogy önálló rezsimrészt alkossanak. E felfogás lehetővé teszi, hogy a befogadási eljárás során az osztályozás alapjait, a törvényességi és a jogi helyzetet figyelembe véve, az előzetesen letartóztatott vagy az elítélt, az első elkövető vagy a visszaeső bűnöző, de a rövid vagy hosszú ítéleti idővel bekezdő esetében is a kezeléssel összefüggő különleges követelmények, a gyógykezelési problémák, az életkor stb. megfelelő súllyal essen latba a rezsimbe kerüléskor. Az *elkülönített rezsim* lehetővé teszi, hogy a fiatalokúakat a lehető legnagyobb mértékben megóvjuk a káros és kóros hatásoktól, életkori sajátosságaikat a fogva tartás során a lehető legteljesebb mértékben figyelembe vehetjük.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R/87/3. ajánlása a fogvatartottak osztályozásának, elosztásának céljáról az alábbiakat állapítja meg: - *el kell különíteni a többi-*

ektől azokat, akiknek bűnöző múltja vagy személyisége miatt ez előnyös, vagy akik káros hatást gyakorolhatnak másokra; – segíteni kell a fogvatartottak olyan elhelyezését, amely megkönnyíti kezelésüket és társadalmi visszailleszkedésüket, számításba véve az intézmények működtetési és biztonsági követelményeit; – amennyire csak lehetséges, külön intézményeket, illetve adott intézmény elkülönülő részlegeit kell felhasználni a különböző kezelési rezsimek működtetésére vagy az egyes elítéltek kategóriák elhelyezésére.

Kecskeméten az intézeten belül hét jól elkülönített ún. zónát alakítottunk ki. Ebből öt a fogvatartotti elhelyezést, egy a munkáltatást, egy pedig a biztonsági osztályt határolja el. Az elkülönített részek közös jellemzője, hogy felhasználva a kártyás beléptető rendszert, valamennyi zóna be- és kijáratánál kártyaolvasót helyeztünk el, amely nyitja az ajtót. Ugyanakkor számítógép rögzíti, hogy ki, mikor lépett be, illetve ki az adott körletrészből. Élve azzal a lehetőséggel, hogy a kártyán lévő vonalkódprogram lehetővé teszi a tiltást is, meghatároztuk, hogy a személyzet tagjai közül ki jogosult belépni az adott részre. (Például az anyagkönyvelő nem léphet be a fogvatartotti elhelyezési körletre.) A fogvatartotti elhelyezést szolgáló öt részen egy-egy nevelőt helyeztünk el, szigorúan az adott zónán belül, ahol mintegy rezsimefelelősként kell működnie, természetesen alkalmazkodva az intézet egészét jellemző szűkös viszonyokhoz. (Egyetlen fürdő, egy sportudvar stb.) Az így kialakított rendszernek köszönhetően egy-egy nevelő 30-35 fős fogvatartotti csoportot fog össze. Jelenleg azon a rendszeren dolgozunk, hogy egy csoporton belül a felügyelők mindig ugyanazok legyenek. A megismerés foka, a személyes érintkezés, az elkerülési utak elzárása, a személyzet állandósága segítheti a fogvatartottat, tehát a mi törekvéseinket is. A szükséges lehetőségek és eszközök felmutatásával a fogvatartott reális helyzetértékeléshez jut önmagáról, segítséget, ösztönzést kap, de persze a döntő lépéseket saját magának kell megtennie. A fiatalkorúakat, illetve az első büntényeseket teljesen elkülönítettük, mintegy hermetikusan elzártuk a börtön többi részétől. Itt, ezen a részen már sikerült megvalósítanunk, hogy állandóan ugyanaz a felügyelő teljesít szolgálatot.

Az öt elkülönített körletrész markánsan különbözik egymástól. A nevelők személyisége, munkamódszere, más-más kezelési elképzelése tág teret kap, meghatározza egy körletrész hangulatát, arculatát. A fogvatartott számára elérhetővé tettük, hogy előzetes tartóztatása után itt töltsse le a jogerős büntetését, aminek köszönhetően közel marad a lakóhelyéhez.

A kialakított rendszer – lévén, hogy a szolgálatban lévőknek nagyobb a felelőssége – az állományt önfegyelemre, pontosabb szolgálattételre ösztönzi. Tényszerűen ellenőrizhetővé vált ugyanis ellenőrzéseik gyakorisága, időpontja. A számítógép könyörtelenül rögzíti a mozgásukat, amely így utólag is ellenőrizhető és elemezhető. Tanulságok vonhatók le belőle, mások számára is. Meggyőződésem szerint, ha a rezsimekezelést elfogadjuk fő alapelvnek, e rendszertől joggal elvárhatjuk a legjobb eredményeket. Befolyásolhatja persze elképzelésünket az anyagi erőforrások szűkösége, a tényleges működési feltételek hideg realitása, a legapróbb hibáktól is visszaretentő, túlzott elővigyázatosság. Igaz, az optimumot elérni néha lehetetlennek tűnik, de valljuk be: a börtön elretentő, megtorló funkciójának hangsúlyozása eddig még mindig kudarchoz vezetett.

Jogalkalmazás

Regionális tanácskozások • Viták • Gyakorlati tapasztalatok

A büntetés-végrehajtási jogalkalmazást segítő rendezvények sorában méltán vívtak ki elismerést azok a regionális tanácskozások, amelyeken részt vettek – a büntető felelősségre vonás folyamata szerinti sorrendben említve – rendőrök, ügyészek, bírák, valamint a büntetés-végrehajtási szervezet tagjai; vagyis azok, akik legtöbbször kerülnek kapcsolatba a büntetés-végrehajtási joggal. Az előadásokból és hozzászólásokból a terjedelmi korlátozásokra figyelemmel – sajnálatra – jelentős részeket el kell hagyni. Remélhető, hogy így is serkentő hatásúak lesznek e sorok a büntetés-végrehajtási jog fejlesztőire. A tanácskozások előadóit és a hozzászólókat név szerint nem említjük, mivel szövegük ilyen módon történt rövidítését, átfogalmazását velük jóváhagyni nem tudtuk.

Az *első előadó* elmondta, hogy a Bv. tvr. átfogó felülvizsgálata, egy új bv. törvény, kódex megalkotása előtt – nemzetközi kötelezettség-vállalásainkra és a Btk. módosítására figyelemmel, az Alkotmánybíróság 5/1992 (I. 30.) AB-határozatára tekintettel – néhány fontos rendelkezése korszerűsítését megoldotta az 1993. április 15-én hatályba lépett 1993. évi XXXII. törvény. Kiemelte, hogy az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságjogok Védelmének Európai Egyezményére figyelemmel bővültek a Bv. tvr.-nek a valamennyi büntetés és intézkedés végrehajtására vonatkozó rendelkezései. Szélesebb lett a bv. bíró hatásköre, s a határozata elleni fellebbezés lehetősége általánossá vált. A kínzást és más

kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetést és bánásmódot nemzetközi egyezmény tiltja. Az ún. *félszabad végrehajtási rendszer* egyes elemeit hasznosítva, fogházban, illetőleg börtönben végrehajtandó szabadságvesztés esetében lehetőséget ad enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazására. Az elítéltnak adható jutalmak köre a kimaradással egészül ki. Törvényben szabályozták, garanciális szándékkal – a korábbi rendelet vagy utasítás helyett – a szabadságvesztés végrehajtásának félbeszakítására, az elítéltet és a büntetés-végrehajtást terhelő egyes költségekre, a terhes és a kisgyermekes nők jogaira, a levelezés ellenőrzésére, a távbeszélő használatára, a magánelzárás végrehajtására, a fiatalok

pártfogó felügyeletére, a bv. intézetnek az utógondozással kapcsolatos feladataira vonatkozó kérdéseket. A nemzetközi gyakorlattal és követelményrendszerrel teljes összhangban meghatározta az új törvény az elítéltek jogi helyzetét. Önálló fejezetben szabályozza a közérdekű munka végrehajtását. A társadalmi és gazdasági környezet változásai szükségessé tették az elítéltek utógondozására vonatkozó rendelkezések módosítását is. Megszűnt az a törvényességi szempontból aggályos helyzet, hogy a bv. bíró nem a Btk., hanem a Bv. tvr. alapján rendelte el annak az elítéltnak a pártfogó felügyeletét, aki szabadságvesztését teljesen kitöltötte. Azokat a szabadságvesztést töltőkkel szemben alkalmazható fegyelmi fenytéseket, amelyek nem szolgálták a büntetés-végrehajtás célját, illetve a gyakorlatban nem váltak be, az új törvény hatályon kívül helyezte.

Az előzetes letartóztatás végrehajtásával kapcsolatos rendelkezésekben szintén változás történt, ha nem olyan igénnyel és teljességgel is, mint a szabadságvesztés-büntetésüket töltőkre vonatkozó rendelkezések körében.

A katonai bíróságok megszűnésével összefüggésben a katonai fogdák feladata is megváltozott, jelenleg csak a Budapesti Katonai Fogdában hajtanak végre előzetes letartóztatást. Ezért rendelkezik a Bv. tvr. 116. § (2) bekezdése katonai fogda helyett „erre kijelölt katonai fogdáról”. Az előzetesen letartóztatott jogait felsoroló 118. § (1) bekezdés d) és g) pontja módosult j) és k) pontot iktatott be a törvényhozó. A korábbi d) pont úgy rendelkezett, hogy az előzetesen letartóztatott hozzátartozóival és – a büntetés-végrehajtási intézet jóváhagyásával – más személyekkel levelezhet, legalább havonta egyszer fogadhat látogatót és

Aerobicózó előzetesek a Markóban

kaphat csomagot. A törvény ezt úgy módosította, hogy a más személyekkel való levelezés jóváhagyására nem a bv. intézet, hanem a vádirat benyújtásáig az ügyész, a vádirat benyújtása után pedig a bíróság jogosult. (Nyomozásfelügyeleti ügyészt és ítélő bíróságot értünk alatta.)

Az új törvényi szabályozás szerint az előzetesen letartóztatott termelő munkában saját kérelmére résztvehet, tehát a bíróság sem kötelezheti erre. Ezért hatályon kívül helyezte a törvény egyben a Bv. tvr. 117. § (1) bekezdés c) pontját.

A Bv. tvr. 118. § (1) bekezdés új, j) pontja biztosítja az előzetesen letartóztatott jogát a vallási vagy lelkiismereti meggyőződésének szabad megválasztására, annak kinyilvánítására és gyakorlására. Az új k) pont szerint az előzetesen letartóztatott jogosult pihenésre, rendszeresen végzett munka után pedig fizetett szabadságra. Az elítélteknek egy évi munkavégzés után járó fizetett szabadsága megállapításánál az előzetes letartóztatás alatt végzett munkát is figyelembe kell venni. A törvény pontosan megfogalmazza a Bv. tvr. 118. §. (2) bekezdésében foglalt rendelkezést. Az előzetesen letartóztatott levelezési és látogatófogadási jogának, valamint a csomagküldeményhez való jogának a korlátozását lehetővé teszi, de egyértelműen kimondja, hogy a levelezési és a látogatófogadási jog korlátozása nem terjedhet ki a védővel való érintkezésre. Ez a Be. 44. § (6) bekezdésével van összhangban.

A Bv. tvr. új, 22. § (3) bekezdésében a súlyos beteg hozzátartozó meglátogatásának és a hozzátartozó temetésén való részvételnek joga az elítélt mellett az előzetesen letartóztatottat is megilleti. A törvény ezért kiegészítette egy (3) bekezdéssel a Bv. tvr. 118. §-át. Az engedélyezést a vádi-

rat benyújtásáig az ügyész, a vádirat benyújtása után pedig a bíróság hatáskörébe utalja; ez összhangban áll az előzetesen letartóztatott helyzetével. Ugyanerre tekintettel azt is ki kellett mondani, hogy a látogatás és a temetésen való részvétel csak felügyelettel történhet. Elítélt esetében ez felügyelettel vagy anélkül is lebonyolódhat a 22. § (3) bekezdése szerint. Az a helyes megoldás, ha az ügyész vagy a bíró az engedély megadása előtt kikéri a parancsnok véleményét. Ezt az álláspontot támasztja alá a 22. § (3) bekezdésében lévő mondat is, hogy „A büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka elrendelheti bilincs használatát, kivételes esetben megtagadhatja a látogatás, illetőleg a temetésen való részvétel engedélyezését.” Igaz, csak elítélt esetében. Viszont az előzetesen letartóztatott esetében is őt terheli a felelősség. Előfordult már a gyakorlatban, hogy a parancsnok a rendőrség segítségét kérte, s a kísérő őrkarjához láthatatlanul hozzácsíjazták a fogvatartottat. A temetés ugyanis olyan rokonság körében volt, akik közül többen voltak már büntetve, és várható volt a fogvatartott kiszabadításának kísérlete. Akadt rá példa, hogy a bíróság engedélye ellenére a parancsnok nem vállalta a kockázatot. Álláspontunk szerint hibát követett el, bár ez elsősorban annak a következménye, hogy eleve hibás az együttműködési rendszer. A parancsnoknak egyéb információs csatornákból származóan olyan ismeretek voltak birtokában, amelyek az engedély megadását nagyon megkérdőjelezték. A fogvatartottat ki akarták szabadítani és még az országból is szerették volna kimenekíteni. Minderről és az ezt a gyanút alátámasztó bizonyítékokról az engedélyt megadó bírónő csak utólag szerzett tudomást. A büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletét

ellátó ügyész pedig ezt követően a parancsnok ellen e mulasztása miatt – hogy nem hajtotta végre a bíróság rendelkezését (mert, ha a bíróság engedélyt ad valamire, az a Bv. tvr. 116. § (1) bekezdése alapján rendelkezésnek tekintendő) – nem szorgalmazta a felelősségre vonást, mert törvényességi felügyeleti jogkörében eljárva a bizonyítékok megvizsgálásakor maga is helyénvalónak találta a parancsnok eljárását, amikor a szóban forgó előzetesen letartóztatottat – környezetét jobban ismerve – nem engedte el.

A Bv. tvr. 117. § (1) bekezdés e) pontja szerint (amely nem változott) „Az előzetesen letartóztatott köteles... a tartására fordított összeget a munkadíjból megfizetni.”

A 33. § (1) bekezdés g) pontja pedig úgy rendelkezik, hogy az elítélt köteles „a tartására fordított költséghez hozzájárulni, kivéve, ha önhibáján kívüli okból nem dolgozik és nem részesül nyugellátásban.” Nyilvánvaló, hogy az előzetesen letartóztatott sem lehet rosszabb helyzetben, mint a jogerősen elítélt. Ő is csak „hozzájárulni” köteles a tartási költségekhez, nem pedig teljes egészében fedezni azt. Sőt – a törvényhozói magyarázat szerint – az előzetesen letartóztatott még a nyugellátásából sem kötelezhető tartási költségeihez való hozzájárulás fizetésére, mint az elítélt. (Ugyanis kérésére, amennyiben nyugellátásban részesül, ennek folyósítását kérheti az intézethez is.) Az előzetesen letartóztatottak tudatában nemigen kérik a már megállapított nyugellátásuknak a fogva tartó intézethez történő folyósítását.

A Bv. tvr. 121. § csak a fiatalkorú előzetesen letartóztatottal szembeni magánélezárás felső határáról rendelkezik (10 nap); a látogató fogadásától való eltiltás kizárását elhagyja. Magánélezárás fenytéssel

szemben az előzetesen letartóztatott is fel-lebkezzéssel élhet a bv. bíróhoz. A Bv. tvr. 116. § (1) bekezdése alapján az ügyész és a bíró rendelkezési joga nem változott. A bíróság által kiállított értesítéseken azonban nemigen szerepel az, hogy a bíróságok él-nének rendelkezési jogukkal. Helyes lenne a fogdákra is kiterjeszteni ezt a rendelkezési jogot, amire az illetékes jogalkotónak javaslatot kell tenni. Folyamatban van az őri-zet és előzetes letartóztatás rendőrségi fog-dában végrehajtásáról szóló BM- rendelet és a BM-utasítás módosítása, a törvénnyel és a bv. intézetek gyakorlatával történő szinkronba hozása.

Kirendelt védő

Az országos tapasztalatok szerint az előzetesen letartóztatottak büntetőeljárás-i jogai biztosítása körében továbbra sem megfelelő a kirendelt védőkkel való kapcsolattartás. Fejér megyében a többszöri jelzést követően figyelemre méltó javaslatot dolgoztak ki. A Székesfehérvári Bv. In-tézetben fogva tartott előzetesen letartózt-a-tottak körében végzett havi törvényességi vizsgálatok alkalmával ugyanis többször felmerült olyan panasz, hogy az előzetesen letartóztatottak a kirendelt védőkkel nem tudnak kapcsolatot teremteni, mivel nem ismerik sem a kirendelt védő nevét, sem irodájának címét. Kötelező védelem esetén a nyomozóhatóság általában még a gyanú-sított kihallgatása előtt, de legkésőbb a ki-hallgatást követően intézkedik a védő ki-rendelése érdekében, amennyiben a gya-núsítottnak nincs meghatalmazott védője. A kirendelés már névreszólóan történik, így az esetek többségében lehetőség van ar-ra, hogy az ügyben eljáró vizsgáló a gyanú-sítottal a kihallgatáskor nyomban közölje a

kirendelt védő nevét és irodája címét. Más esetekben pedig a kihallgatás után nyílik erre lehetőség. Olyan gyakorlatot kezdeményeztek, hogy e közlés megtörténtét – ha a kihallgatáskor lehetséges – a gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyv záró részében foglalja írásba a vizsgáló, más esetekben pedig egy rövid – kizárólag közlésre szorítókozó – levélben közölje a nyomozóhatóság a gyanúsítottal a kirendelt védő nevét és irodájának címét. Így elejét lehetne venni azoknak a később felmerülő panaszoknak, hogy a védővel való kapcsolatteremtés lehetősége az előzetesen letartóztatott gyanúsítottak nincs megadva, mert nem tudja, hogy a nyomozóhatóság kit rendelt ki védőjéül és ezért nem tud neki a bv. intézetből írni a kapcsolat felvétele érdekében. (Ellenkező esetben ugyanis csak az a megoldás kínálkozna, hogy minden egyes panasz alkalmával az ügyésznek a rendőrkapitányságot kellene levélben megkeresni; közölje a letartóztatott védőjének nevét és címét az ügyészségen keresztül a letartóztatottal. Ez lényegesen több adminisztrációs munkával járna, mint az előbb javasolt megoldás.)

Mind többen jelentkeznek a fogvatartottak közül *bv. felügyeleti ügyési meghallgatásra*. E meghallgatások során legtöbbször a büntetőeljárásban felmerült panaszaik intézését sérelmezték. A bv. felügyeleti ügyészek a nyomozásfelügyeleti szakággal együttműködve igyekeztek a panaszokat megnyugtató módon rendezni.

Külföldiek

Nagy gondot okoz és mind több panasz megy különféle fórumokhoz és hatóságokhoz, hogy a külföldiek bűnügyekben a határozatokat magyar nyelven kapják meg.

Változatlanul nem történt előrelépés a vádirat lefordításának kérdésében. Habár konkrét ügyben a Békés Megyei Bíróság mint másodfokú bíróság Bf. 432/1992/15. szám alatt hozott végzésében hangsúlyozta, a főügyészség indítványának megfelelően, hogy a Be. 261. § (1) bekezdése alapján hatályon kívül kell helyezni, az első fokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasítani, ha magyar nyelven nem tudó magyarul kapja meg a vádiratot.

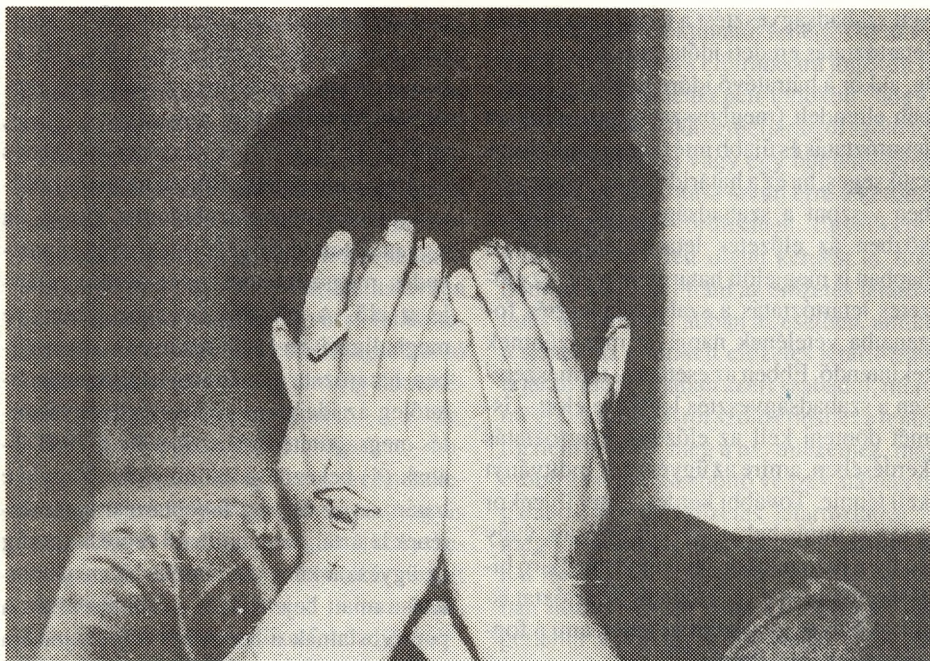
A Be. 8. § (1) bekezdése szerint a magyar nyelv nem tudása miatt senkit nem érhet hátrány. A Be. 181. § (1) bekezdésében foglaltak szerint a vádlottnak az idézést a vádirattal együtt legalább 8 nappal a tárgyalás előtt kell kézbesíteni. Az adott esetben a vádlott a magyar nyelven készült vádiratot megkapta ugyan jóval a tárgyalás előtt, de előzetes letartóztatása miatt a vádirat lényegét csak a tárgyaláson ismerhette meg, amikor a tolmács azt számára lefordította. A Békés Megyei Főügyészség szerint ez nem pótolta a megjelölt jogszabályi rendelkezések érvényesülését, így az első fokú ítélet hatályon kívül helyezése a Be. 261. § (1) bekezdése szerinti okból nem mellőzhető. A másodfokú bíróság maradéktalanul osztotta a Békés Megyei Főügyészség ismertetett álláspontját. Hangsúlyozottan rámutatott, hogy a Be. 8. §-ában meghatározott, *az anyanyelv használatáról rendelkező büntetőeljárási alapelv*, amely szerint a magyar nyelv nem tudása miatt senkit sem érhet hátrány, annyit jelent konkrétan: a magyar nyelvet nem ismerő vádlottat ugyanolyan helyzetbe kell hozni, mint a magyar nyelvet ismerőt. Tehát például a kézbesítés az adott irat azon a nyelven történő kézbesítését jelenti, amely nyelvet a vádlott ismer. A vádirat kézbesítésére vonatkozó büntetőeljárási szabály a

büntetőeljárás törvény egyik garanciális alapelveivel, *a vádlottnak a védelemhez fűződő jogával* áll szoros összefüggésben, a vádirat kézbesítésére vonatkozó említett jogszabályi rendelkezés biztosítja ugyanis a vádlott jogát, hogy felkészüljön a tárgyalásra, s a büntetőeljárás törvényben meghatározott módon védekezhessen. A Be. 181. § (1) bekezdésének célja ugyanis az, hogy a vádlottnak és védőjének módja legyen a vádiratra észrevételeket tenni, a tárgyalásra felkészülni és erről nem mondhatnak le. Mindezek után az ítélet hatályon kívül helyezése csak akkor mellőzhető, ha az eljárási szabálysértés az ítéletet lényegesen nem befolyásolta. Ez az álláspont tükröződik a Bírósági Határozatok 1985/7. számában 259. szám alatt közölt *eseti döntésben* is. A megyei bíróság a Be. 261. § (1) bekezdése alapján hatályon kívül helyezte az elsőfokú bíróság ítéletét a konkrét ügyben és előírta, hogy *„a megismételt eljárás során a fenti eljárási szabálysértést kiküszöbölve kell az ügyben az elsőfokú bíróságnak eljárnia és ezen túlmenően is egész eljárása során figyelembe kell vennie a fentebb megjelölt büntetőeljárás intézkedéseket.*” Nem rendelkezett azonban a megyei bíróság arról, hogy a vádiratot mely szervnek kell lefordítania. Tekintettel arra, hogy a vádemelés befejeződik akkor, amikor a vádirat megérkezik a bírósághoz, a vádirat kikézbésítése az idézéssel együtt a bíróság feladata, nem ügyészi feladat. A tárgyalás előkészítése során születet több olyan döntés is, ami ellentmondásba kerülne, ha ez ügyészi feladat lenne. Így a bíróságnak a tárgyalás elkészítése során joga van az eljárást megszüntetni, de vissza is küldheti az ügyet pótnyomozásra. Tehát e probléma a bíróság előtti eljárásban merül fel. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetköz-

zi Egyezség-okmánya 14. cikk 3/a. pontja, az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló egyezmény, illetve az Emberi Jogok Európai Egyezménye 1. fejezet 5. cikk 2. pontja, 6. cikk 3/a-b. pontja értelmében *a gyanúsított személynek joga, hogy a legrészletesebb módon tájékozottasság az általa értett nyelven az ellene felhozott vád természetéről és indokairól, rendelkezzen a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel.* Az előzetes letartóztatás kérdésében (annak elrendelése, fenntartása) hozott végzés lefordíttatásáról is a bíróság köteles gondoskodni.

Problémaként merült fel, hogy a „fogvatartottas ügyek” tárgyalását délutánra tűzik ki a bíróságon, és a szabadítással kapcsolatos rendelkezést már a bv. intézet nem tudja végrehajtani, mivel az a bv. intézeti munkaidő után születik. Véleményünk szerint e kérdésben is a jobb együttműködés, kapcsolattartás előrelépést eredményezhetne.

A Bv. Központi Kórházban tapasztalta a törvényességi felügyeletet ellátó ügyész, hogy az egyik ügyben egy rendőr zászlós ügy rendelkezett: a gyanúsított látogatót nem fogadhat. Az ügy előadójának e közlését az igazgatási szolgálat rávezette az átkísérési utasításra és ezért a nevelő a gyanúsított számára nem engedélyezett beszélőt. Nagyon helyeselhetően kifogásolta a bv. felügyeleti ügyész ezt az esetet, hiszen itt *törvénysértő jogkorlátozásról* volt szó, a kapcsolattartás kérdésében korlátozó rendelkezést a tárgyalás előkészítése során hozott határozatig csak az ügyész, azt követően pedig kizárólag a bíróság tehet a Bv. tvr. 116. § (1) bekezdése alapján. Az ügyészi rendelkezési joggal kapcsolatban az 1101/1993 számú főosztályvezetői utasí-

Nehezebb helyzetben vannak a külföldi fogvatartottak

tással módosították az 1101/1983 számú főosztályvezetői utasítást. A módosítás az év első felében történt, azt követően jelent meg a Bv. tvr.-t módosító új törvény, amely ismét indokolttá teszi az 1101/1983 számú főosztályvezetői utasítás módosítását. Ehhez azonban mindenképpen célszerű megvárni az új Bv. Szabályzat megalkotását, hiszen a főosztályvezetői utasítás első pontja a hatályos Bv. Szabályzat 145. § (2) bekezdésében felsoroltakra vonatkozó ügyészi rendelkezési jog gyakorlását tartalmazza.

Előzetesek

Az előzetes letartóztatás megszakításáról (Bv. Szabályzat 141. §) és a szabadságvesztés-büntetés foganatba vételéről a bv. intézet csak azt a bíróságot tudja értesíteni,

amely az előzetes letartóztatást elrendelte, illetve meghosszabbította, mivel csak annak az ügyszámát ismeri, az áll rendelkezésére. A bíróságnak azonban nincs szüksége erre az információra, sokkal inkább szüksége lenne a nyomozásfelügyeletet gyakorló ügyésznek, akinek személyéről viszont a bv. intézetnek nincs tudomása. Így előfordult, hogy a megszakítás után az elítélt a büntetését letöltötte, de az eredeti előzetes letartóztatás meghosszabbításáról, illetve fenntartásáról nem intézkedtek.

Eltérő gyakorlat alakult ki abban a kérdésben, hogy a szabadságvesztés letöltése után az előzetes letartóztatást minden esetben ismét el kell-e rendelni vagy meg kell-e hosszabbítani, illetőleg az elrendelés (meghosszabbítás) tartamából még le nem töltött időt foganatba lehet-e venni.

Álláspontunk szerint, ha a foganatba

vett szabadságvesztést a terhelt az előzetes letartóztatás eredeti időtartamán belül tölti le, akkor a hátralévő időre feléled a korábban elrendelt (meghosszabbított) előzetes letartóztatás és újabb intézkedés csak akkor szükséges, ha ez a határidő lejár. Amennyiben viszont a szabadságvesztés letöltése közben az előzetes letartóztatás naptári napban is megjelölt határideje lejár, az előzetes letartóztatás a szabadságvesztés foganatba vételének napjával megszűntnek tekintendő. Ebben az esetben – természetesen a szabadságvesztés letöltése előtt – ismét dönteni kell az előzetes letartóztatás kérdésében, amire az ügyésznek indítványt kell tennie. További kérdés, hogy ilyenkor a fogva tartás helye szerinti bíróság, vagy pedig a folyamatban lévő ügyben eljáró bíróság döntsön-e az előzetes letartóztatásról. A helyes gyakorlat az lehet, ami a fogva tartás kérdésében.

Ügyészi fellebbezés

A Be. 379. § (4) bekezdése alkalmazási, értelmezési gyakorlatának figyelemmel kísérése olyan bírósági gyakorlatot mutatott, amely az *ügyészi fellebbezés halasztó hatályát* oly módon értelmezi, miszerint a halasztó hatály kizárólag a kényszerintézkedés lejártának időpontjáig érvényes, tehát azon időpontig, amelyet a kényszerintézkedésről legutóbb hozott végrehajtandó határozat tartalmaz. E jogértelmezésen alapuló bírósági gyakorlat lényegében annullálja a Be. erre vonatkozó szabályai szerinti halasztó hatályának a konkrét fellebbezéshez kapcsolódó érvényesülését. Javasolták már a Legfelsőbb Bíróságnak, hogy a kérdést tüzze napirendre. A válaszból kitűnően kollégiumi állásfoglalás meghozat

alát nem tartják szükségesnek. Álláspontjuk szerint a jelzett probléma a Be. 379/A. §-ának (4) bekezdésében szabályozott esetekben fordulhat elő, nevezetesen akkor, amikor az ügyész – a kényszerintézkedés határidejének lejártá előtt öt nappal - indítványt tesz a meghosszabbításra, illetve, ha a gyanúsított vagy védője a kényszerintézkedés megszüntetése iránt kérelmet terjeszt elő. A bíróság ilyenkor többnyire meghallgatáson kívül határoz, s amennyiben határozata az előzetes letartóztatás, illetőleg az ideiglenes kényszergyógykezelés megszüntetéséről szól, a Be. 379/B. §-ának (4) bekezdése az irányadó. Vagyis e határozat az ügyész fellebbezési határidejének lejártáig nem hajtható végre, ha pedig az ügyész a kényszerintézkedés megszüntetése miatt bejelentette a fellebbezését, a perorvoslatnak a határozat végrehajtására halasztó hatálya van. Szerinte ez a halasztó hatály csak annyit jelent: a bíróság – annak ellenére, hogy a kényszerintézkedés további fenntartását szükségtelennek tartotta, s ezért azt megszüntette – határozatának végrehajtását nem rendelheti el, azaz a fogva tartást foganatosító intézetnek nem adhat utasítást a gyanúsított azonnali szabadlábra helyezésére. A megszüntető határozat meghozatalának ténye ugyanis önmagában még nem elegendő a szabadításához, ehhez szükséges az is, hogy a bíróság a határozatát végrehajthatónak nyilvánítsa, s a végrehajtásra utasítást adjon.

A Be. 96. §-ának (2) bekezdése értelmében viszont az előzetes letartóztatást nyomban meg kell szüntetni, ha elrendelésének oka megszűnt (ez mérlegelést igényel, melyről az ügyész vagy a bíróság határoz), vagy ha tartama meghosszabbítás nélkül lejárt (ez pedig olyan objektív tény, amelyet az előzetes letartóztatást foganato

sító intézet kísér figyelemmel). Minthogy a vádirat benyújtása előtt elrendelt előzetes letartóztatás mindig – a helyi, a megyei vagy a Legfelsőbb Bíróság által megjelölt – konkrét időpontig tart, nyilvánvaló, hogy a határidő lejártát észlelve a bv. intézetnek – amennyiben nem kapott értesítést a meghosszabbításról – a gyanúsítottat szabadlábra kell helyezni. Ebből értelemszerűen az következik, hogy az ügyészi fellebbezésnek a kényszerintézkedést megszüntető határozatra a másodfokú bíróság döntésének meghozataláig gyakorolt – a Be. 379/B. § (4) bekezdésében rögzített – halasztó hatálya kizárólag a kényszerintézkedés lejártának időpontjáig érvényes, vagyis azon időpont leteltéig, amelyet a kényszerintézkedés tárgyában a legutóbb hozott végrehajtandó határozat tartalmaz. Amennyiben tehát a másodfokú eljárás lefolytatását megelőzően a kényszerintézkedés tartama – meghosszabbítás hiányában – lejárt, a bv. intézetnek a gyanúsítottat – tekintet nélkül a még elbírálatlan ügyészi fellebbezésre – szabadítania kell. A hatályos törvényi rendelkezés nem ad alapot olyan jogértelmezésre, miszerint a bíróságnak a megszüntetésről határozó végzése az előzetes fogvatartást – az eredeti lejárati határidejét mintegy megszüntetve – a fellebbezés elbírálásának időpontjáig meghosszabbítaná. Ez a helyzet persze kétségtelenül azt eredményezheti, hogy a másodfokú bíróság megváltoztató végzése esetén az időközben már szabadult gyanúsított kézrekerítése némelykor nehézséggel jár. Mindez azonban – a jogszabály esetleges módosításán túl – csupán úgy kerülhető el, hogy az ügyész – figyelembe véve az előzetes kényszerintézkedés lejártának közeli időpontját – az általa szükségesnek ítélt fellebbezést késlekedés nélkül benyújtja, a bíró-

ság pedig haladéktalanul felterjeszti az iratokat a fellebbezés elbírálására jogosult bírósághoz. Mindenképpen indokolt, hogy a kodifikátorok a büntetőeljárásról szóló törvény módosítása vagy egy büntetőeljárás törvény megalkotása során erre a kérdésre nagy figyelmet fordítsanak. Egyébként a gyakorlat felvetett olyan kérdést is, hogy honnan kell számítani az előzetes letartóztatás időtartamát abban az esetben, amikor a terhelt az elrendelt előzetes letartóztatás lejárati időpontjában azért szabadul, mert a meghosszabbításról szóló értesítés a lejárati időpontig nem érkezik meg a bv. intézethez, majd utóbb a meghosszabbító végzés alapján foganatosítják az előzetes letartóztatást. A meghosszabbítás határidejének számításánál ilyenkor is a meghosszabbítás tárgyában hozott végzés kelte az irányadó, függetlenül a tényleges fogvatartás vétele időpontjától. Amennyiben ez a határidő eltelt, a meghosszabbító végzés már nem tekinthető joghatályosnak, a bíróságnak ebben az esetben – amennyiben annak indokai továbbra is fennállnak – ismét el kellene rendelnie a terhelt előzetes letartóztatását.

Fogdák

A fogdaviszsgálatok tapasztalatai szerint előfordult, hogy hiányzott a rendelvény, s a terhelt befogadását követően csak hosszabb idő elteltével került sor orvosi vizsgálatra. Ez a fogdaviszsgálatok rendszerességét indokolja. Mindössze a fogdák 42 százaléka (52) kapott megfelelő értékelést. 17-et bezártak, 17 sürgős korszerűsítésre szorul.

A rendelkezési jog gyakorlásakor tapasztalták, hogy maga a bíróság rendelkezett törvénysértően a végrehajtásról, így például előfordult, hogy megyei bíróság előzetes letartóztatásba helyezett terheltet

törvénysértően munkavégzésre kötelezett.

Intézkedések, többszöri figyelemfelhívások ellenére sem tapasztalható lényegesebb változás a fogdák egy részében, ahol anyagi eszközök hiányára hivatkoztak. A Belügyminisztérium is felmérte a helyzetet és az anyagi eszközöket oda csoportosították ahol legsürgősebbnek ítélték a javítást. Ígéretet kaptunk, hogy a fogdák felújítását folyamatosan elvégzik. Az elért eredmények ellenére továbbra sem mondható egy részük kielégítőnek és az európai normának megfelelő állapotúnak. Kényszerűségből jelenleg is működnek olyan 1990 előtt épült rendőrségi fogdák, melyek építési sajátosságai, méreteik és felszereltségük miatt a nemzetközi előírásoknak nem felelnek meg. Emiatt is csorbát szenvednek a fogvatartottak jogai, így például nincs meg az előírt módon a szabad levegőn tartózkodás lehetősége. Az Országos Rendőr-főkapitányság álláspontja szerint *„a nemzetközi elvárásoknak megfelelően korszerű európai szintű regionális szervezetszerű országos fogdahálózat megteremtésére további 600-800 millió forint fejlesztési támogatásra lenne szükség.”*

A büntetés-végrehajtás biztonságához fűződő érdekek nem teszik lehetővé a levéltitok korlátlan megőrzését. Az elítéltek levelezése a büntetés-végrehajtás biztonságára szempontjából a nemzetközi gyakorlattal egyezően szűrőpróbaszerűen ellenőrizhető. A levelezés ellenőrzésének általános szabálya alól a Bv. tvr. 36. § (5) bekezdés d) pontja – a nemzetközi gyakorlat figyelembevételével – kiveti azokat a leveleket, amelyeket az elítélt hatóságokhoz vagy nemzetközi szervezetekhez címzett, továbbá a Be. 44. § (6) bekezdése értelmében nem terjed ki az ellenőrzés lehetősége

az elítélteknek a védővel folytatott levelezésére. A hatóság fogalmát sem a Bv. tvr., sem a Be., sem pedig a Btk. értelmező rendelkezései nem határozzák meg. A szakirodalom a hatóság kifejezést a közhatalommal felruházott állami szerv – államhatalmi, illetve közhatalmi, közigazgatási szervek, bíróság, ügyészség – megjelölésére alkalmazza. Ebben az értelemben hatóságon olyan szervet kell érteni, amely természetes és jogi személyekre kötelező határozatokat hozhat, intézkedéseket tehet és ezek érvényesítése érdekében állami kényszerintézkedéseket is alkalmazhat. A hatóságnak ez a megközelítése a büntetőeljárás szempontjából is irányadó. Egyébként a közigazgatási szakirodalom a következőképpen határozza meg: *„hatóság olyan állami szerv, amely a hatáskörébe utal ügyekben minden természetes és jogi személyre, szervekre, beleértve a területén tartózkodó külföldieket is, kötelező, a hatóság rendelkezésére álló törvényes eszközökkel biztosítható jogokat és kikényszeríthető kötelezettségeket állapíthat meg.”*

A büntetés-végrehajtás szervezetén belül elhelyezkedő egyes bv. intézetek olyan sajátos jellegű szervek, amelyek specifikus helyzetükből adódóan csak a bíróságok határozatai által érintett állampolgárok meghatározott csoportjaival kapcsolatban rendelkeznek – jogszabály által meghatározott – végrehajtási jogokkal és köteleességekkel. Az intézetek végrehajtó-rendelkező jogosítványa úgy az érintett személyek körére, mint a rendelkezés időtartamára nézve egyaránt behatárolt. Általános hatósági jogosítványokkal a bv. intézetek ebből adódóan tehát nem rendelkeznek, e törvényhely alkalmazási körében hatóságnak nem tekinthetők.

Közkegyelem

A közkegyelemmel kapcsolatban a végrehajtó szerveknek azonnal dönteniük kellett, hiába várták a bírósági állásfoglalást, eseti döntés nem volt. Az előző évben még január elején a különféle esetekre nézve a Legfőbb Ügyészség Bv. Felügyeleti Osztálya feljegyzésben rögzítette állásfoglalását. Ennek az ügyészi állásfoglalásnak az alapján jártak el a bv. intézetek közel egy éven át. Majd konkrét ügyben úgy foglalt állást a Legfelsőbb Bíróság, ahogyan az ügyészi feljegyzésben ez majd közel egy évvel korábban megtalálható volt. Addig viszont több mint 1500 elítélt ügyében kellett dönteni azonnal vagy az esedékesség időpontjában. Tapasztalható volt, hogy nehezen értették meg: nem a Btk.-ban meghatározott feltételes szabadságra bocsátási feltételeket kell vizsgálni. A közkegyelemről szóló törvény nem írta elő a feltételek vizsgálatát. Amiről nem szól a törvény, az az elítélt terhére nem írható. A *feltételes szabadsághoz* hasonló dologról van szó, de már nem vonatkozik rá a feltételes szabadságról szóló az a rendelkezés, hogy le kell töltenie. Ha vonatkozott volna rá más is, akkor azt is bevette volna a törvényhozó a törvénybe, így azt is, hogy nem is bocsátható feltételes szabadságra újabb bűnelkövetés esetén. Nem feltételes szabadság tehát, hanem ahhoz hasonló jogintézmény.

A bv. intézetek és a bv. vállalatok szétválása folyamatban van, illetve megtörtént, mindegyikük élére külön-külön vezető került. Az ezzel kapcsolatos szubjektív és objektív nehézségekkel találkozhattunk a bv. intézetekben.

A szabadságvesztés végrehajtásakor törvénysértően előfordult *előbb törtéző szabadítás*. Az ezt elkövető bv. dolgozót fegyelmi úton felelősségre vonták.

Ideiglenes távollét

Az IM Bv. országos parancsnokának a törvény megjelenését követő intézkedései közé tartozik a 0255/1993 szám alatti intézkedése az engedéllyel a bv. intézeten kívül ideiglenes jelleggel tartózkodó elítélt ügyének intézésével kapcsolatos eljárás szabályairól. 1993. április 15-étől – az új törvény alapján – az elítélt a bv. intézet parancsnokának engedélyével az alábbi jogcímenek meghatározott időtartamra a bv. intézetet ideiglenesen elhagyhatja: *rövid tartamú eltávozás, kimaradás, eltávozás* (a fogház és börtönfokozatban a bv. bíró által enyhébb szabályok alkalmazásának engedélyezése esetén és az átmeneti csoportba tartozóknál. A Bv. tvr. 28/A. § (1) bekezdés a) pontja alapján a havonta legfeljebb négy alkalommal engedélyezhető eltávozásba nem számít be, ha az eltávozást a látogató bv. intézeten kívüli fogadása céljából engedélyezték), *a büntetés-félbeszakítás, súlyos beteg hozzátartozó meglátogatása felügyelet nélkül, illetve a hozzátartozó temetésén való részvétel, s a bv. intézeten kívül szervezett munkahelyen felügyelet nélkül végzett munka*. Ha a bv. intézet parancsnoka engedélyezte az elítéltnak a bv. intézet ideiglenes elhagyását az iménti jogcímenek valamelyikén, az adatokat be kell jegyezni az „*igazolvány a bv. intézetből ideiglenesen eltávozó elítélt részre*” rendszeresített igazolványba. Az igazolvány az elítélt személyét igazoló okmány, az elítéltet feljogosítja a bv. intézetből való ki-, illetve a bv. intézetbe való belépésre. Ha a bíróság az elítéltet egy vagy több helységről – város, község –, illetve az ország meghatározott részéből kitiltotta, akkor nem lehet engedélyezni, hogy a bv. intézet ideiglenes elha-

gyásának ideje alatt az elítélt ott tartózkodik. A bv. intézet elhagyásának napján rövid úton értesítik az elítélt tartózkodási helye szerint illetékes rendőrkapitányság ügyeletét, hogy az elítélt mely időpontban, meddig és melyik községbe, városba kapott engedélyt a kint tartózkodásra. Ha bv. intézet parancsnoka engedélyezte, hogy az elítélt a bv. intézeten kívül szervezett munkahelyen felügyelet nélkül dolgozzon, a visszavonásig érvényes állandó igazolást a bv. intézet parancsnoka adja ki. Az igazolásnak tartalmaznia kell – a személyi adatokon kívül –, hogy az elítélt mely napon, mikor (óra, perc) – hagyhatja el a munkahelyre távozás céljából a bv. intézetet és ugyanazon a napon mikor – óra, perc - köteles visszatérni. Az igazolás tartalmazza az elítélt munkahelyének pontos címét is.

A rendőrség az elfogás helye szerinti legközelebbi bv. intézetbe átkíséri az elítéltet, ha a bv. intézetbe a meghatározott időpontig nem tért vissza, továbbá, ha azt állapítja meg, hogy az elítélt a bv. intézetbe jelentkezés időpontjáig már nem érkezhet vissza. A rendőrség által átkísért elítéltet a bv. intézet akkor veszi át, ha a rendőrségi átkísérési utasítás tartalmazza az elítélt személyazonosságának megállapításához szükséges adatokat, meg az átkísérés indokát. Ha az átkísérés nem abba a bv. intézetbe történik, amely az elítélt eltávozását engedélyezte, az elítélt személyi és büntetés-végrehajtási adatait – az átvétel előtt egyeztetni kell az illetékes bv. intézettel. Ebben az esetben az elítéltet megőrzésként kell befogadni és a következő körszállítással az őt nyilvántartó bv. intézetbe szállítani.

Ha a rendőr az igazoltatás során azt állapítja meg, hogy az elítélt nem abban a helyiségben tartózkodik, amelyet az igazolás megjelöl, ezt a tényt az igazolás „megjegyzés”

részen rögzíti. Az ideiglenes jelleggel az intézetet elhagyó elítélt részére külön tájékoztató készült, amely többek között tartalmazza azt is, hogy az elítélt az igazoláson feltüntetett időpontig a bv. intézetbe nem tér vissza, a rendőrség a legközelebbi bv. intézetbe átkíséri. Ha az engedélyezett távollét alatt bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúját észleli a rendőrség, vagy azt állapítja meg, hogy az elítélt a bv. intézetbe az előírt jelentkezési határidőig visszatérni képtelen, az elítéltet átkíséri a legközelebbi bv. intézetbe. Ha az engedélyezett távollét tartama az 5 napot meghaladja, az elítélt a bv. intézet elhagyása után 48 órán belül köteles jelentkezni a tartózkodási helye szerint illetékes rendőrkapitányságon. Az elítélt a bv. intézet elhagyása után is köteles betartani a jogszabályok rendelkezéseit, embertársainak jogait, azok emberi méltóságát tiszteletben tartani.

Az ideiglenes jelleggel bv. intézeten kívül tartózkodó elítéltek személyi igazolvánnyal továbbra sem rendelkeznek, őket *az intézetek külön igazolással látják el.* Ez a személyi igazolványról szóló módosított 5/1985 (XII. 22.) BM-rendelet 12. §-ának változatlanul maradt előírása alapján történik. Az igazolvány a bv. intézeten kívüli tartózkodás jogcímén, időtartamán és helyén kívül tartalmazza a bíróság által alkalmazott *kitiltás* (Btk. 60. §) *helyét*, ahol az elítélt nem tartózkodhat, amire az országos rendőr-főkapitány 3/1993 számú körlevele külön is felhívta a figyelmet.

Ha a rendőr észleli, hogy az elítélt az eltávozási időn túl tartózkodik a bv. intézeten kívül, a vele szemben alkalmazandó intézkedések során figyelemmel kell lennie az 1/1990 (I. 10.) BM-rendelettel közzétett *Rendőrség Szolgálati Szabályzata* (továbbiakban: Szolgálati Szabályzat) előírásai-

Az eltávozásról vissza nem térő előállítás

ra. Ennek 163/B. pontja szerint el kell fogni azt, aki az őrizetbe vételre jogosult hatóság vagy annak valamely szerve őrizetéből megszökött. A Szolgálati Szabályzat 156/A. pontja szerint elő kell állítani, akit a rendőr elfogott. Ha a bv. intézetből engedéllyel eltávozott a meghatározott időre az intézetbe nem tér vissza, úgy ez időponttól kezdve a távolléte – az eset körülményeitől függően – engedély nélkül bv. intézetből történő távollétként – azaz szökésként – is értékelhető. Ezért tehát elfogására és előállítására megalapozottan kerülhet sor. A Szolgálati Szabályzat 156/B. pontja szerint elő kell állítani azt, aki a rendőr felszólítására nem tudja magát hitelt érdemlően igazolni. Értelemszerű az előállítás akkor is, ha a bv. intézetbe történő visszaérkezés előírt időpontja nem múlt még el, ám az igazoltatás vagy egyéb rendőri intézkedés helyéből és idejéből minden kétséget kizáró módon megállapítható, hogy a megjelölt

időpontra az igazolványt kiállító bv. intézetbe visszaérkeznie fizikailag lehetetlen. A Szolgálati Szabályzat szerint az előállítást megalapozó *hatósági őrizetből történő megszökés* nem azonos a Btk. 245. §-ában írt fogolyszökés bűncselekményével; ez utóbbi fogalom (tényállás) a szűkebb. A Szolgálati Szabályzat 222/C. pontja szerinti *fegyverhasználatot* a Btk.-ban szereplő fogolyszökés bűncselekménye alapozza meg. Ezért a bv. intézetet jogszerűen elhagyó elítélt meghatározott időre történő vissza nem térése önmagában nem minősül a Szolgálati Szabályzat szerint fegyverhasználatot megalapozó fogolyszökésnek.

Az eltávozási idő lejártáig a bv. intézetbe vissza nem térőt a legközelebbi rendőri szervhez kell előállítani. E rendőri szerv intézkedésre jogosult dolgozója gondoskodik az előállítottaknak a legközelebbi bv. intézetbe történő átkíséréséről. Az előállítás során figyelemmel kell lenni arra, hogy an-

nak maximális időtartama 4 óra – kivételesen indokolt esetben 8 óra – lehet (39/1974 ((XI. 1.)) MT-rendelet 13. § (3) bekezdése.) A rendőri szervhez történő előállítástól kezdődően azonban már nem előállítás, hanem a szabadságvesztés végrehajtásának ideiglenes fogvatartásba vétele történik. A rendőri intézkedés során megállapíthatóvá válhat, hogy az intézkedés alá vontnak a bv. intézetbe történő visszatérési időpontja ugyan nem múlt még el, de az elítélt az ország területének azon részén tartózkodik, amelyen – az igazolvány tartalma szerint – nem tartózkodhatna. Ez esetben a rendőr személyi szabadságot korlátozó intézkedést nem alkalmazhat. Az igazoltatás tényét és helyét az elítéltnél lévő igazolás e célra rendelkezésre álló rovatában rögzítenie kell. Ha a rendőr a bv. intézetből ideiglenesen távol lévő személy által elkövetett bűncselekmény vagy szabálysértés alapos gyanúját észleli, eljárására az általános szabályok az irányadók.

Az állam- és közbiztonságról szóló 1974. évi XVII. számú tvr. 3. § (2) bekezdése alapján a fegyveres testületeknek – így a rendőrségnek és a büntetés- végrehajtásnak is – együtt kell működnie. Ezen együttműködés keretében a rendőrség területi vagy helyi szervének vezetője a működési területén lévő bv. intézet parancsnokával közli az olyan közeljövőben várható fontosabb eseményeket (kulturális vagy sportrendezvények, védett vezetők látogatása stb.), melyeken az elítéltek jelenléte a rendfenntartást potenciálisan veszélyezteti. Kezdeményezheti, hogy ennek időtartamára az elítéltek eltávozzát, kimaradást ne kapjanak. Ugyanezen előírások alkalmazhatók a rendőri események (tömegszerencsétlenség, katasztrófa stb.) bekövetkezése esetén.

Enyhébb végrehajtási szabályok

A végrehajtási szabályokban történt enyhítések közül kiemelhető, hogy az új törvény 28/A. §-ának rendelkezése lehetővé tette az úgynevezett *enyhébb végrehajtási szabályok* alkalmazását. E szerint, ha az elítélt fogház, illetve börtönfokozatú szabadságvesztéséből legalább három, illetve hat hónapot kitöltött, a bv. bíró úgy rendelkezhethet, hogy a fogház, illetve börtönfokozatra vonatkozó szabályoknál enyhébbek alkalmazhatók. Az eddigi tapasztalatok szerint ez az átlagosnál kényelmesebb, komfortosabb elhelyezést, esetleg külön körletrészt és „lazább” napirendet, az intézet meghatározott területén szabaddabb mozgási lehetőséget jelent. A törvény ezenkívül lehetőséget ad arra, hogy az elítélt a bv. intézetből 24 órát, kivételesen 48 órát meg nem haladó időre, havonta legfeljebb négy alkalommal eltávozhat azokon a napokon, amikor nem végez munkát, tehát elsősorban a heti pihenőnapok, szabadnapok jöhetnek szóba. A személyes szükségletére fordítható pénzt készpénzben is megkaphatja, és azt az intézetben kívül elköltheti. A látogatóját a bv. intézetben kívül fogadhatja, és ez minden egyéb eltávozási lehetőségtől független. Ha a bv. intézeten kívül dolgozik, a felügyelete mellőzhető. A törvény nem tesz különbséget az enyhébb szabályok alkalmazása során a fogház- és börtönfokozatok között (a letölthető időt kivéve), tehát elvileg a fogházfokozat szabályainál enyhébb végrehajtási szabályok között tölthető el a börtönfokozat. Szintén nincs törvényi akadálya annak, hogy az enyhébb végrehajtási fokozatba helyezett volt fegy-

házas elítelt is részesülhessen ebben a kedvezményben.

Végrehajtási jogszabály hiányában még nem lehet egyértelműen választ adni arra a kérdésre, hogy a három, illetve hat hónapos időtartamba beszámítható-e az előzetes letartóztatás ideje. Az eltávozási lehetőségek számát, a kifizetendő pénzösszeg nagyságát, valamint az intézetet kívüli látogatófogadási lehetőségek időtartamát az intézet parancsnoka határozza meg, figyelembe véve az elítelt kapcsolattartási lehetőségeit, valamint az intézet adottságait. Az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának engedélyezését a bv. bírónál kezdeményezheti az intézet, de ilyen kérelmet benyújthat az elítelt, illetve a védője is.

A bv. intézetekbe történő befogadás során változatlanul sok tetűvel és rühvel fertőzöttet észlelnek. Például 1992-ben 728 tetves, 144 rühes személyt fogadtak be. A tetves befogadottak száma csökkent (1991-ben 787 volt), a rühesek fele még mindig a rendőrségi fogdákból kerül át ilyen fertőzöttek a bv. intézetbe.

A bv. intézetekben a HIV-szűrések folyamatosan történnek, 1992-ben 15 782 elítelt szűrését végezték el. Felmerül azonban, mi lesz az eltávozásról visszatérőkkel, esetleg őket ismét újra szűrik-e.

Az eljárások elhúzódása miatt a gyakorlatban furcsa helyzet is előadódik. Az elítelt egyazon időpontban feltételes szabadságot és szabadságvesztést párhuzamosan nem tölthet (BJD. 8734. számú eseti döntés BH 1981/1-2. számú, illetve a BH 1988. évi 5. szám alatt közölt jogeset - Btv. III. 1302/1987. számú határozat.) A kommentár által hivatkozott kollégiumi ál-

lásfoglalás csak értelmezheti a törvényt, de kötelező jelleggel nem rendelkezhet. Igaz, hogy az 1/A/3. pontja példálózóan mást akar mondani, ez azonban csak példálózás, de nem szakítás a bírói gyakorlattal, amelyet szem előtt kell tartanunk. Az új bv. szabályzat megalkotásáig is a Legfelsőbb Bíróság törvényességi határozata szolgálhat alapul, még ha a Btk. magyarázata nincs is összhangban vele minden szempontból (például 136. oldal).

Mellék- büntetések

A mellékbüntetések végrehajtásakor zavart okozott egy ORFK által kiadott főosztályvezetői intézkedés, amely – ameddig hatályban volt – ellentétes volt a Bv. tvr. 70-71. §-aiban foglaltakkal, a 39/1974. (XII. 1.) MT számú rendelet 7. § e) pontjával, a 4/1968. BM számú utasítással, a 107/1979., valamint a 108/1979. (IK. 8.) IM számú utasítások előírásaival.*

Szűrőpróbaszerű vizsgálatok tapasztalatai szerint a mellékbüntetésre ítélt büntetésének lejáratí napját tévesen jelölték meg, helytelenül alkalmazták a beszámításokat. 1993. január elsején 22 164-en álltak a közügyektől eltiltás hatálya alatt. A BM Adatszolgáltató Hivatal Bűnügyi Nyilvántartó Osztálya által a közügyektől eltiltásokról vezetett nyilvántartás (az ÁNH-tól vették át) nem tartalmazza és tartalmazhatja pontosan, hogy kinek, mikor jár le ezen büntetése; abba mi számít be, mi nem; újabb ilyen büntetés esetén miként alakul a lejáratí idő (Btk. 55. § (2) bek., Bv. tvr. 70. §).

A közügyektől eltiltás tartama az ítélet jogerőre emelkedésével kezdődik, de elő-

* Erről e számunkban bővebben ír dr. Lajtár István a közügyektől eltiltás nyilvántartásáról és ellenőrzéséről szóló munkájában.

fordulhat, hogy az elítélt halasztást kap a végrehajtás megkezdésére, vagy azért késik a végrehajtás, mert az elítélt kivonja magát alóla. Minden ilyen esetben megválaszolható kérdés, hogy az elítélt mennyi ideig volt jogosan, illetve jogtalanul távol, ettől függően alakul a beszámítási idő. Hasonló problémát vet fel a büntetés-félbeszakítás, a feltételes szabadságra bocsátás, illetve annak megszüntetése, kegyelmi elhatározás, újabb elítélés, fogva tartás esete stb.

Az elközlés végrehajtásával kapcsolatos gondok sem lettek kevesebbek. Egyes új törvények nincsenek mindenben szinkronban a Btk.-val, és ez a végrehajtásnál csapódik le. Az egyes főügyészségek által a háromévenkénti kötelező ellenőrzés keretében tartott vizsgálatok szerint különösen nagy gondok vannak a *lefoglalt gépkocsik és jövedéki árúk* értékesítésével kapcsolatosan. Túl sokba kerül a gépkocsik tárolása. Az eljárás elhúzódása miatt jelentősen veszítenek az értékekből, nem szólva a szakszerűtlen tárolás és kezelés értékcsökkentő hatásáról.

A pártfogók helyzetének, lehetőségeinek javítása talán elmozdul a holtpontról. Ez sajnos az utógondozásra is rányomja a bélyegét.

Az integráció a *mentesítéssel és a bűnügyi nyilvántartásból való törléssel* fejeződik be végképp egy-egy bűnelkövetéssel, illetve bűnelkövetővel kapcsolatban. A közkegyelmi törvény mentesítési szabályainak gyakori helytelen alkalmazása okozta gondok még meg sem szűntek, s már az új mentesítési szabályok váltanak ki zavarokat a bírósági eljárásban. Jogorvoslatra azonban a büntetőeljárásról szóló hatályos törvény hiányossága miatt nincs le-

hetőség. Sok kérdést tesznek fel a *bv. bírói határozat elleni fellebbezéssel kapcsolatban*.*

Kérdések és vélemények

Az új törvényi szabályozás lehetővé teszi a fogvatartottnak, hogy meglátogassa súlyosan beteg hozzátartozóját és részt vehessen annak temetésén.

Az első hozzászóló álláspontja szerint aggályos az olyan értelmezés, mely szerint ez esetben nincs helye jogorvoslatnak. Figyelemmel az Alkotmánybíróság 5/1992 (I. 30.) AB-határozatára is, a jogorvoslat lehetősége általános, csak akkor nincs helye fellebbezésnek, ha ezt a törvény kifejezetten kimondja. További kérdés, hogy kit illet meg a jogorvoslat joga. Ilyen joga az ügyésznek mindenképpen van, szemben az intézet parancsnokával, akit a jogalkotó e jogosítvánnyal nem ruházott fel. Áthidalható megoldásként javasolta, hogy ilyen esetben az intézet parancsnoka a fellebbezés benyújtására jogosult ügyészhez forduljon a jogorvoslat érdekében. Rámutatott arra: sajnálatos, hogy még mindig nem megoldott az anyanyelv használatával kapcsolatban, hogy a nem magyar állampolgár terhelte akár a vádiratot, akár az előzetes lefolytatással kapcsolatos határozatot anyanyelvére lefordítva kaphassa kézhez. Álláspontja szerint a bíróságnak eseti döntésben kellene kimondania, hogy a fordítás a bíróság feladata. E körben járható útnak tartaná a bírósági gyakorlat irritálását, esetlegesen precedens provokálását. Utalt arra, hogy a Bv. tvr. 9. §-a rendelkezik a feltételes szabadság megszüntetésekor a szabad-

* Erről bővebben lásd a Börtönügyi Szemle 1993/4. számában dr. Vókó György: A bv. bírói eljárás című dolgozatát. – *A szerk.*

ságvesztés ideiglenes foganatba vételéről. Az ideiglenes foganatba vétel elrendelésére, tartamára a Be-nek az előzetes letartóztatás elrendelésére vonatkozó szabályai az irányadóak. Kiemelte, hogy sok esetben problémát okoz a szabad levegőn tartózkodás, a sétáltatás megoldása, a sokvádlottas ügyek (például kábítószeres ügyek stb.) kapcsán. A Bv. tvr. előírja a szabad levegőn tartózkodás időtartamát csakúgy, mint az elkülönítés szabályait. Nem könnyű a válasz megtalálása, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy egy napon belül objektíve hány órát lehet összesen a bv. intézetben e célra fordítani. Végül utalt arra, hogy a Bv. tvr. módosított rendelkezése értelmében a bv. bíró, amennyiben az elítélt fogva van, a meghallgatást, illetve a tárgyalást a bv. intézetben tartja. E körben problémát jelent a tárgyalás nyilvánosságának a kérdése. Figyelemmel arra, hogy speciális börtönviszonyokról van szó, itt legjobb esetben is csak viszonylagos nyilvánosságról beszélhetünk, nem pedig a Be. szerinti tárgyalás nyilvánosságáról. A problémát a speciális és generális szabályok ütközése okozza.

A második hozzászóló megkérdezte, hogy a rendőrségi fogdában fogva tartott előzetesen letartóztatotknál is érvényesülnek-e a Bv. tvr. 7/B. § (fenyítés elleni fellebbezés lehetősége) rendelkezései. Hangsúlyozta az egységes szabályozás szükségességét. Kiemelte az egységes, részletesebb szabályozás szükségességét. A rendkívüli eseményekről az ügyész számos esetben csak késve értesül, ezért szükséges egységes utasítás kiadásának megfontolása.

A mellékbüntetések végrehajtásának ellenőrzése eleve lehetetlenné válik, ha a mellékbüntetést a rendőrség nem tartja

nyilván. A rendőrkapitányságok a hozzánk érkezett közügyektől eltiltásról szóló értesítéseket irattárba teszik. Álláspontja szerint a fenti intézkedés törvénytörő – a Bv. tvr. 70 §-ába ütközik –, ezért indokolt a mielőbbi intézkedés a törvényes helyzet helyreállítására.

A járművezetéstől eltiltás mellékbüntetés kapcsán problémaként vetette fel, hogy a mellékbüntetés jogerőre emelkedését követően az igazgatásrendszert visszavonja a jogosítványt, egyben közli a terhelttel: vizsgáznia kell. Ha valakit nem közlekedési bűncselekmény miatt ítélnék járművezetéstől eltiltásra, erről a rendőrkapitányság nem tud, ezért ez esetben is felhívja a terhelte figyelmét az utánképzésre és ez jelentős indokolatlan költséget és utánjárást okoz. Megoldást jelenthetne, ha a bíróság a mellékbüntetés értesítőn az „észrevétel” rovatba feltüntetné, hogy nem közlekedési bűncselekményről van szó.

A harmadik hozzászóló rámutatott a következőkre: a Bv. tvr. 118. § (3) bekezdésének esetében az ügyész, mielőtt nyilatkozna arról, hozzájárul-e ahhoz, hogy az előzetesen letartóztatott felügyelettel meglátogathassa súlyos beteg hozzátartozóját, illetőleg részt vehessen hozzátartozója temetésén, szerezzé be a bv. intézet véleményét. Elmondta, a Legfőbb Ügyészség javasolja az Igazságügyi Minisztériumnak, hogy ilyen esetben a vádirat benyújtása után eljáró bírák figyelmét is hívják fel. Indokoltnak tartja továbbá, hogy a Legfőbb Ügyészség a főügyészségeknek ilyen tartalmú körlevelet adjon ki.

A negyedik hozzászóló a helyi bv. intézet képviselőjében elmondta, hogy a Bv. tvr. 42. § (6) bekezdése taxatív módon sorolja fel, hogy a magánelzárás végrehajtása alatt az elítélt mitől van eltiltva. Utalt rá, hogy a

fogvatartottak több esetben sérelmezték, őket jogtalanul tiltják el a dohányzástól. Iránymutatást kért, hogy a magánelzárásban eltiltható-e az elítélt a dohányzástól. A dohányzást a szabad levegőn tartózkodás, sétáltatás közben is elképzelhetőnek tartja, figyelemmel arra, hogy ekkor a tűzvédelmileg veszélyes helyzet kialakulása is megelőzhető lenne.

Az ötödik hozzászóló szerint az elkülönítés és sétáltatás problematikája kapcsán arra is figyelemmel kell lenni, hogy az érintett terhelt számára előnyösebb megoldást alkalmazzák. Ez pedig szerinte az, hogy biztosítsák a terheltnek a törvényben meghatározott időtartamban a szabad levegőn tartózkodást.

A hatodik hozzászóló bv. bíróként aláhúzta, hogy az új törvénynek a bv. bírói eljárást érintő egyes rendelkezései értelmezésében az országban eltérő gyakorlat alakult ki. Az egységes jogértelmezés hiánya tarthatatlan. Aláhúzta, hogy a bv. bíró köteles minden olyan esetben meghallgatást tartani, amikor nem vesz fel bizonyítást, ez utóbbi esetben a Bv. tvr. tárgyalás tartását teszi kötelezővé. Rámutatott arra, hogy bizonyos esetekben problémát okozhat az a körülmény, hogy a bv. bíró magánelzárás fenyítést kiszabó határozata elleni fellebbezésnek a törvény nem biztosít halasztó hatályt, ezt a jogalkotás fogyatékoságának tartja. Utalt arra, hogy a bv. intézetben tartott tárgyalás esetén a nyilvánosság kérdése valós problémát jelenthet, mert a jogalkotás e körben nem volt teljesen következetes. Hozzászólása végén aláhúzta, hogy köszönetét fejezi ki az előadásokban elhangzottakért, melyek számára megnyugtatót jelentenek, tekintettel arra, hogy az általa követett gyakorlat az elhangzottakkal megegyezik.

A hetedik hozzászóló elmondása szerint gyakorlati problémát jelent a védekezéshez való jog kapcsán az a körülmény, hogy a rendőrségi fogdában – helyi tapasztalat szerint – az ügyvédi beszélő helyiségben a terhelt és a védő közé rács helyett szűnyoghálót helyeznek el. A Be. rendelkezése szerint a terhelt szóban és írásban egyaránt ellenőrzés nélkül érintkezhet a védővel. Kérdés, hogy tekinthető-e ez a védekezéshez való jog sérelmének?

A nyolcadik hozzászóló bv. intézeti parancsnokként rámutatott: az új jogszabályi rendelkezések lehetővé teszik, hogy az ügyész, illetve a vádirat benyújtása után a bíróság engedélyével, az előzetesen letartóztatott felügyelettel meglátogathassa a súlyosan beteg hozzátartozóját és részt vehessen hozzátartozója temetésén. Kérdés azonban, hogy ki viseli a költségeket. Így például, ha az előzetesen letartóztatott az intézetből egy megyén belüli városba szállítják, a felmerülő költség már hozzávetőleg 5400 forint. Az intézet gyakorlata az: ha ez az összeg nem áll rendelkezésre, akkor az előzetesen letartóztatottat nem szállítják el. További problémaként vetette fel, hogy ha egy előzetesen letartóztatott fegyveres kísérettel, megbilincselve vesz részt hozzátartozója temetésén, ez számos további gond forrása lehet. Hasonló módon a terhelt közeli hozzátartozóját a lakásán is meglátogathatja. Kérdés: kötelezhető-e a fenti esetekben a bv. alkalmazott, hogy ilyen helyre elkísérje a terheltet, veszélyeztetve saját személyes biztonságát is. Álláspontja szerint nem. További kérdés, hogy amennyiben az ügyész, illetőleg a bíró engedélyezi az előzetesen letartóztatottnak a súlyos beteg hozzátartozója meglátogatását, illetőleg a temetésen való részvételét, akkor rendelkeznie kell-e a bilincs haszná-

Ügyvédi beszélőn

latáról. Véleménye szerint igen, mert ha a rendelkezés elmaradt, a bv. mindig megbilincselve szállította a terheltet. Vajon ez a gyakorlat helyes-e?

A polgári peres ügyekben való megjelenésnél is probléma, hogy a terhelt ott akar lenni, azonban nincs pénze a szállítás költségének megelődlegesére. A gyakorlatban ekkor a terheltet nem állítják elő.

Elmondta, ha a fogvatartott nyugdíjas, számos esetben a terhelt él azzal a lehetőséggel, hogy a nyugdíját ne az intézetbe, hanem meghatározott más személyhez kézbesítsék, így az állam elesik ettől a pénzforrástól is. Az előadásban elhangzottakra reagálva kiemelte, hogy a Kecskeméti Bv. Intézetben az ügyvédi beszélőben plexifal választja el a védőt a fogvatartottól. A terhelttel a beszélgetés telefonon keresztül történik, ám semmilyen lehallgató készülék sincs a telefonba beépítve. Az előzetesen letartóztatottnál ellenőrzik a be-

szélőt, ezt ki is írják, azonban a védővel való beszélgetés ellenőrzésének minden formája tilos. Hogyan biztosítsa az intézet a beszélgetés ellenőrzését úgy, hogy a védővel való érintkezés korlátlanúsága is garantálva legyen? A védőkkel kapcsolatban egyébként továbbra is gond, hogy még a fiatalok terheltek sem látogatják meg az intézetben.

A bv. bírói eljárással kapcsolatban megjegyezte, hogy az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazását egységesen kellene szabályozni, ezáltal biztosítva a bv. bírák számára is az egységes gyakorlat jogszabályi alapját. Utalt rá, hogy időn túli szabadítás az intézet gyakorlatában is előfordult. E körben rámutatott arra a problémára, amennyiben a terheltet a bíróság a tárgyaláson szabadítja és az intézet nem viszi vissza a bv. intézetbe, az elítélt önként nem megy később oda vissza, majd sérelmezi, hogy bizonyos személyes tárgyai ott maradtak. Végül hozzászólását azzal zárta, hogy amikor a bv. bíró szabadságon volt, a helyettesítése nem volt zökkenőmentes.

A kilencedik hozzászóló rámutatott: a Be. és a Bv. tvr. tele van eljárási garanciákkal, a lényeg azonban, a büntetés végrehajtása, foganatosítása. Ennek során mi lesz ezekkel? Közismerten számos probléma van a büntetés végrehajtása során (csicskáztatás stb.). Az állam kötelessége annak elérése, hogy a fogvatartott a törvényben meghatározott hátrányokon túl sérelmet ne szenvedjen. Az előzetesen letartóztatott az ártatlanság védelme alatt áll, mindebből pedig következik, hogy a jogok biztosításától a költségekig bezárólag mindenről az intézetnek kell gondoskodnia. Az anyanyelv használata körében álláspontja szerint értelemeszerű, hogy a bíróság csak kézbesítő, ezért az ügyésznek kell megfelelő példány-

ban előterjesznie a szükséges okiratokat. A bv. bírói határozatok megalapozottságáról elmondta: gyakran gond, hogy az intézeti előterjesztésekben még szerepel a fozkozat, a bv. bírói határozatokban azonban már nem. Célszerű lenne, ha a bv. bírói határozatokban is feltüntetnék az előzetes letartóztatás beszámításának idejét, a fozkozat megnevezését is, mert enélkül iratok hiányában az ügyész nyilatkozhat arról, hogy a bv. bírói határozat helyes volt-e vagy sem. Probléma, ha az intézet nem tesz előterjesztést, pedig az mégis indokolt lenne. Az elítéltek ugyanis az az igazán hátrányos, amennyiben az intézet egyáltalán nem tesz előterjesztést, tehát nemleges előterjesztést sem tesz a feltételes szabadságról.

A szállítási- és egyéb költségekről elmondta, hogy az ártatlanság véelme miatt az előzetesen letartóztatott nem szenvedhet korlátozást, ha nincs pénze, ezt bűnügyi költségként kellene feltüntetni, és ha az előzetesen letartóztatottat a bíróság majd jogerősen elítéli, akkor kell őt kötelezni ennek megfizetésére. Az ilyen jellegű költséghez tartozik, polgári ügyekben a Pp. rendelkezik erről. A bv. bírói eljárás kapcsán kiemelte, hogy a Bv. tvr. értelmében a bv. bíró, amennyiben bizonyítást vesz fel, akkor tárgyalást tart. Tárgyalására a nyilvánosság szabályai az irányadók, de a bíróság tarthat zárt tárgyalást.

A tizedik hozzászóló reflektálva az előbbire, előadta, hogy a határozat anyanyelvre történő lefordítása nem az ügyész-ség feladata, az ügyész vádiratot nem kézbesít a terheltnek, ez a bíróság feladata, így a fordításról is a bíróság köteles gondoskodni. A súlyosan beteg hozzátartozó meglátogatásával, illetőleg a temetésen való részvétellel kapcsolatban felmerült költség

nem lehet bűnügyi költség. A Be. vonatkozó rendelkezései egyértelműen meghatározzák, hogy a büntetőeljárásban mi tekintethető bűnügyi költségnek. Végül, reflektálva azon megállapításra, mely szerint a nyilvánosság – amennyiben a bv. bíró a tárgyalást a bv. intézetben tartja – a Be. alapján kizárható lenne, rámutatott, hogy erre a Be. hatályos rendelkezései nem adnak lehetőséget, ilyen kizárási okot a büntetőeljárás törvény nem ismer.

A tizenegyedik hozzászóló leszögezte, hogy a nyelvhasználat körében a probléma gyökere az, hogy a bűnügyi költséget nem az a szerv kapja meg, amelyik eljárásakor az felmerült, illetőleg amelyik a bűnügyi költséggel kapcsolatos intézkedést megtette. Ebben az esetben a probléma megoldhatóvá válna, hiszen a felmerült költség visszafolyhatna ahhoz a szervezethez, amely adott esetben a fordítást végzi, illetőleg végezteti.

A tizenkettedik hozzászóló, bv. bíró, rámutatott, hogy az általa követett gyakorlat, valamint az előadásban elhangzottak összhangban vannak. Kiemelte azonban, hogy probléma, ha az ügyész csak rendelkező részt kap a bírótól. Ezért az a gyakorlatuk, hogy a bv. bíró döntését minden esetben indokolással küldi meg az ügyésznek, aki így 8 napon belül élhet jogorvoslati jogával. Ezt követően utalt arra, hogy a Bv. tvr. 7/A. § (3) bekezdése az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása körében kimondja: „az elítélt vagy védője indítványozhatja az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazását, ez esetben a bv. intézet véleményezi és továbbítja az indítványt a bv. bírónak.” A továbbítást a törvény értelmében csak akkor tagadhatja meg az intézet, ha azt egy éven belül változatlan tartalommal ismételtelen terjesztik elő. Értelmezést igényel „a

változatlan tartalommal“ kifejezés, tekintettel arra, hogy erről eligazítást sem a törvény, sem a miniszteri indokolás nem ad. A törvényszöveg helyes értelmezése az, ha nem a kérelem célját, hanem tényleges tartalmát vizsgálja a jogalkalmazó. A változó tartalmat nem lehet megszorítóan értelmezni, ilyenek kell például tekinteni, ha az ismételten előterjesztett kérelemig eltelt időben például az elélt jutalomban részesült, vagy eltávozásról rendszeresen visszatért. Ezeket mind a javára kell írni. Végül felvette, hogy a fogdafenyítés elleni fellebbezés esetén nem szerencsés, hogy mielőtt a bv. bíróhoz kerül a panasz, a parancsnok azt egyszer már felülvizsgálta.

A tizenharmadikként hozzászóló – országos jellegű bv. intézet parancsnok-helyettese – megkérdezte: az eléltnek alanyi joga van-e az enyhébb szabályok alkalmazásához, vagy a parancsnok döntheti el, hogy milyen kedvezményt kaphat? A magánelzárással kapcsolatban felvette, hogy amennyiben a fegyelmi eljárást megalapozó fegyelmi vétség egyben büntetőeljárás megindításának alapjául szolgáló cselekmény is és ez alapján büntetőeljárás is indul, úgy indokolt felfüggeszteni a fegyelmi eljárást a büntetőeljárás befejezéséig. Kiemelte: a fegyelmi szabályzat tervezetében úgy szerepel, hogy az elélt a fenyítés ellen fordulhat a parancsnokhoz, majd ezt követően a bv. bíróhoz és végül a bv. bíró határozata ellen is fellebbezhet. Ez szerinte jogalkotói részről mértéktévesztés, nincs összhangban a törvény rendelkezésével sem. Végül utalt arra, hogy a hosszadalmas eljárások miatt kevesebb fogdafenyítés várható.

A tizennegyedik hozzászóló mint bv. bíró is reflektált az elhangzottakra, mondván, hogy a fegyelmi és a büntetőeljárás

párhuzamossága nem kizárt. Ezért a fegyelmi eljárást felfüggeszteni nem kell, hiszen itt két külön eljárásról, külön jogviszonyról van szó, és más bizonyítékok eleget kell tenniük a fegyelmi vétség megállapításához és mások a bűncselekmény elkövetésének kimondásához.

A tizenötödik hozzászóló kiemelte, hogy a vádirat lefordításának költségeiről mielőbb dönteni kell, mert az ezzel kapcsolatos esetleges panasz a büntetés- végrehajtásnál csapódik le. Utalt arra, hogy a halasztó hatállyal kapcsolatban is tovább élnek a problémák, azokra is a törvényhozónak kellene reagálnia. Aláhúzta, hogy a mellékbüntetések végrehajtásával kapcsolatban ő is észlelte az ORFK törvénysértő főosztályvezetői intézkedését, egyben megkérdezte, hogyan reagáljon az ügyészség, jelezze-e ezt az illetékes rendőri szervnek. A fegyelmi szabályzat alkalmazásának tapasztalatairól megemlítette, hogy a bv. bírói határozat felfüggesztésével mint kivételes lehetőséggel nem lehet élni, a határozatot végre kell hajtani, ily módon nem kompenzálható a halasztó hatály hiánya.

A tizenhatodik hozzászóló saját gyakorlatként említette, hogy a feltételes szabadságra bocsátás tárgyában történő bv. bírói meghallgatásokon – mint bv. felügyeleti ügyész – részt vesz. Utalt egyben arra, hogy a Btk. 47. § (1) bekezdése a feltételes szabadságra bocsátás feltételeként jelöli meg a büntetés végrehajtása alatt tanúsított kifogástalan magatartást. E körben nem egységes a jogalkalmazói gyakorlat. Van olyan eset, amikor a jutalmakat és a fenyítéseket is számba veszik, sőt olyan is előfordul, hogy azt is mérlegelték, ha a terhelt eltávozásról nem tért vissza idejében. Megkérdezte: tágabb vagy szűkebb értelemben kell-e elbírálni a feltételeket? Tapasztalat-

ként említette, hogy nem egy esetben akkor is élnek az eltávozás, kimaradás stb. engedélyezésének a lehetőségével az intézetek, amikor az idejében való visszatérés lehetősége eleve kizárt.

A tizenhetedik hozzászóló megkérdezte: a kapcsolattartás, levelezés ellenőrzésére vonatkozó rendelkezések előzetes letartóztatottra és elítéltra egyaránt vonatkoznak-e? Szerinte az előzetesen letartóztatottra az elítéltekre irányadó szabályok nem alkalmazhatók.

Gyakorlati problémaként utalt arra, hogy az előző hetekben három személyt előállítottak meghallgatásra. Szóban utasítást adott az őrnöknek, hogy vegyék le az előállítottóról a bilincset. Az előállító őrnök azonban írásban kérte az utasítást. Legfelsőbb Bírósági Kollégiumi Állásfoglalás van arra nézve, hogy a tanácselnök utasítására le kell venni a bilincset. Ezt nem kell írásba adnia a bírónak, az ügyésznek sem; a felelősség azé, aki az utasítást adja.

A tizennyolcadik hozzászóló rámutatott, hogy a Bv. tvr. 118. § d) pontja szerint „más személyekkel levelezhet az előzetesen letartóztatott.” Kérdés: ki a törvény által említett „más személy”?

A tizenkilencedik hozzászóló – egy megyei bíróság tanácselnöke és egyben bv. bírója – hozzászólásában bevezetőként rámutatott, hogy a megyében jó a kapcsolat a bv. bíró és a bv. felügyeleti ügyész között, segítik egymás munkáját. A terhelt súlyos beteg hozzátartozója meglátogatása, illetőleg temetésén való részvétel kapcsán az előadáshoz csatlakozva rámutatott, hogy a bv. bíró, illetőleg az ügyész – attól függően, hogy a döntés kinek a hatáskörébe tartozik – érdeklődjön az elítélt magatartásáról az intézetnél. Álláspontja szerint kísérelés nélkül előzetesen letartóztatott nem mehet

temetésre, vagy súlyos beteg hozzátartozója meglátogatására, a bíró engedélye kötelező, az nem mellőzhető. A bv. bírói eljárással kapcsolatban az előadáson elhangzottakkal egyetértett, észrevétele kizárólag a védőnek a bv. bírói meghallgatáson való részvételével kapcsolatban volt. Álláspontja szerint amennyiben a terheltnek meghatalmazott védője nincs, úgy a bíróságnak nem kell védőt kirendelnie és azt értesítenie sem, ez a tárgyalás és meghallgatás közötti különbségből adódik. A védőt akkor kell értesíteni, ha van. Ha nincs, természetesen nem kell. A feltételes szabadságra bocsátás kapcsán elhangzottakra reagálva, szerinte a kérdést nem lehet patikamérlegre tenni. Így például ha már egy éve volt a fegyelmi és azóta csak jutalomban részesült az elítélt, akkor el kell engedni feltételes szabadságra.

A huszadikként hozzászóló helyi bv. intézeti parancsnok hangsúlyozta, hogy állandó kapcsolat, konzultáció szükséges az ügyész, a bíró és az intézet parancsnoka között. Rámutatott, számos gyakorlati probléma merült fel az új jogszabályok alkalmazásakor. Ezek vélhetően a Bv. Szabályzat hatályba lépése után megoldódnak. Ilyen kérdés a vallásgyakorlás körében, hogy pontosan mire terjednek ki az elítéltek jogai, illetőleg számukra mi engedélyezhető. A Magyarországi Börtönmisszió számos munkatársa bejár az előzetesen letartóztatottakhoz, anélkül, hogy az ügyész rendelkezne arról; hogyan közlekedhetnek az intézetben a letartóztatottak között. Az intézet gyakorlata szerint a parancsnok dönt abban a kérdésben, hogy engedélyezi-e a fogvatartottnak a hozzátartozója temetésén, illetőleg súlyos beteg hozzátartozójának meglátogatásán való részvételét, függetlenül az ügyészi, illetőleg a bírói en-

gedélytől. Csatlakozott ahhoz a gondolat-hoz, hogy az anyanyelv használata körében feltétlenül kívánatos lenne megnyugtató megoldást találni. Így megeshet, hogy a fogvatartott sérelme miatt nemzetközi szervezethez fordul. Szerinte az ügyésznek kellene döntenie arról, hogy az előzetes letartóztatást rendőrségi fogdában vagy bv. intézetben kell-e végrehajtani. Indokolt lenne e kérdés egységes rendezése, az érintett miniszterek által együttes jogszabály alkotása. Ez okból felkérte az ügyészséget arra, hogy az egységes szabályozás érdekében lépjen fel az Igazságügyi Minisztériumnál és a Belügyminisztériumnál. Sajnálatosnak tartotta, hogy a bv. jogot nem oktatják kellő hatékonysággal, indokolt lenne a szakvizsgán való szigorúbb számonkérés is. A bilincs levételével kapcsolatban elmondta, náluk senki nem kéri a bírótól, az ügyésztől, hogy adja írásba a bilincs levételére vonatkozó utasítását. Ugyanakkor elvárható, hogy az ilyen utasítás előtt a bíró, ügyész tájékozódjon a terhelt veszélyességéről, hiszen a felelősséget az utasítást adó viseli. A vezetőbilincs azonban nem vehető le a fogvatartotról.

A huszonegyediknek hozzászóló megyei főügyész rámutatott, hogy az őrizet és az előzetes letartóztatás törvényességi vizsgálatakor felmerült: amennyiben jogerős büntetése van a terheltnek és azt nem foganatosították, akkor az ügyész intézkedjen a rendőrségnél ennek érdekében. Ez sú-

lyos hiba, figyelemmel arra, hogy ez a bv. bíró feladata és nem az ügyészé. Ha a törvényi feltételek adottak, el kell rendelni az előzetes letartóztatást: rendelkezzen úgy az ügyész, hogy vigyék a börtönbe, ott hajtsák végre az előzetes letartóztatást és amennyiben a bíró elrendeli a szabadságvesztés foganatba vételét, akkor arra nyomban sor is kerülhet. Az ügyész a szabadságvesztés végrehajtásáról nem rendelkezhet. Szerinte az ügyésznek, illetőleg a bírónak ez esetben informálódnia kell, azonban nem a bv. intézettől, hanem a nyomozó hatóságtól, figyelemmel arra, hogy az ügyben az rendelkezik a szükséges információkkal. A Be. szabályainak a bv. bírói eljárásban történő alkalmazása kapcsán kiemelte, hogy e körben a különleges eljárás szabályait kell alkalmazni, a Be. általános szabályait csak annyiban, amennyiben nincsenek speciális rendelkezések. A bv. bírónak a magánelzárás fenyítésről hozott határozatáról elmondta, hogy e körben a felfüggesztésre a törvény ugyan kivételesen, de lehetőséget ad. Abban a kérdésben: milyen védő járjon el a bv. bírói meghallgatáson, álláspontja az, hogy akit a terhelt meghatalmaz, ennek hiányában pedig ki kell rendelni védőt.

A további mintegy félszáz hozzászóló szintén hasznos, figyelemre méltó javaslatot mondott el, illetve gyakorlatot ismertett.

Dr. Vókó György

Törvény Európába

A büntetés-végrehajtási jogalkotás jelenkori történetének vázlatja

A magyar büntetés-végrehajtási jogalkotás – praxis – fejlődése sajátos pályát futott be. A második világháborút közvetlenül megelőző időpontig ideológiája és döntő részben gyakorlata is megegyezett a főbb európai irányzatokkal. Ettől kezdődően – elsősorban politikai okokból – a fejlődés alapvonalai néhány évtizeden át ettől eltérő jellegzetességeket mutattak.

A büntető igazságszolgáltatást különböző politikai célok megvalósítása érdekében használták fel – és ennek közvetlen hatásaként a büntetés-végrehajtási szervezet, beleértve a szabadságvesztésen kívüli szabadságkorlátozó intézkedések végrehajtását is –, közvetlenül látott el politikai megtorló (egyres esetekben leszámoló) funkciókat. Ez a „jogalkotási időszak” a hatvanas évek elejéig tartott, jellemzője a magas szintű jogszabályok teljes hiánya, a személyzet és az elítéltek szigorú szembenállásának kikényszerítése (ellen-ségkép), az elítéltek szinte korlátozások nélküli kötelezettségei, a kényszer-munkavégzés.

A konszolidációs folyamat során (jogalkotási térképe: 1961. Btk. 1966. Bv. tvr.) kialakult egy újabb irányzat, amely a szocialista eszme jegyében kívánta meghatározni a büntetőjog és a büntetés-végrehajtási jog lényegét. E kornak mindenképpen értékes terméke, hogy megtörtént az alapvető kodifikáció, a büntetések kiszabásakor és végrehajtásakor megjelent a törvényesség eleme. Sajátos módon a 70-es évek közepén ennek ellenkezőjére is sor került. Közvetlen politikai irányítást mutat – egyben az 1979-es kodifikációs munka előzménye – a büntetés-végrehajtás ún. pártvizsgálata. Ez a sajátos ellenőrzési mechanizmus a törvényesértékek feltárásán túlmenően a bv. személyzetére, a bánásmódra és a fejlesztésre is jelentős megállapításokat tett.

A büntetőjogi és büntetés-végrehajtási elméleti szakemberek – már „nyugati” kutatási eredményekre és gyakorlatra támaszkodva – új meg új jogintézmények bevezetésére tettek javaslatot (pártfogó felügyelet, szigorított őrizet, munkaterápiás alkoholelvonó kezelés). Ezek egyenként beépültek a büntetési rendszerbe, és megkezdődött a tényleges végrehajtás megszervezése. Nem szabad ugyanis elfelejteni, hogy ebben az időszakban az „enyhülés” szele megérintette a vasfüggöny mindkét oldalát, a nemzetközi politikában egyre hangsúlyosabb szerepet kapott az emberi jogok feltétlen érvényesítése. Így nem lehetett „szalonképes” egy, az ötvenes évek eszméin és gyakorlatán nevelkedett, illetve praktizáló büntetés-végrehajtás.

• A tanulmány korábban némileg bővebb terjedelemben már megjelent a Börtönügyi Szemle angol nyelvű különszámában. Lényegi változás nem történt, kivéve, hogy a jelenlegi szöveg olvasóinak kevésbé szükséges a hatályos joganyag ismertetése.

A bv. jogalkotás következő szakaszát is a Büntető Törvénykönyv módosítása vezette be. (1979. évi IV. tv. Btk., 1979. évi 11. sz. tvr. Bv. tvr.). Ebben a törvényerejű rendeletben már megjelentek az időközben megszületett nemzetközi normák alapvető előírásai – hozzá kell tenni, hogy a garanciák nemzetközi ellenőrzése nélkül. A tvr. a korlátaival együtt is lehetővé tett olyan büntetés-végrehajtási szakmai gyakorlatot (beleértve a férőhelyek bővítését, korszerűsítését), amely kedvező feltételeket teremtett egy már szellemiségében az európai áramlatokkal megegyező büntetés-végrehajtás számára. Ez a fejlődés – nem minden buktató és vargabetű nélkül – megalapozta a következő évek alapvető fejlesztési irányát. A tvr.-ben az emberi jogok érvényesítésével összefüggő elvek hol pontosan megfogalmazva (emberi méltóság védelme), hol egy kicsit szűkítettebb értelemben (elítélti jogok) már megjelentek, az akkori szemléletmódnak többé-kevésbé megfelelően érvényesültek. A hatályba lépését követő több mint egy évtized alatt az új eszmék bekevertek a „szakmai köztudatba” és a gyakorlatba.

A nyolcvanas évekre a büntetés-végrehajtás tevékenységének központi elemévé az elítélt vált. Képültek az elítéltekkel közvetlenül foglalkozó szakmai csapatok (nevelési szolgálat, belső felügyelet), differenciáltabbá vált az elítéltek osztályozása, elvi síkon és a gyakorlatban egyaránt korszerűsödött, talán kimondható az is, hogy „humanizálódott” a bánásmód. A direkt ellenségeskedés helyébe korrektebb, az együttműködésre jobban alapozó kapcsolat jött létre a személyzet és az elítéltek között.

A magyar büntetés-végrehajtás működése törvényi szabályozáson alapult, a szakmai követelmények közül elsődlegessé vált a törvényesség betartása. Ugyanakkor meg kell említeni e szabályozás korlátait. Elsősorban politikai okok miatt nem történhetett meg az

Humanizálódó büntetés-végrehajtás. A fogvatartott kísérettel meglátogatja a nevelőotthonban lévő gyermekét.

elítéltek (emberi és polgári) jogainak pontos meghatározása és az érvényesítés megfelelő garanciáinak kidolgozása. Így a tvr. ezeket csak *kinyilatkoztatásként* tartalmazta. (Sőt például a lelkiismereti, de különösen a vallásszabadság gyakorlása, illetve kinyilvánítása is tilos volt 1990-ig, akkor is csak miniszteri rendelet készült erről.)

Az elítélt és a büntetés-végrehajtás kapcsolatát leginkább olyan közigazgatási jellegű jogviszony keretébe helyezte, amelyben a büntetés-végrehajtás egyértelműen az állami büntető hatalmat képviselte, az elítélt pedig némi jogi védelemmel, de semmiképpen nem egyenrangú partnerként állt a másik oldalon. Az elítélt megfelelő jogérvényesítésének garanciális eszközeit (pontos eljárási szabályok, bíróság előtti jogorvoslat, adott esetben szervezeten kívüli kontroll) a tvr. nem határozta meg. A törvényes végrehajtásban kétségkívül jelentős szerepet játszott az ügyészség, de ez az egyéb, más funkciót ellátó ellenőrzést nem pótolhatta maradéktalanul.

A *kilencvenes év fordulóján* büntetés-végrehajtásunkra a nagyarányú kísérletező kedv volt jellemző. Az egy évtizede bevezetett új jogintézmények (eltávozási lehetőség a bv. intézetből, a hosszú börtönbüntetésre ítélték számára átmeneti csoport, a társadalmi kapcsolatok erősítése, a kapcsolattartási formák fejlesztése, az elítéltek öntevékenységének kihasználása) a gyakorlatban beváltak és a büntetés-végrehajtás szakemberei, sokszor túllépve a hatályos jog kereteit, egyre újabb és újabb ötletekkel álltak elő. A rendszerváltás idejére a magyar büntetés-végrehajtás szakmai szervezeté vált, viszonylag stabil társadalmi funkciókkal, követelményrendszerrel, szervezeten kívüli ellenőrzéssel.

1990-ben Magyarországon rendszerváltás következett be. A szovjet típusú, alapvetően diktatórikus társadalmi berendezkedést felváltotta egy, a polgári demokráciára alapozó, ennek érték- és normarendszerét elismerő és átvevő társadalom.

Az új politikai hatalom gyorsított formában építette ki intézményeit, alakította át a jogrendszert, és különböző eszközökkel a tulajdonviszonyokat is. A gyakorlatban újraismerkedhettünk olyan fogalmakkal, mint *piacgazdaság, demokratikus intézmények, sajtószabadság és emberi jogok*.

Átalakultak a nemzetközi gazdasági és politikai kapcsolataink, társadalmi közmegegyezés született a polgári demokratikus fejlődési pálya kiválasztásában. Ez az új fejlődési irány együtt járt azzal is, hogy a Magyar Köztársaság egyre több nemzetközi egyezményhez csatlakozott, illetve megszüntette az előző rezsimben a csatlakozáskor kinyilvánított fenntartásokat.

Büntetőjogi reform

A folyamat jól észlelhető a jogalkotásban, hiszen évi száznál több törvény született, amelyből számos büntetőjogi. Ezekben a módosításokban jól kitapinthatóan jelen van az új büntetőpolitika és -filozófia csírája. Melyek ennek fontosabb elemei? Mindenekelőtt a büntetési rendszer átalakítása, egyszerűsítése. A Btk. büntetési rendszeréből *kikerült a halálbüntetés* (az emberi élet védelme), *az ún. munkabüntetések* (szigorított javító-nevelő munka, javító-nevelő munka) és új büntetési nemként a szabadságvesztés alternatívájaként *bevezették a közérdekű munkát*.

A büntetőjog reformjával a módosítások jelentősen szűkítették a jogterület „hatáskörét”. Ennek keretében többek között *megszűnt a közveszélyes munkakerülés és az üzletszerű kéjelgés büncselekményi minősítése*. Jelentősen *változtak a büncselekmények büntetési tételei*, illetőleg a büntetés kiszabásakor figyelembe vehető enyhítő, súlyosító és minősítési körülmények, *kedvezőbb lett a visszaesés, a mentesítés törvényi megítélése*.

A büntetőjog reformjának egyik fő elemeként jól kitapinthatóan megjelent a „*börtönbüntetés minimális alkalmazásának elve*”. Természetesen ez a folyamat közvetlen befolyást gyakorolt a büntetés-végrehajtás munkájának jogi szabályozására. Ennek egyik állomása volt az *1993. évi XXXII. törvény*, amely az elmúlt év tavaszán, április 15-én lépett hatályba. Nem egyszerűen az 1979. évi 11. számú tvr. technikai reformjáról van szó, hiszen a törvény rendelkezései éppen azokon a pontokon módosították a tvr.-t, amelyek egy ilyen szabályozás alapjait adják (cél, feladat- és eszközrendszer, ennek új technikái). Mintegy másfél évnyi előkészület, széleskörű egyeztetés után megtörtént a törvény parlamentari jóváhagyása. Ez a törvény azon kevés jogszabályok közé tartozott, amelynél a szavazási arány (minimális tartózkodás) jól mutatta a politikai konszenzust a börtönügyben.

A változások a büntetés-végrehajtás tevékenységét alapvetően négy körben érintették. *A törvény korszerűsítette a büntetés-végrehajtás szakmai munkájának alapfogalmait; pontosan meghatározta az elítéltek jogaival kapcsolatos szabályokat; kibővítette a bíróság feladatait az elítéltek jogérvényesítésével, bizonyos esetekben a jogvédelmével kapcsolatosan; a szabadságvesztés végrehajtásának belső rendszerét (az ún. rezsimjogszabályokat) jelentősen korszerűsítette.*

Természetesen technikai jellegű módosításokat is végrehajtottak, amelyek elsősorban a Büntető Törvénykönyv már említett változásaival vannak szoros összefüggésben.

A továbbiakban kísérletet teszek – elsősorban az elfogadott európai normákra tekintettel – a legfontosabbnak tartott új rendelkezések összefoglalására. A törvény alapvető fogalomrendszerének egyik változása, hogy *megjelent a szabadságvesztés végrehajtásának célja*. Az új megfogalmazás szerint a „*szabadságvesztés végrehajtásának célja, hogy az e törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során elősegítse az elítéltek a szabadulása után a társadalomba való beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodják újabb büncselekmény elkövetésétől.*” Ebben a meghatározásban – a nevelésnek mint alapvető módszernek az elhagyásával – hangsúlyosabb szerepet kapott a törvénybe foglalt joghátrány alkalmazása. E törvényi tézis mellett azonban jól érzékelhető a jogalkotó törekvése, hogy a normaszövegben megjelenjen a reszocializáció elve, valamint a speciális prevenció érvényesítése. A szabadságvesztés céljának megfogalmazása a törvényben természetesen nem „nevelésellenes” kívánt lenni, de a nevelés általános fogalomhasználata helyébe a jogi norma által megfoghatóbb, jobban értelmezhető elemeket hangsúlyozza. Az eszközrendszer megközelítésére az új fogalomrendszer körében másik rendelkezés ad eligazítást.

A törvény 38. §-a a szabadságvesztés végrehajtásának feladatává teszi, hogy *megőrizze az elítélt önbecsülését, fejlessze felelősségérzetét, és ezzel segítse, hogy felkészüljön a szabadulása utáni, a társadalom követelményeinek megfelelő önálló életre*. Ehhez fel kell

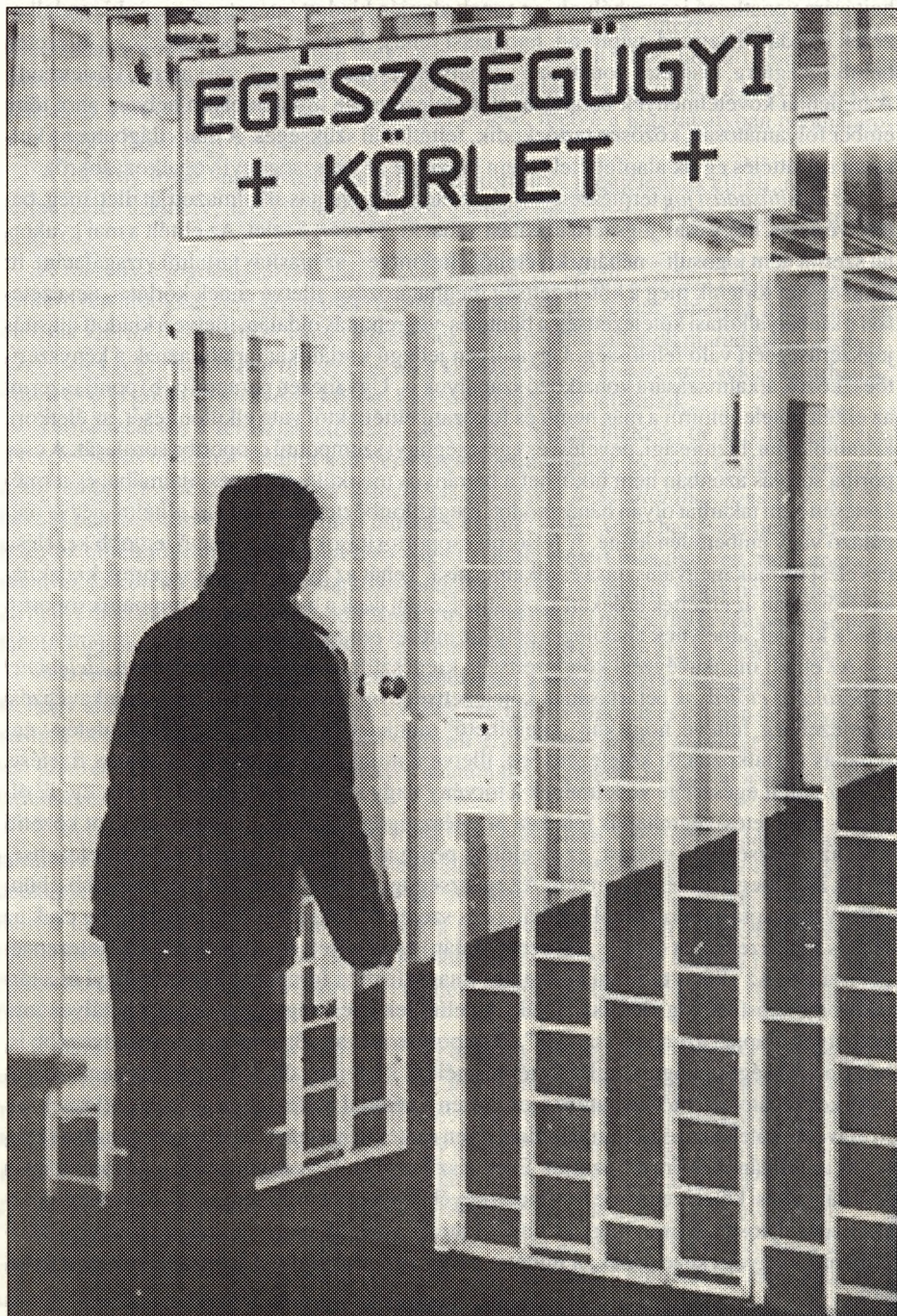
használni a szükséges gyógyító, oktató, erkölcsi és szellemi erőforrásokat, meg kell teremteni a rendszeres munkavégzés feltételeit. Ezt az eszközrendszert, illetve magát az alkalmazást a magyar büntetés-végrehajtás gyakorlata hagyományosan nevelésnek hívja. A törvény a szabadságvesztés alatti munkáltatást a végrehajtás fontos részének nyilvánítja, melynek célja az elítélt testi és szellemi erejének fenntartását segíteni, lehetőséget adni a szakmai gyakorlottság megszerzésére és fejlesztésére, így kapcsolódva az általános reszocializációs célhoz. E rendelkezésnek azért van különösen fontos szerepe, mert immár pontosan, törvényi szinten szabályozza a munkavégzés helyét, szerepét a szabadságvesztés végrehajtásakor, így hosszú vita végére került pont a „hasznot hajtó”, „nyereséges”, társadalmilag hasznos stb. munkavégzés kérdéskörében. Egyértelművé vált, hogy az elítéltek által végzett munka elsődleges célja nem a nyereség, nem a forintokban mérhető haszon elérése, hanem a már említett célok megvalósítása. *A társadalmi haszon maga a foglalkoztatási lehetőség*, a szakmai és egyéb képzés, amelyek által jobban elérhető a jogszabályi cél. Az új törvényi megfogalmazások már lényegesen közelebb állnak a szabadságvesztés végrehajtásáról szóló nemzetközi jogi normák megközelítéséhez. A szabályozás ilyen módon összhangba került az európai szabályokkal, és a két lényegi elem (joghátrány alkalmazása, a szabadulás utáni társadalmi beilleszkedés segítése) megadja a végrehajtási szabályok alkalmazhatósági körét is. Az együttműködő szervek köre lényegesen kibővült, megjelentek a börtönmissziók és a szabadságvesztés végrehajtásának egyik célját, a szabadulás utáni reszocializációt segítő társadalmi szervezetek.

Külön címben, összefoglaló jelleggel meghatározzák a szabadságvesztésre ítélt jogait és kötelezettségeit, az eddiginél lényegesen pontosabb megfogalmazásban. Az elítélt törvényben előírt kötelezettségei, az őt általában megillető jogok, valamint annak törvényi meghatározása is, hogy mely törvényi jogai szünetelnek a szabadságvesztés végrehajtásakor.

Az elítélt kötelességeinek meghatározásánál is jól kitapintható az újfajta jogalkotói gondolkodásmód. Az elítélt kötelességei ellentételezéseképpen megjelennek már ennek korlátai is a hatalom oldaláról. Így például a törvény előírása szerint az elítélt köteles a szabadságvesztést a büntetés-végrehajtási szervek által meghatározott helyen tölteni. Ez a köteletség ebben a megfogalmazásban természetesen magában foglalja a kijelölt intézetet és az intézeten belül meghatározott lakókörtet – zárkát – is. Más rendelkezések ugyanakkor a büntetés-végrehajtás ezzel kapcsolatos kötelezettségeit rögzítik. Ilyenek például a lakóhelyhez legközelebbi intézetben letöltés, az egészséges, kulturált elhelyezésre vonatkozó szabályok.

Kötelesség és felelősség

A törvény 33. §-ának c) pontja rögzíti, hogy az elítélt köteles a büntetés-végrehajtás rendjét, a biztonsági és higiéniai követelményeket megtartani, a kapott utasításokat teljesíteni. A *rend* a mai értelmezés szerint azoknak a szabályoknak az összessége, amelyek meghatározzák a szabadságvesztés végrehajtásának kereteit, az elérendő cél érdekében szükséges előírásokat. Mindenekelőtt ebbe a körbe tartoznak a szabadságvesztés végre-

hajtására vonatkozó jogszabályok, az ennek alapján kiadott intézetparancsnoki rendelkezések (például házirend, napirend, látogatási rend), de ebbe a körbe tartozik az intézetben belüli mozgásra, kíséretre vonatkozó szabály és rendszabály (pl. zárkarend, körletrend). A higiéniai követelmények betartásának kötelezettsége minden olyan helyen, ahol több ember folyamatosan, közösen tartózkodik, feltétlenül szükséges. A mai világban ez a kulturált együttélés egyik alapfeltétele, nem beszélve az egészségügyi vonatkozásokról.

Az *utasításadási jog* természetesen a büntetés-végrehajtás alkalmazottját illeti meg, beleértve azt is, hogy csak jogszerű utasítást adhat ki, és ezért ő felel. Az elítélt a mai gyakorlat szerint nem jogosult – néhány kivételtől eltekintve – az utasítás tartalmi vizsgálatára. Itt tehát együtt történik meg a kötelezettség meghatározása, illetve ennek korlátai, nevezetesen a szabályalkotási kötelezettség a büntetés-végrehajtás oldalán, illetve a kiadott utasítás jogszerűségéért való felelősség. Ugyanilyen jellegű korlátokat tartalmaznak a kényszerítőeszközök alkalmazására vonatkozó szabályok is. Ugyanezen paragrafus b) pontja szerint az elítélt köteles eltérni a más nemű és fokozatú elítéltektől való elkülönítést, az életkori, kriminológiai, biztonsági, nevelési és egészségügyi szempontú csoportba sorolását. A csoportba sorolás azonban nem ütközhet a hátrányos megkülönböztetés tilalmába, és természetesen nem takarhat olyan bánásmódot, megkülönböztetést, amely az elítéltre nézve megalázó vagy embertelen lenne. A felsorolt csoportosítások célja a lehető legjobb kezelési, nevelési formák megválasztása és alkalmazása. Tehát az ilyen jellegű csoportok kialakítása elsősorban az elítéltek érdekeit szolgálja. Ez alól csak a biztonsági szempontú csoportosítás a kivétel, amelynek elsődleges célja az intézet rendjének védelme.

Az elítélt munkavégzési kötelezettsége kiegészült a *munka- és környezetvédelemmel kapcsolatos előírások* betartásának kötelezettségével. Fennmaradt tehát a munkavégzési kötelezettség, feltéve, hogy van „kijelölhető” munka. Ennek másik oldala a büntetés-végrehajtás foglalkoztatási kötelezettsége, illetve a munka ellenértékéért díjazás fizetése.

Az elítélt egészsége védelmének a törvény nagy szerepet tulajdonít. Ennek egyik oldala – a büntetés-végrehajtás feladata az egészségügyi ellátás – jogosultságként közelíti meg az egészségügyi ellátást, ez az előírás pedig az elítélt együttműködési kötelezettségének adja meg a törvényi kereteit. Az egészségügyi ellátásban talán a legnagyobb a büntetés-végrehajtási jogon kívüli szabályozás szerepe. A büntetés-végrehajtási jog csak az ellátás kötelezettségét (a bv. szervezet oldalán) és az elítélt együttműködési kötelezettségét írja elő. Az ellátás tartalmi kereteit és finanszírozási formáit az egészségügyi és a társadalombiztosítási jog előírásai adják. Az elítéltek egészségügyi ellátása a hatályos jogszabályok alapján azonos a „szabad” állampolgárokéval, sőt annival még kedvezőbb is, hogy a szükséges gyógyszerellátás térítés nélkül illeti meg őket. Természetesen a súlyosabb kockázatot jelentő beavatkozások esetén – például műtétnél – a gyógykezelésnek való alávetés kötelezettsége nem feltétlen, ilyen esetekben a beteg elítélt beleegyezése szükséges az általános előírások szerint. Ezek részletesen kitérnek a hozzájárulás formájára, a felvilágosítási kötelezettségre, a minden egyéb lényeges körülményre. Ezért a törvény ezzel kapcsolatosan előírja, hogy az elítélt köteles alávetni magát a szükséges orvosi vizsgálatnak és gyógykezelésnek, a műtetre pedig az egészségügyi jogszabályok az irányadók.

A törvény továbbra is kötelezettségként fogalmazta meg az intézet tisztántartásában, ellátásában a külön jogszabályban meghatározott tartamban térítés nélküli részvételt, valamint a tartásra fordított költségekhez való hozzájárulást. Ezek korlátai a hozzájárulás fizetésének keresményhez (munkavégzéshez) kötése, illetve a jogszabályban meghatározott időbeli (havi négy óra) határ.

A törvény fogalomrendszerében pontosan körülírva megjelent az elítélt, mint olyan természetes személy, akit különböző jogok illetnek meg, illetve kötelezettségek terhelnek.

A törvény e jogokat *három alaptípusba* sorolja: az elítélt „*emberi jogait*”, amelyek semmilyen indokkal nem sérthetők; az elítélt *állampolgári jogait*, amelyek a törvényben előírtak szerint módosulnak vagy szünetelnek, illetve változatlanok maradnak; a *szabadságvesztés végrehajtásával összefüggésben keletkezett új jogokat*, amelyek elsősorban az elítélt és a végrehajtó szervezet közötti kapcsolatrendszert jellemzik.

Természetesen a felosztás vitatható, átfedések elképzelhetők, de úgy hiszem, egy ilyen felosztás mutathat valamit a törvény szemléletmódjából. Eszerint tehát a „*nem sérthető*” *emberi jogok* kategóriájába tartozik: az *anyanyelv használatának joga* (Tv. 2.§ (2) bek. a) pont). A törvény valamennyi büntetés és intézkedés végrehajtására nézve előírja, hogy az elítélt jogosult az anyanyelvén vagy az általa ismert más nyelven megismerni a jogaira és a kötelezettségeire vonatkozó rendelkezéseket; a magyar nyelv nem tudása miatt nem érheti hátrány. Ennek az előírásnak törvényi korlátja nincs, így érvényesülése nem tehető függővé gazdasági feltételektől, és nem szűkíthető csupán egyes eljárásokra.

A személyhez fűződő jogok védelme érdekében a törvény azt a megoldást választotta, hogy általában véve határozta meg a védett személyes jogokat és csupán néhányat nevesített. A rendelkezés szerint az elítélt jogosult *személyhez fűződő jogainak*, így különösen jó hírének, magántitkának, személyes adatainak védelmére, magánlakásának sérthetlenségére.

E jogok részletes elemzése helyett most, úgy gondolom, elegendő néhány általános tartalmi észrevétel. A megfogalmazás a büntetés-végrehajtás alkalmazottai számára mindenképpen új, jelentős kötelezettséggel jár. A munkája során a felügyelete alatt álló elítéltről tudomására jutott ismereteket csak a törvényben megjelölt felhasználói körben (büntetés-végrehajtás és egyéb, külön törvényben meghatározott szervek) terjesztheti. Egyéb esetekben magatartása e törvényi rendelkezésbe ütközik, így az eset súlyosságától függően büntetendő.

E jogok védelme azt is indokolja, hogy az elítéltek egymásról, a büntetés- végrehajtási szervezet közvetítésével ne juthassanak olyan információkhoz, amelyekkel visszaélhetnek. Ugyancsak ezt a védelmet szolgálják a levelezés ellenőrzésére vonatkozó szabályok. Az előírások harmadik következménye, hogy az elítélt felhatalmazást kapott arra, hogy a jó hírével, adataival, magántitkával saját maga rendelkezzen, ha akarja, akár közhírré tegye azokat. Ez, úgy gondolom, a felelősségérzetet, önbecsülést jelentősen erősítheti.

A *magánlakás sérthetlensége* elvének kimondását az tette szükségessé, hogy a törvény hatálybalépése előtti egyes jogszabályok lehetővé tették a büntetés kiszabásának lakásjogi következményét. Bizonyos időtartamú szabadságvesztés kiszabása automatiku-

san együttjárt a lakásbérleti jogviszony megszűnésével. Erre ma már nincs lehetőség.

A *hátrányos megkülönböztetés tilalmaként* (Tv. 2. § (3) bek.) a törvény kimondja, hogy az elítéltek között nem tehető hátrányos megkülönböztetés nemzeti és etnikai hovatartozásuk, vallási vagy politikai meggyőződésük, társadalmi származásuk, nemük, illetőleg vagyoni helyzetük szerint. Úgy gondolom, ennek az előírásnak bővebb magyarázata nem szükséges, a mindennapi gyakorlatban kell korlátozás nélkül érvényesíteni.

Az *emberi méltóság védelmében* (Tv. 21. § (1) bek.) a törvény elismeri és védi az emberhez születésétől kezdve elválaszthatatlanul hozzátapadó méltóságot. Ennek megfelelően előírja a végrehajtásnak, hogy az elítélt emberi méltóságát tiszteletben kell tartania, nem lehet őt kínzásnak alávetni, rajta orvosi kísérletet vagy beleegyezése nélkül tudományos vizsgálatot, kísérletet végezni. E rendelkezés természetesen csak az általános tilalmat írja elő, érvényesülésének alapfeltétele a büntetés-végrehajtás személyzetének felkészítése, tudatos ráhangolása a megfelelő bánásmód alkalmazására, és a rendelkezéseket megsértők felelősségre vonása. Ugyancsak elengedhetetlen feltétel a büntetés-végrehajtás tevékenységének belső szakmai és külső törvényességi kontrollja, beleértve a nemzeti szervezettek ellenőrzéseinek lehetővé tételét is (CPT).

A *törvény elismeri az elítéltet mint állampolgárt*, ennek megfelelően általános szabályként az állampolgári jogainak érvényesülését biztosítja. A Tv. 2. §-ának (1) bekezdése szerint az elítélttel szemben csak az ítéletben és a törvényben meghatározott joghátrányok alkalmazhatók, melyet a szabadságvesztés végrehajtásáról szóló fejezet megerősít. A törvény 32. §-ának rendelkezése *„a szabadságvesztés végrehajtása alatt az elítélt elveszti a személyes szabadságát; az állampolgári kötelességei és jogai annyiban szünetelnek, illetve korlátozottak, amennyiben erről az ítélet vagy törvény rendelkezik.”*

Egyes állampolgári jogok a szabadságvesztés „természetes velejárójaként” módosulnak. A jogalkotó álláspontja szerint a szabadságvesztés rendje, az intézet rendje és biztonsága, valamint az elítéltek törvényi jogainak érvényesítése között kell megtalálni a megfelelő arányokat, hogy mindegyik – egymásra figyelemmel – érvényesülhessen. A törvényben új formaként ez a jogok lehető legteljesebb felsorolásával, illetve a korlátozások pontos meghatározásával történik. A korlátozások továbbra sem kizárólag e törvényben találhatók, mivel több jogterületet érinthetnek (például választójog, társadalombiztosítás, büntetőeljárás).

A törvény 36. §-a tartalmazza a *módosult állampolgári jogokat*, illetve azokat, amelyek *szünetelnek* a szabadságvesztés végrehajtásakor. Az elítélt állampolgári jogai a következőképpen módosulnak: A közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez való joga nem veszélyeztetheti a büntetés-végrehajtási intézet rendjét és biztonságát. A szabadságvesztés ideje alatt tehát az általános megismerési lehetőségeket megelőzi a végrehajtás rendje, amely a bv. intézet rendjeként jelenik meg.

A *munkához való joga* átmenetileg, a munkába állítását akadályozó ok fennállásáig szünetel. A munkához való jog érvényesülése a magyar jogrendszerben jelentős átalakuláson ment át. A gazdaság szükséges szerkezeti átalakítása miatt az általános, minden állampolgárt megillető alkotmányos jog- és kötelezettség úgy változott, hogy jogosult munkát végezni vagy ha erre nincs lehetőség, a jog által nyújtott kompenzációs lehetőségeket igénybe venni (munkánélküli segély stb.).

A szabadságvesztés ideje alatt – tekintettel arra, hogy a kompenzáció igénybevételére nincs lehetőség – az elítélt jogosult munkát végezni, de egyben a kijelölt munkát köteles is elvégezni. E kettősség miatt volt szükséges meghatározni azokat az időszakokat (feltételeket), amelyek alatt (mellett) a munkavégzési jog és kötelezettség szünetel. Ilyen ok a büntetés végrehajtásakor több is van, teljes felsorolásukra nincs is lehetőség. Például ebbe a körbe tartozik, közvetlenül a szabadságvesztéshez kapcsolódóan, a befogadási eljárás során a megismerés időszaka, a megfelelő biztonságú munkahely lehetősége, egyáltalán, az adott intézet foglalkoztatási feltételei. Ehhez kapcsolódhat például a büntető-ügyben kötelező megjelenés, a szállítás időtartama. A munkához való jog szünetelése természetesen azzal is együtt jár, hogy a munkavégzéshez kapcsolódó egyéb jogosultságok (például szabadság, díjazás) is szünetelnek. Arra az időre azonban, amikor az elítélt önhibáján kívül nem végez munkát, nem róható fel terhére tartáshoz hozzájárulás.

A véleményét olyan formában nyilváníthatja, amely nem zavarja a büntetés-végrehajtási intézet rendjét és biztonságát. Ha a közzétételre szánt vélemény sérti a büntetés-végrehajtás rendjét és biztonságát, az ezt tartalmazó iratot le kell foglalni. A rendelkezés az intézet rendje és biztonsága érdekében *korlátozza* a véleménynyilvánítási szabadság kifejezési formáit. A személyes szabadság elvesztése miatt az elítélt csak a jogszabály által adott jogorvoslati lehetőséget, illetve a bv. intézet házirendjében meghatározott formákat veheti igénybe. Így tehát kizárt, hogy egy-egy intézkedéssel kapcsolatosan röpiratot készítsen vagy például tiltakozó gyűlést szervezzen.

Levelezése – a hatóságokhoz és a nemzetközi szervezetekhez küldött levelek kivételével – a bv. intézet biztonsága szempontjából ellenőrizhető, az ellenőrzés lehetőségéről az elítéltet tájékoztatni kell. Az eddigi szabályozáshoz képest ez az előírás új módon fogalmazza meg a levelezés ellenőrzésének lehetőségeit. Azokat a leveleket, amelyeket az elítélt magyar hatóságnak vagy nemzetközi szervezetnek címez, a büntetés-végrehajtás nem ellenőrizheti. Hatóságnak mindenekelőtt a büntetőeljárás során feladatokat végző szervek (rendőrség, ügyészség, bíróság, egyéb nyomozó szervek) minősülnek, de ugyanebbe a körbe tartoznak a hatósági feladatokat végző államigazgatási szervek is. Szükséges azonban felhívni a figyelmet arra, hogy ez a rendelkezés természetesen csak a hatóság feladatkörébe tartozó ügyekben biztosítja a védelmet, hiszen valamennyi eljárásról szóló jogszabály tartalmazza azt a kötelezettséget az eljáró szerv számára, hogy az ügyet ahhoz a szervhez kell áttennie, amely az adott ügyben hatáskörrel rendelkezik, illetve az elintézésre illetékes. Ez egyértelműen azzal jár, hogy amennyiben a levél tartalma a büntetés-végrehajtással kapcsolatosan tartalmaz intézendőt vagy megállapításokat, azt a büntetés-végrehajtás illetékes szervének küldik meg. Az ellenőrzésnek nem az a célja, hogy a büntetés-végrehajtás az elítélt magánéletével vagy gondolataival kapcsolatos információhoz jusson, hanem kifejezetten biztonsági célú. Az ellenőrzést végző alkalmazott köteles a megfelelő, a magántitokra vonatkozó jogszabályi előírásoknak eleget tenni. Új vonás az is, hogy az ellenőrzés lehetőségéről az elítéltet tájékoztatni kell. Tekintettel arra, hogy a törvény nem ír elő kötelező formát, a tájékoztatás történhet *szóban* (például a befogadás során), de *írásban* is. Álláspontom szerint azonban a hatósághoz, illetve nemzetközi szervezethez írt levelek biztonsági ellenőrzésének olyan módszerekkel (átvilágítás,

műszeres vizsgálat) nincs akadálya, amelyekkel nem a tartalom megismerése a cél, hanem a biztonság.

Távbeszélő használatára a büntetés-végrehajtási intézet lehetőségei szerint jogosult. Ez ellenőrizhető, s az ellenőrzés lehetőségéről az elítéltet tájékoztatni kell. Az „intézet lehetősége szerint” kitétel arra utal, hogy mennyiben van lehetőség postai telefonvonal felszerelésére, működtetésére.

A törvény értelmében *az elítélt egyesüléshez, tanulóshoz való joga*, valamint honvédelmi kötelezettségének teljesítése a szabadságvesztés végrehajtása következtében korlátozott. Nincs például akadálya annak, hogy valaki szabadságvesztése idején tagja maradjon valamely egyesületnek (amelynél nem feltétel például a büntetlen előélet vagy a személyes megjelenési kötelezettség), de nehezen képzelhető el saját egyesület vagy társaság alapítása, illetve a személyes megjelenés garantálása. A tanulóshoz való jog is a büntetés-végrehajtás által biztosított feltételek között lehetséges. Annak természetesen nincs akadálya, hogy a honvédelmi kötelezettségét az elítélt szabadságvesztése letöltése után teljesítse, illetve bizonyos, személyes megjelenéshez nem kötött törvényi kötelezettségek fennálljanak.

A szabadságvesztés ideje alatt *szünetel az elítélt joga a tartózkodási hely szabad megválasztásához, a gyülekezéshez, a sztrájkhoz*, valamint szünetel a *választó- és szülői felügyeleti joga is*.

Büntetés-végrehajtási jogviszony

Az elítélteket megillető jogok harmadik csoportját az ún. *elítélti jogok* alkotják, amelyek a szabadságvesztés időtartamára „élednek” fel. Alapja a büntetés-végrehajtási jogviszony, amelyben a jogviszony alanyait (elítélt, illetve a büntetés-végrehajtási szervezet) kölcsönösen jogok illetik meg és kötelezettségek terhelik.

Az előírások szerint *az elítélt jogosult a higiéniai feltételeknek megfelelő, egészséges elhelyezésre, az egészségi állapotának és a szabadságvesztés végrehajtása alatti tevékenységének megfelelő élelmezésre, egészségügyi ellátásra*.

A jogosultságok között fontos szerepet játszanak azok a szabályok, közismerten normák, amelyek meghatározzák a megfelelőség objektív ismérveit. Ilyen normák a szabadságvesztés során számtalan esetben jelentkeznek, gyakorlatilag az ellátás teljes körét felfedik. Például a *mozgástér meghatározása, 6-8 légköbméter*, illetve a zárkában, kategóriától függően *2-4 négyzetméter*, de ugyanilyen norma a zárka kötelező felszerelését meghatározó szabály, vagy a folyóvíz kötelező előírása.

A megfelelőség másik oldala az, hogy a büntetés-végrehajtáson kívül milyen normák érvényesítése kötelező, minden külön szabály nélkül. Ilyenek például a *konyhai közegészségügyi normák, a közösségi építményekre vonatkozó, az átlagosnál szigorúbb feltételeket meghatározó építészeti szabványok*. További fontos szempont, hogy a börtönök által nyújtott elhelyezési körülményeknek a *társadalmi átlagszinthez* kell közelíteniük. Természetesen ez a szint direkt módon kevésbé határozható be, inkább csak azon szabályok köre határozható meg, amelyek a börtönökre nézve is irányadóak lehetnének. (Ilyen lehet

a munkásszálló, iskola stb.) Hozzá kell azonban tennem, hogy a speciális büntetés-végrehajtási normákat a megfelelő jogi szabályozási szinten is ki kell dolgozni és mindenki számára hozzáférhetővé tenni, egyben a finanszírozás feltételeit is szükséges ezeknek megfelelően alakítani.

Sajátos elítélti jogokat tartalmaznak a levelezésre, csomagküldésre és látogatásra vonatkozó szabályok, amelyek lényeges előírásai nem változtak.

A munkavégzéssel kapcsolatos szabályozás az eddiginél sokkal pontosabb. A büntetés-végrehajtás által biztosított munkának valamilyen társadalmilag hasznot jelentő tevékenységnek kell lennie. A törvény a munkavégzés ellenértékéért nem munkabért határoz meg, hanem a mennyiség és minőség arányában megállapítható díjazást. A büntetés-végrehajtása során végzett munkával nem keletkezik munkaviszony.

Egy sajátos, a büntetés-végrehajtási jogviszony keretében végzett foglalkoztatási viszonyról van szó, amelynek lényegi elemei a *bv. oldaláról a foglalkoztatási és díjfizetési kötelezettség, az elítélt oldaláról a foglalkoztatáshoz való jog, a munkavégzési kötelezettség, illetve a díjazáshoz való jog.* A munkavégzésért kapott jövedelem a más jogszabályokban meghatározottak szerint adózik.

Külön jogszabály előírásai szerint biztosítani kell a *fiatalkorú, illetve a női elítéltek* sajátos védelmét, egyes társadalombiztosítási ellátásokat, valamint a megfelelő szabadidőt, pihenődőt, illetőleg a munkavégzéssel összefüggésben a fizetett szabadságot.

Az eddigi elítélti jogosultságok közül változatlanul megmaradt a vallási és lelkiismereti meggyőződés szabad megválasztása és a gyakorlás biztosítására való jog, a kérelem, a panasz, a közérdekű bejelentés megtételének joga, a szabadulás utáni munkáltatóval való kapcsolattartási jog.

Az iskolai oktatásban való részvétel lehetősége és kötelezettsége a „polgári” jogszabályoknak megfelelően alakul, beleértve a tanulmányi és vizsgaszabadságot is.

Elvi jelentőségű szabályt tartalmaz a 36. § (2) bekezdése, amely szerint *„az elítélt jogképessége nem korlátozott. A bírósági tárgyaláson való megjelenését lehetővé kell tenni, a költségek viselése szempontjából a helyzete azonos a többi állampolgáréval.”* Tehát a jogainak védelme, képvisellete érdekében a bíróság előtti megjelenés lehetőségét biztosítani kell, de az érvényesítéshez szükséges – mint minden állampolgárnál – a pénzügyi fedezet, amely magában foglalja az eljárással kapcsolatos valamennyi költséget (perköltetés, illetékek, ügyvédi díj, utazási költség stb.). Ezekben az esetekben a megelőlegezésre általában nincs lehetőség. Mód van azonban arra, hogy az elítélt nevében meghatalmazott képviselő járjon el, illetve az eljáró szerv az elítéltnél különböző költségkedvezményeket, mentességeket adjon.

A fentiekben ismertetett jogok egy része a büntetés-végrehajtás részére kötelezettséggéként jelentkezik. A jogok biztosításának eljárási garanciáit adják a központi irányító szerv szakmai felügyeleti ellenőrzései; az ügyészség törvényességi ellenőrzései; a az elítélt jogorvoslati jogának érvényesíthetősége.

Közügyektől eltiltás

A mellékbüntetés ügyészségi vizsgálata

A Legfőbb Ügyészség 1994. I. félévében megvizsgálta a Btk. 38. § (2) bekezdés 1. pontjában meghatározott mellékbüntetés – a közügyektől eltiltás – végrehajtásának törvényességét. A vizsgálat célja annak megállapítása volt, hogy e mellékbüntetés végrehajtása az előírt módon és a törvényes határidőig megtörténik-e, továbbá, hogy a rendőri szervek a hatályosulását megfelelően ellenőrzik-e.

Nyilvántartás nélkül

A vizsgálat elvégzésének fontosságát és időszerűségét a mellékbüntetések hatályosulásához fűződő alapvető érdekek mellett – az 1994 tavaszán tartott választásokra is figyelemmel – az ORFK Közbiztonsági Főigazgatóság igazgatásrendészeti főosztálya vezetőjének 8/1993, valamint 2/1994. számú intézkedései következtében előállt helyzet tette hangsúlyosabbá. A mellékbüntetések végrehajtásának törvényességi felügyelete során ugyanis a megyei főügyészségek több rendőrkapitányságon észlelték, hogy 1993. június 15-étől a közügyektől eltiltott elítélteket nem vették nyilvántartásba, illetve az ezt megelőzően ilyen mellékbüntetésre ítélteteket a nyilvántartásból törölték az említett

8/1993. számú intézkedésre való hivatkozással, amely elrendelte a közügyektől eltiltott személyek nyilvántartásának és az ebből adódó adatszolgáltatásoknak a megszüntetését, valamint a mellékbüntetési nyilvántartó könyvben az intézkedés hatálybalépése előtt bejegyzettek adatainak törlését. Az intézkedés 4. pontja értelmében az iktatott „értesítés mellékbüntetésről” elnevezésű nyomtatványokat, valamint a bíróságtól érkező nyilvántartó lapokat iktatás nélkül külön kellett tárolni és meghatározott ideig irattárban őrizni. Az ORFK igazgatásrendészeti főosztálya az intézkedés kiadását azzal indokolta, hogy a polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartásáról szóló 1992. LXVI. törvény 44-45. §-a alapján az önkormányzatok jegyzői részére a közügyek gyakorlásától eltiltó ítélet hatálya alatt álló személyekről a büntetéseket nyilvántartó szerv köteles adatot szolgáltatni, ezzel egyidejűleg megszűnt az igazgatásrendészeti szervek ez irányú tevékenysége. A nyilvántartás megszüntetése egyben az ellenőrzés ellehetetlenülését is eredményezte.

A Legfőbb Ügyészség álláspontja szerint ez az intézkedés ellentétben állt a hatályos jogszabályi rendelkezésekkel. A közügyektől eltiltás – mint a Btk. szerint hatályos mellékbüntetés – végrehajtásáról, a

végrehajtás ellenőrzéséről a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló törvénnyel is módosított 1979. évi 11. számú tvr. egyértelműen rendelkezik. A Bv. tvr. 70. § (3) bekezdése alapján a *mellékbüntetések végrehajtását a rendőrség ellenőrzi*.

A közügyektől eltiltás hatályosulása érdekében nem mellőzhető a rendőrség ellenőrző tevékenysége, ellenőrizni pedig azt lehet, akit nyilvántartanak. A Bv. tvr-rel alacsonyabb szintű szabály nem állhat ellenében, így sem miniszteri rendelet melléklete, sem főosztályvezetői intézkedés. Az 1992. évi LXVI. törvény hivatkozott szakaszaiból nem következik az, hogy a rendőrség a Bv. tvr. 70. § (3) bekezdésében meghatározott ellenőrzési, illetve az ehhez tartozó nyilvántartási kötelezettsége megszűnne. A BM Adatfeldolgozó Hivatal Bűnügyi Nyilvántartó Osztálya által a közügyektől eltiltásokról vezetett nyilvántartás nem tartalmazza és nem is tartalmazhatja pontosan, hogy kinek, mikor jár le ezen büntetése; abba mi számít be, mi nem; újabb ilyen büntetés esetén miképp alakul a lejárat idő (Btk. 55. § (2) bekezdés, Bv. tvr. 70. §). Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a közügyektől eltiltás nemcsak a Btk. 54. § (1) bekezdés a) pontjából áll (a közügyektől eltiltott nem vehet részt népképviselői szerv tagjainak választásában, népszavazásban és népi kezdeményezésben). A Btk. 54. § (1) bekezdése további öt pontban és a (2) bekezdésben foglalja össze azon egyéb tilalmakat, amelyek szintén fontos és ellenőrizendő tartalmát képezik a mellékbüntetésnek.

A Legfőbb Ügyészség intézkedése alapján 1994. február 15-én életbe lépett az ORFK igazgatásrendészeti főosztály vezetőjének 2/1994. számú intézkedése, amely a közügyek gyakorlásától eltiltott szemé-

lyek nyilvántartásának ideiglenes visszaállításáról, a nyilvántartások további vezetéséről, aktualizálásáról, a 8/1993. számú intézkedés hatályon kívül helyezéséről rendelkezett.

Jogszabályi háttér

Kiszabásának feltételeire, a már kiszabott büntetésekről szóló értesítések kiállítására, azok megküldésére, nyilvántartásba vételére és végrehajtásának ellenőrzésére vonatkozó jogi szabályozás több szintű. Először erről a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 38. § (2) bekezdés 1. pontja, valamint az 53-55. §-ok rendelkeznek. A mellékbüntetések végrehajtását a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló többször módosított 1979. évi 11. számú tvr. VII. fejezete szabályozza. A mellékbüntetések végrehajtása során a belügyi szervekre háruló feladatokról a 4/1968 (III. 1.) BM-utasítás és annak végrehajtási utasítása rendelkezik.

Annak, hogy a rendőrség ellenőrzési tevékenységének eleget tudjon tenni, feltétele, hogy a jogerős büntetést, illetve mellékbüntetést kiszabó bíróságok az utasításokban előírt értesítéseket kiállítsák és azokat a rendőrkapitányságoknak megküldjék. A büntetőügyekben hozott határozatok során a bíróságokra háruló feladatokról szóló 107/1979 (IK. 8.) IM-számú utasítás rendelkezik arról, hogy a büntetést kiszabó bíróság milyen értesítést köteles kiállítani és azt kinek kell megküldenie. A megyei bíróság büntetés-végrehajtási csoportjainak feladatait a közügyektől eltiltás végrehajtásában a 108/1979 (IK. 8.) IM-utasítás határozza meg.

A 107/1979 (IK. 8.) IM-utasítás 59. §-a értelmében a bíróság a közügyektől eltil-

tásról külön értesítést állít ki, amelynek az utasítás 60. § (1) bekezdése szerinti esetekben többek között a mellékbüntetések lejártának napját is tartalmaznia kell. A bíróság az értesítést a vonatkozó jogszabályi előírások alapján I., illetve II. és III. jelzéssel látja el. A bíróság által megküldött I-II. jelzésű értesítést a megyei bíróság bv. csoportja a 108/1979. (IK. 8.) IM-utasítás rendelkezései alapján megküldi az elítélt állandó lakóhelye szerinti illetékes rendőrkapitányságnak, az állandó bejelentett lakással nem rendelkező elítélt esetén a BM Lakcím- és Közlekedés Nyilvántartó Osztálynak. Általánosságban megállapítható, hogy a bíróságok a fenti értesítések megküldésével kapcsolatos adatszolgáltatási kötelezettségüknek eleget tesznek, az értesítések az előírt adatokat tartalmazzák. A vizsgálatok azonban több hiányosságot, eseti hibát is feltártak. Többször is előfordult, hogy a rendőrkapitányságok jelzés nélkül állították ki az értesítést, a lejárati napja pedig pontatlanul vagy egyáltalán nem szerepelt. Az I. értesítés elmaradásának, illetve késve történő megküldésének nem egy esetben az volt az oka, hogy az eljáró bíróságok tévesen tüntették fel az elítélt állandó lakcímét. A vizsgálatok olyan esetet is feltártak, amikor az értesítés a vizsgálat napjáig nem érkezett meg a lakóhely szerinti illetékes rendőrkapitánysághoz annak ellenére, hogy az elítélt a főbüntetést már letöltötte és a személyi igazolványát is átvette.

Az értesítések többnyire tartalmazták az előírt adatokat, előfordult azonban, hogy az értesítőt bemondás alapján állították ki, ezért az pontatlan volt. Az is megesezt, hogy a bíróságok az I., II. jelzésű értesítőt nem továbbították a rendőrkapitányságoknak, így az elítélés tényéről csak véletlenül

– más területen dolgozó ügyintéző elmondásából – értesültek.

Egyes főügyészségek illetékességi területén az értesítők a jogerős bírói határozatokat követően időnként csak jelentős késéssel vagy egyáltalán nem érkeztek meg a rendőrkapitányságra. Az értesítésekben több ízben elírási hibák, pontatlan lakcímek zavarták az ügyintézt.

Hiányosságok

A 4/1968 (III. 1.) BM-utasítás végrehajtása tárgyában kiadott 10-22/4/A/1968. számú utasítás 7/a. pontja értelmében a magyar állampolgárokat az állandó lakóhely szerinti illetékes rendőrkapitányság igazgatásrendészeti alosztályán és a körzeti megbízottnál kell nyilvántartani. A vizsgálatok azt tükrözték, hogy 1993. június 15-e előtt a rendőri szervek ezen kötelezettségüknek általában eleget tettek. Eseti hiányosságok azonban ezen időszakban is előfordultak. Volt olyan rendőrkapitányság, ahol az ügyészi vizsgálat azt állapította meg, hogy a 8/1993. számú főosztályvezetői intézkedés kiadása előtt sem volt folyamatos az iktatás és a nyilvántartás. Az ügyészi vizsgálatok azt az általános megállapítást tették, hogy 1993. június 15. és 1994. február 15-e közötti időszakban a rendőrkapitányságok nem tettek eleget a közügyektől eltiltás hatálya alatt álló személyekkel kapcsolatos nyilvántartási kötelezettségüknek. Sőt előfordult, hogy a 8/1993. számú főosztályvezetői intézkedés kiterjesztő értelmezésével a járművezetéstől eltiltás nyilvántartását is megszüntették.

A Legfőbb Ügyészség intézkedésének eredményeként a vizsgálatok elvégzésének időpontjában a nyilvántartások vissza-

állítás a rendőrkapitányságok egy részében már befejeződött, a többi rendőrkapitányságon még folyamatban volt. Néhol értelmezési gondot okozott a 2/1994. számú intézkedés 1. pontja, amely a közügyek gyakorlásától eltiltott személyek nyilvántartását ideiglenesen állította vissza. Az egyik megyében a rendőri szervek az „ideiglenességet” úgy értelmezték, hogy a nyilvántartásokat csupán az országgyűlési, illetőleg a helyhatósági választásokig kell vezetni, az ellenőrzést pedig nem kell elvégezni.

A 4/1968 (III. 1.) BM-utasítás és végrehajtási utasításának 14. pontja rendelkezik arról, hogy a mellékbüntetések nyilvántartó könyvnek milyen adatokat kell tartalmaznia. Ennek értelmében a nyilvántartó könyv 6. rovata tartalmazza a mellékbüntetés kezdeti és lejáratú napját. Egyes rendőrkapitányságokon ezzel ellentétes gyakorlatot tárt fel a vizsgálat. Így például volt olyan rendőrkapitányság, ahol a mellékbüntetés kezdeti napjához az értesítés megérkezésének dátumát vezették be. Az egyik rendőrkapitányságon négy alkalommal is jogszabályellenes számítást tárt fel a vizsgálat. Egy esetben az ítélet jogerőre emelkedésének napját mint kezdőnapot nem számították be az eltiltás tartamába; három esetben a szabadulás napjának nem felelt meg a közügyektől eltiltás években meghatározott kezdőnapja, egy-egy nappal eltért a törvényes számítási módtól. A rendőri szervek részéről kérdésként merült fel, hogy ha a bírósági értesítésekkel – akár határidőszámítás vagy más tekintetben – probléma van: kitől kérjenek segítséget. E vonatkozásban eligazítást ad a BM-utasítás 6/a. pontja, melynek értelmében a tartam számítása vagy lejáratá terén keletkezett vitával az elítélt állandó lakóhelye szerint il-

letékes megyei (fővárosi) bíróság büntetés-végrehajtási irodáját vezető bíróhoz kell fordulni. Egyes rendőrkapitányságokon tétoztak, hogy mit kell tenni akkor, ha egy elítéltnak több mellékbüntetéséről érkezik értesítés, hiszen ez elég gyakori eset. Ha ugyanis több különböző tartamú közügyektől eltiltás van hatályban az elítélten szemben, a hosszabb tartamút, azonos időtartam esetén pedig azt kell hátrányosabbnak tekinteni, amelynek kiállása később következik be. A közügyektől eltiltás tartama pedig az ítélet jogerőre emelkedésével kezdődik.

A 4/1968 (III. 1.) BM-utasítás végrehajtási utasításának 24. pontja értelmében a szabadságvesztés letöltése után a büntetés-végrehajtási intézet II. jelzésű nyilvántartó lapot küld a rendőrkapitányságnak. A 25. pont kimondja, hogy a bv. intézet akkor is ilyen nyilvántartó lapot küld, ha az elítélt egyéb jogcímen szabadul. A vizsgálatok tapasztalatai szerint a büntetés-végrehajtási intézetek e kötelezettségüknek általában eleget tettek. Eseti hiányosságokat azonban e körben is feltárt az ügyészi vizsgálat. Előfordult például, hogy a bv. intézet szabaduláskor nem küldte meg a II. számú értesítőt, így a rendőrkapitányságokon nem tudták a mellékbüntetés – így a közügyektől eltiltás – kezdő és lejáratú napját. Ilyen esetekben a rendőrkapitányságok újabb priusz lekérésével, illetve a szabadító bv. intézet megkeresésével tisztázták a szabadulás időpontját.

Az utasítás 45-46. pontja szerint a bv. intézetből szabadultak jelentkezésekor a személyi igazolvány kiadása előtt ellenőrizni kell, hogy az „elbocsátó levél”-en nincs-e feltüntetve a mellékbüntetés, és a bejelentési nyilvántartásban nincs-e elhelyezve mellékbüntetési nyilvántartó lap.

Ha a szabadulási igazolványon mellékbüntetés szerepel és az elítélt bejelentőlapja mellett nincs II. jelzésű nyilvántartó lap, az elítélt személyi adatait és az elbocsátó intézet nevét, címét 14 napig nyilvántartásba kell tenni. Ha eközben a II. jelzésű nyilvántartó lap nem érkezik meg, átíratban kell kérni a bv. intézettől. A vizsgálatok megállapították, hogy a rendőrkapitányságok e kötelezettségüknek nem egy esetben nem tettek eleget. Ha az elítéltnak az I. sz. nyilvántartó lapja rendelkezésre állt, a szabadulása után pedig jelentkezett a személyi igazolványáért, az illetékes előadó maga számolta ki a mellékbüntetés lejáratát. A mellékbüntetéseket nyilvántartó könyvben több olyan bejegyzés is előfordult, amely szerint „II. számú értesítés hiányában kiszámolva”.

A főügyészségek megállapításai szerint a bv. intézetek által megküldött értesítéseken a lejárat idő számítása – részben elírási hibák miatt – egyes esetekben tévesen történt. Egy elítéltet például a bíróság egy évi közügyektől eltiltásra ítélt, büntetéséből 1993. január 27-én szabadult. A bv. intézet által megküldött II. jelű mellékbüntetési értesítő a lejárat időt tévesen 1994. január 26 helyett 1994. január 27-ében jelezte meg.

Ellenőrzés

A vizsgálatok azt mutatták, hogy a közügyektől eltiltott személyek rendőrségi ellenőrzése országosan komoly probléma. Amíg nyilvántartásuk a 8/1993. számú intézkedés kiadását megelőzően országosan általában megfelelően megtörtént, addig a nyilvántartott személyek ellenőrzése már ekkor sem felelt meg a törvényi előírásoknak. 1993. június 15 és 1994. február 15 kö-

zött a rendőri ellenőrzés – a már említett ok miatt – szünetelt, azt követően is csak eseti kivételekben valósult meg.

A rendőrség ellenőrzési kötelezettségét legmagasabb jogszabályi szinten a Bv. tvr. mint törvénnyel módosított törvényerejű rendelet mondja ki. A rendőrségről szóló 39/1974 (XI. 1.) MT-rendelet – amely a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény hatálybalépéséig irányadó – 7. §-ának e) pontja értelmében a rendőrség ellenőrzi a Btk. 38. § (2) bekezdésének 1-4. pontjában felsorolt közügyektől eltiltás, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás, kilitiltás végrehajtását és a mellékbüntetések végrehajtása érdekében intézkedéseket tehet.

A rendőrségről szóló és hatálybalépés előtt álló 1994. évi XXXIV. törvény 1. § (2) bekezdésének k) pontja értelmében a rendőrség elvégzi a részére megállapított egyéb feladatokat. Ebből következően a rendőrség a számára tételesen felsorolt feladatscsoportok mellett továbbra is ellát más feladatokat, így a Bv. tvr.-ben a közügyektől eltiltottak ellenőrzéséről előírt feladatot is. Ezt erősítette meg az 1. § (2) bekezdés i) pontja, amely szerint a rendőrség „...*büntetés-végrehajtási feladatot lát el*” többek között.

A rendőri szervek munkájában komoly zavart okozott a Magyar Köztársaság Rendőrségének Szolgálati Szabályzatáról szóló 1/1990 (I. 10.) BM-rendelet mellékletének 11. pontja. E rendelkezés értelmében a rendőrség ellenőrzi a Btk. 38. § (2) bekezdésének 2-4. pontjában felsorolt foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás, kilitiltás végrehajtását; a mellékbüntetések végrehajtásának érdekében intézkedéseket tehet. A fenti rendelkezés figyelmen kívül hagyja, hogy a rendőrség feladata vala-

Ki ellenőrizzé a közügyektől eltiltottakat?

mennyi mellékbüntetés, így a közügyektől eltiltás végrehajtásának ellenőrzése is. A BM-rendelet melléklete törvénysértően szűkíti le a mellékbüntetések végrehajtásával kapcsolatban a rendőrség feladatát. E rendelkezés ellentétes a magasabb szintű jogszabályokkal, így a büntetések és az intézkedések végrehajtásának törvényszintű szabályozásával is. Figyelemmel arra, hogy a rendőrség szolgálati szabályzata a munkájukat ellátó rendőrök számára kötelező, ezért érthető, hogy a közügyektől eltiltás végrehajtásának ellenőrzése az 1/1990 (I. 10.) BM-rendelet hatálybalépést követően számos rendőri szerv részéről elmaradt. A BM-rendelet fenti törvénysértő rendelkezésével összhangban került kiadásra a 2/1978 számú BM-paranccsal kiadott *körzeti megbízotti szabályzat* 67. pontjának (2) bekezdését módosító 57/1990 számú BM-utasítás 24. pontja. Ennek értelmében a körzeti megbízott kíséri figyelemmel a körzete területén lakó jámnűvezetéstől, illetve foglalkozástól eltiltottakat és a pártfogó felügyelet alatt állókat. E módosí-

tó rendelkezések között nem szerepel a közügyektől eltiltottak ellenőrzése. A szabályzat szerint a körzeti megbízottnak nemcsak ellenőrzési feladata nincs, de még figyelemmel sem köteles kísérni a területén lakó közügyektől eltiltottakat. E rendelkezés egyaránt ellentétes a magasabb szintű jogszabályokkal, valamint a közügyektől eltiltottak rendőrség általi ellenőrzésének részletszabályait tartalmazó 4/1968 számú BM-utasítással.

Az összefoglaló jelentést a Legfőbb Ügyészség megküldte az Igazságügyi Minisztériumnak tájékoztatásul, az Országos Rendőr-főkapitányságnak, az IM Bv. Országos Parancsnokságának a tapasztalt eseti hibák, hiányosságok, a törvénnyel ellentétes gyakorlat megszüntetésére, illetve az azok előfordulását megelőző intézkedések megtételére, de épp így a Belügyminisztériumnak a Bv. tvr.-rel ellentétes és meghaladottá vált alacsonyabb szintű jogszabályok felülvizsgálatára és korszerű újrászabályozására.

Dr. Lajtár István

Másként

Szabadok és elítéltek • Kit véd a törvény? • Milyen a börtön?*

Két éve röviddel egymás után két olyan bűncselekmény is történt Magyarországon, amely megrázta a közvéleményt. Szélsőséges állásfoglalások hangzottak el, fölerősödtek a cigánysággal kapcsolatos előítéletek, hiszen mindkét helyszínen szereplők voltak, mégha sértettként, illetve áldozatként is. Sokan összefüggést véltek felfedezni a közismert kétegyházi és turai esemény között, holott kiderült, hogy a két ügynek semmi köze egymáshoz. Mindkét eset azonban olyan kérdéseket vetett föl, amelyek nem ugorhatók át csak úgy egyszerűen, hiszen börtönbeli nevelőként annak az igazságszolgáltatási rendszernek vagyok a dolgozója, amelynek működési hiányosságaira derült fény a sajtóbeli tudósításokból. Úgy tűnik, hogy az önbíráskodó állampolgárok, de azok is, akiknél csupán megállapodás kérdése volt a törvényesség elfogadása, mintha átléptek volna a társadalom hagyományos normáin. Furcsán hangzik ez a következtetés, de ezt látszik megerősíteni a börtönbe kerülők szüntelen vélekedése is, miszerint ők ártatlanok! Nem respektálják a bírói döntést és végső soron azt a törvényt kritizálják, amelynek alapján a bíróság döntött.

Az elítélteknek szinte kizárólagos többségénél nap mint nap hallani efféle kritikát, így a bv. dolgozók akár el is veszíthetnék az ítélőképességük egyensúlyát, ha nem lenne rálátásuk a rácson kívüli életre. Fontosnak tartom, hogy a társadalom adófizető állampolgárai milyen véleménnyel vannak a törvényesség érvényesüléséről, mennyire tudnak azonosulni azzal az intézményrendszerrel, ami tulajdonképpen az ő érdekeiket képviseli. Ez egyúttal bizonyos mértékig tükör a börtönök megítéléséhez is.

Az említett két eset az igazságszolgáltatás működésére vet fényt, arra az intézményre, amelynek eredményeként élnek közöttünk állampolgárok, akik – képletesen szólva – egy időre „rács mögé” kerülnek. Tehát ha az állampolgár véleményére vagyok kíváncsi, akkor az elítélteket is meg kell kérdezni. A későbbiek során előforduló megkülönböztetés, mint állampolgár és elítélte csak formai elkülönítést jelent, hiszen attól, hogy valakit elítél a bíróság, még az adott állam polgára marad.

* A szerző „Megtörlés a büntetésben” című dolgozatával, amelyből ezúttal – némileg rövidítve – közlünk egy fejezetet, a Magyar Börtönügyi Társaság pályázatán megosztott második díjat nyert.

Az ún. civil állampolgárok részére állítottam össze az egyik kérdőívet, a másikat pedig a szabadságvesztésüket töltő elítélteknek. Mindkettő ugyanazokat a kérdéseket tartalmazza, csupán más oldalról megközelítve (5. és 7. kérdés). A kérdőívek hátoldalán olyan differenciáló adatokra kérdeztem rá, amelyek befolyásolhatták a válaszokat (börtönismeret, büntetett előélet stb.).

Mindkét csoportnál firtattam a foglalkozást, de a válaszokat végül nem értékeltem, mert

Kérdőív a szabad állampolgárhoz és az elítélthez

Az alábbi kérdések megválaszolásával olyan felmérés eredményességét segíti elő, amely a magyarországi igazságszolgáltatást vizsgálja. Nevének megadása nélkül kérem, hogy az „x” jel bekarikázásával, illetve a kipontozott rész kitöltésével szíveskedjen válaszolni:

1. Milyen büntetéssel lehetne kiegyenlíteni 100 millió forint elsikkasztását?
.....

2. Ön szerint kit védenek a törvények?

- a sértettet
- az elkövetőt
- mindkettőt
- egyiket sem

3. Melyik esetben lesz eredményesebb az igazságszolgáltatás?

- ha a bíróság elé állítottaknak kemény, nagy ítéleteket szabnak ki;
- ha enyhébbek ugyan az ítéletek, de azok minden bűnelkövetőnek el-

kerülhetetlenek.

4. Mi a célja börtönnek?
.....

5.a Elképzelhetőnek tart-e olyan esetet, amelyben ön a sértett, és az elkövető ki akar önnel egyezni a bírósági ítélet helyett? (szabad állampolgár)

- IGEN
- NEM

ha igen, akkor miben?.....

5.b. Mit gondol, jobban járt volna-e, ha kiegyezhetett volna a sértettjével a bírósági ítélet helyett? (elítéltnék)

- IGEN
- NEM

miért?.....

6. Miben változtatja meg a börtön az elítéltet?
.....

7.a. Ön szerint milyen segítséget érdemel a börtönből szabadult? (szabad állampolgár)
.....

7.b. Ön szerint milyen segítséget igényel a börtönből szabadult? (elítélt)
.....

8. Mi az a bűncselekmény, ami legjobban felháborítja önt?
.....

mivel büntetné?.....

Az azonos szövegű kérdőívek hátlapján eltérő kérdéseket tettem fel a szabad állampolgároknak és az elítélteknek. Ez érthető, hiszen a személyükre vonatkozó kérdéseknek státuszukból fakadóan különbözniük kellett.

Kérem, válaszoljon az önre vonatkozó alábbi kérdésekre is, hiszen ezek ismerete fontos az előző oldalra adott válaszainak értékelésekor.

Ismerősei, rokonai között van-e, aki „börtönviselt”?
 van
 nincs

Ismerősei, rokonai között van-e, aki börtönben dolgozik?
 van
 nincs

Volt-e már dolga az igazságszolgáltatással, akár sértettként, akár másként?
 igen
 nem
 ha igen, akkor hogyan?.....

Neme: férfi
                                  nő

Kora: 20 alatt
                                  21-30
                                  31-40
                                  41-50
                                  51-60
                                  61 fölött
 Foglalkozása.....

nem találtam igazán megfelelő kategóriákat, amelyek kifejezőek lettek volna.

Az állampolgárokat az utcán véletlenszerűen kérdeztem, és bár általában szívesen válaszoltak, ma már tudom, hogy a 8 kérdés hosszúnak bizonyult. A kérdőívek többségét a munkahelyükön töltötték ki, ami látható a helyenként terjedelmes válaszokból. Figyelni kellett a bv. intézetek és lakóhelyek közötti távolságra, mert ettől is függ, van-e bv. dolgozó a válaszoló ismerősei körében (34%-uknak van). Az önkéntességen alapuló együttműködésben a nők szívesebben vettek részt (66%).

Az elítélteknél azt a módszert választottam, hogy az intézetünkbe érkező befogadottakat kérdeztem meg, ami bizonyos értelemben tükrözte az országos átlagot.

elkövető	országos minta	intézeti minta
első büntényes	29%	24%
visszaeső, különös visszaeső	28%	38%
többszörös visszaeső	43%	38%

Esetükben nagyobb volt a hiányos vagy értékelhetetlen válaszok aránya, de ők is

együttműködési készséget mutattak. A megkérdezettek 50-50 kérdőívet töltöttek ki. Nem törekedtem nagyobb létszámra, hiszen a válaszok értékelését tulajdonképpen a jelen munka bevezetőjének szántam. Nem is igyekeztem messzemenő következtetést levonni, mert tudom, hogy ez a mintavétel nagyon szűk keresztmetszetet képez, így a számokból kimutatható tendenciák inkább csak jelzésértékűek.

A válaszadók jellemzői

állampolgárok		válaszok				
		van (igen)			nincs (nem)	
„börtönviselt” ismerőse		32%			68%	
bv.dolgozó ismerőse		34%			66%	
volt-e dolga az igazságszolgáltatással		18%			82%	
férfi		34%			–	
nő		66%			–	
életkor: %-ban	20 alatt	21-30	31-40	41-50	51-60	61 felett
	10%	18%	30%	20%	18%	4%

A 18%-ból (9 fő) csak 6-an válaszoltak arra, hogy milyen minőségben volt dolguk (pl. tanú, sértett) az igazságszolgáltatással.

Bűncselekményeik: lopás, betörés, rablás, csalás, sikkasztás, hamistanúzás, zsarolás, hivatalos személy elleni erőszak, súlyos testi sértés.

A bv. intézetben töltött évek/%				
elítéltek				
1 év alatt	3 év alatt	3-5 év között	5 év alatt	
24%	34%	32%	10%	

A válaszok értékelése

Az értékelést egyszerűsítettem azzal, hogy az esetlegesen több válasz esetén az elsőt vettem figyelembe, így a válaszok száma egyenlő a válaszolók (fő) számával.

1. Milyen büntetéssel lehetne kiegyenlíteni 100 millió forint elsikkasztását?

választható büntetés	állampolgár	elítelt
szabadságvesztés	46%	44%
visszafizetés, vagyonek Kobzás,	–	–
kényszermunka, börtön visszatérítéssel	32%	20%
kényszermunkával	–	12%
nem tudja, illetve kitérő válasz	16%	24%
halálbüntetés	6%	–

A kérdésben olyan aktuális probléma feszül, amely általában nagy visszhangot ver, de a szankcionálás mértékével az emberek sem tudnak igazán mit kezdeni, a válaszadók többsége ezért a jelenlegi gyakorlatot javasolja, ami köztudottan nem igazán tart vissza senkit ilyen nagy összeg megkaparintásától. Megjelent azért a visszafizetés, még teljes vagyonekobbzás árán is, de az állampolgároknál érdekes módon ez kényszermunkával vagy börtönbüntetéssel egybekötve. Szélsőséges vélemények: napi 100 Ft-jával ledolgoztatni, 25 év sötétzárka. Elgondolkoztató, hogy az állampolgárok 6%-a (3 fő) halálos ítéletet javasolt, az ezt kizáró törvény ellenére. Első büntényesek nem szerepelnek a kényszermunkát javaslok között.

Magasnak találom a „nem tudja” választ adó elítéltek 24%-os arányát, de az adat rögvest érthető, ha figyelembe vesszük, hogy így a válaszolók 83%-át az a 8 fő (16%) teszi ki, akiket lopásért, és az a 2 fő (4%), akiket csalásért ítélték el. (Talán önmaguk felett kellett volna pálcát törniük?)

2. Ön szerint kit védenek a törvények?

	állampolgár	elítelt
Sértettet	10%	64%
Elkövetőt	30%	-
Mindkettőt	38%	20%
Egyiket sem	22%	16%

Tudjuk, hogy elméletileg mindkét résztvevőt kell hogy védje a törvény, ami az állampolgárok válaszaiban tükröződni látszik (38%). De ez csak látszat, mert ha megnézzük, hogy hány potenciális sértett érzi úgy, hogy őt nem védik a törvények, akkor kiderül, hogy a számuk egyenlő az „elkövetőt” és az „egyiket sem” válaszolók összegével: 30% + 22%=52%!

Az elítéltek már túljutottak a büntető igazságszolgáltatás procedúráján és vesztesként kerültek ki. Talán ez magyarázza azt a magas arányt, amely szerint úgy érzik, hogy csak a sértettet védik a törvények. Figyelemre méltó úrtátong az „elkövetőt” kategóriánál, aminek következtében megállapítható, hogy az elítélteknek a 80%-a (64%+semmi+16%) érzi úgy, hogy őt nem védik a törvények.

3. Melyik esetben lesz eredményesebb az igazságszolgáltatás?

válaszok	állampolgár	elítelt
Ha a bíróság elé állítottak kemény, nagy ítéleteket kapnak	46%	14%
Ha enyhébbek ugyan az ítéletek, de azokat egyetlen bűnelkövető se kerülheti el	54%	86%

A beccarai gondolat iratta velem ezt a kérdést, miszerint nem a büntetés nagysága, hanem annak elkerülhetetlensége igazán visszatartó erő. Az állampolgároknál kiegyenlítettebb lett a válasz, de még így is soknak tartom a 46%-os arányt, hiszen ez a változat csak azokra vonatkozik, akiket utolér az igazságszolgáltatás, azokra viszont (elrettentésül) kemény, súlyos ítéleteket szabnak ki. Várható volt, hogy az elítéltek figyelmét az enyhébb szó köti majd le és mindegyik abban bízik, hogy úgysem ő lesz az, aki lebukik. Lehet persze, hogy mégsem erről van szó, hanem arról, hogy ők belülről átélve, ösztönösen tudják Beccara igazságát?! (Csak érdekességként jegyzem meg, hogy a 14%-ot alkotók 71%-a fiatal, 31 év alatti elítélt.)

4. Mi a célja a börtönnek?

válaszok	állampolgár	elítélt
Nevelés, javítás	44%	64%
Rossz hatás (idegileg, család, semmi cél)	24%	8%
Büntetés (korlátoz, elkülönít)	32%	8%
Nem tudja, nem értékelhető	–	20%

A kérdést tulajdonképpen a 6. pontban megfogalmazott, a börtönbüntetés eredményessége ún. fölvezető kérdésének szántam. Kíváncsi voltam, mennyire vannak tisztában a megkérdézettek kitűzött céljainkkal. Azok, akik a rossz hatást írták, talán nem tudnak elvonatkoztatni a véleményüktől akkor sem, amikor csak az ismeretszintjükre kérdeztem rá. Itt a következő válaszok fordultak elő: tanuljanak egymástól, továbbképzés, a börtön ebben a formában alkalmatlan.

Az elítéltek kiválóan tudják a „leckét” (64%), ugyanakkor magasnak tartom a másik végletet, a „nem tudja” 20%-át, amit a fiatalabb korosztály adott.

5. Az állampolgárhoz: Elképzelhetőnek tart-e olyan esetet, melyben ön a sértett és az elkövető ki akar önnel egyezni a bírósági ítélet helyett?

Az elítélthez: Mit gondol, jobban járt volna ön, ha kiegyezhetett volna a sértettjével a bírósági ítélet helyett?

válaszok	állampolgár	elítélt
Igen	32%	86%
Nem	68%	14%

Elsősorban arra voltam kíváncsi, mekkora a megegyezőkézség az emberekben, és az életnek mely területén tudnának elképzelni a jelenlegitől eltérő büntetési formát. Az állampolgárok jelentős része (68%) elzárkózik a kiegyezéstől, a kiegyezők között viszont figyelemre méltó a nők aránya (75%), közülük is inkább az idősebb korosztály kezdeményező ily módon. Az elítéltek döntő többsége mellett az a kevés (14%), aki nem egyezkedett volna, elsősorban visszaeső, és anyagi természetű bűncselekményeket követett el.

Többségük nem indokolta a választ, ketten azonban arról írtak, hogy így csak a törvénnyel rendezték a számlát, de önmagukkal szemben nem.

A kérdés második fele az egyezkedésről:

Az állampolgárhoz... ha igen, akkor miben? (mely területen?)

- anyagi kártérítés 56%
- gazdasági bcs., kis súlyú bcs. 25%
- közlekedési bűncselekmény 19%

Az elítélthez:... miért?

- a kár megtérült volna 20%
- nem kellene börtönben lennem 28%
- családi problémák,
társadalmi elnyomás 20%
- megbánási mód 4%
- nem tudta volna visszafizetni 4%
- nem értékelhető, nem válaszolt 24%

Ezt az eltérést csak azon állampolgároknak tettem fel, akik igennel válaszoltak. Az elítélteknél a „nem kiegyezők” is indokolták válaszukat, a „megbánási mód” és a „nem tudta volna visszafizetni” kategóriák tehát erre vonatkoznak. (A nem értékelhető kategóriában a következő válaszok fordultak elő: így lenne korrekt, mindkettőnknek előnyösebb lenne.)

A kérdés különböző oldalú megközelítése ellenére is látható, hogy mindkét fél elsősorban az anyagi kárt okozó bűncselekmények esetében látta esélyt a kiegyezésre. Az elítéltek válaszainak 28%-át kitevő „nem kellene börtönben lennem” és a 20%-nyi „családi problémák, társadalmi elnyomás” választ adók nem vették figyelembe a sértett érdekeit, csak magukról beszéltek. Míg a 28% többsége visszaeső és többszörös visszaeső, addig a 20%-nak a fele első büntényes.

6. Miben változtatja meg a börtön az elítéltet?

válaszok	állampolgár	elítélt
Negatív hatás, agresszivitás	46%	36%
Pozitív hatás (nevel)	6%	2%
Jó is, rossz is	12%	2%
Semmiben	22%	12%
Életvitelében (család)	-	16%
Értékelhetetlen válasz	12%	22%
Nem válaszolt	-	10%

A családi kapcsolatok felbomlását az elítéltek említették, talán azért ők, mert ezt kiszolgáltatott helyzetük mondatja velük. Ezen belül főként a visszaesők és többszörösen visszaesők döntöttek e válasz mellett, akik börtönmúltjukból már tudják, hogy ez a családnak is büntetés. Az első büntényesek ezzel szemben még bizakodóak.

Az állampolgárok 32%-ának van ún. „börtönviselt” ismerőse, ők azok, akik tapasztalati szinten többet tudhatnak a börtönhatásokról, ezért tartom magasnak a 20%-os arányukat, a negatív változást nyilatkozók között, hiszen ez a 46%-nak a 43%-a! Az értékeletlen válaszok között olyanok találhatók, mint: *a magatartásában, mindenben megváltozik*. Ha nem számolok az értékelhetetlen és a nem válaszolt feleletekkel, és szintén optimista módon a pozitív változáshoz számolom a *jó is, rossz is* válaszokat, akkor kiderül, hogy az állampolgárok 68%-a, az elítélteknek pedig 64%-a eredménytelennek tartja börtöneinket!

7. Az állampolgárhoz és az elítélthez egyaránt: Ön szerint milyen segítséget érdemel a börtönből szabadult?

válaszok	állampolgár	elítelt
- anyagi (pénz, segély, lakás)	8%	54%
- munkahely	50%	26%
- erkölcsi segítség	14%	6%
- kitérő válasz	6%	14%
- semmilyen	22%	-

Az „anyagi” kategóriában első helyen a pénzbeli segítség áll, majd segélyezést, többen ruházkodást említettek és - többségében elítéltek - írtak a lakásszükségletről. Én ezt juttatásként értelmeztem, mert a munkalehetőséghez képest nem feltételez tevékenykedést. Feltűnőnek találok azt az állampolgári hozzáállást, hogy ne csak egyszerűen készen kapjanak a szabadultak anyagiakat, hanem dolgozzanak meg érte. Vállalják ezt a nagyarányú munkanélküliség ellenére, holott tudják, ezzel még nehezebb helyzetbe kerülnek a priusszal rendelkezők. Az elgondolkoztatóan magas arányú 22%-ot kitevők egyike ezt így fogalmazta meg: „*soha nem alkalmazna börtönből szabadult embert*”.

8. Mi az a bűncselekmény, ami a legjobban felháborítja önt?

válaszok	állampolgár	elítelt
Gyilkosság	66%	38%
Nemi erőszak, fajtalankodás	22%	14%
Gyermekek, idősek ell. erőszak	10%	24%
Erőszak, rablás	-	12%
Milliárdos bűncselekmény	2%	-
Egyéb (lopás, zsarolás)	-	12%

Megállapítható, hogy mindenkit általában az erőszakos bűncselekmények háborítanak fel, de hogy kit milyen mértékben, az attól az egyéni tapasztalattól függ, mit tud az adott bűncselekmény büntetéséről. Ha valaki úgy érzi, hogy valamely bűncselekményt nem szankcionálnak eléggé, akkor ez már önmagában felháborító, méginkább az, ha erőszakról van szó. Az elítéltek – akik között ott vannak ezen bűncselekmények elkövetői – szin-

tén felháborodnak az erőszakon, sőt az ilyen bűncselekményt elkövetők is elítélik azt az erőszakot, amelyik más jellegű, mint az, amit ő követett el. Előfordul persze a szélsőséges eset, hogy a 4%-ot kitevő, rablásért elítélt 2 fő a rablást ítéli el leginkább, de ez már nem ennek a dolgozatnak a témája.

A kérdés második fele: mivel büntetné?

válaszok	állampolgár	elítélt
Halálbüntetés	70%	26%
Életfogytiglani szabadságvesztés	16%	20%
Szabadságvesztés	–	20%
Súlyosan, de nem halállal	–	6%
Száműzetés, kiközösítés	4%	4%
Testi csonkítás /nemi szerv/	4%	4%
Pénzbüntetés	–	2%
Nem tudja, nem értékelhető	6%	18%

Az életfogytiglant általában ezzel az egy szóval fejezték ki, de voltak, akik megjelölték ennek formáját is, például így: *örök börtön*. Ebben a jelzőt tartom a fontosabbnak, ezért is különítettem el a jelenlegi szabadságvesztést végrehajtó intézményeinktől. Attól a formációtól, amit egyetlen állampolgár sem tart megfelelő büntetési formának, ha igazán felháborító bűncselekmények megbüntetéséről van szó! Megjelent az a büntetési forma is, mely az ősrégi társadalmakban a halálát jelenthette annak, akit kiközösítettek, száműztek maguk közül. Jelen van még a középkori tudat: *büntessünk testi csonkítással, kínzással!* Biztos vagyok benne, valamennyi nyilatkozó tudta, hogy Magyarországon eltörölték a halálbüntetést, ennek ellenére mindkét csoportnál az első helyre került. Az állampolgároknál különösen magas aránnyal, 70%-kal! Ha azt vizsgáljuk, hogy van-e valamilyen életkori vagy nemre vonatkozó közös jellemzőjük e válaszadóknak, vagy hogy milyen az ismeretsegi körük, akkor megállapíthatjuk, hogy ezek nem differenciálnak.

Elgondolkoztatónak tartom ezt a magas arányt annak ismeretében, hogy a kérdőíven nem tüntettem fel egyik büntetési formát sem, senkinél nem kérdeztem rá a halálbüntetésről, illetve annak eltörléséről alkotott véleményére! Volt, aki úgy fogalmazott, hogy ő hajlandó egyezkedni és megelégszik azzal, ha visszaadják az ellopott pénztárcáját és esetleg elnézést kérnek tőle, de ilyen alapon a szándékos emberölésért szerinte halálbüntetés jár. Volt, aki csak ennyit írt indokként: „szemet szemért, fogat fogért”.

A kérdőíven kialakított sorrend szerint vettük végig a kérdéseket, ahol tekintettel voltam arra, hogy az egyszerűbb, választási lehetőségeket tartalmazó kérdések kerüljenek előre, hogy a válaszadó ne tartsa nehéznek a választást mindjárt az elején. Lehet a kérdéseket témák szerint is csoportosítani, így a büntetőjog egész intézményrendszerére kérdeztem rá a 2. 3. és 5. kérdés, az aktualitásokra viszont az 1. és a 8. Ismereteim szerint a börtön szót a köznyelv általában a szabadságvesztés egészére érti. Működésének jellegzetességeire kérdezett a 4. 6. és 7. kérdés. Az első témakör válaszaiból megállapítható, mind-

két fél úgy érzi, hogy a másikat védik a törvények, az állampolgár keményebb ítélkezést kíván, míg az elítéltek a másik végletet szeretnék. A kiegyezni akaró elítéltektől elzárkózik az állampolgárok jelentős része.

A második csoportban (1.8.) megfogalmazott válaszok szerint egyik fél sem lát igazán hatékony megoldást a nagy értékű, csalás büntetésére. A felháborító bűncselekmények felsorolása alapján kiderül, hogy mindkét félnél legfőbb érték az ember élete és annak ép-sége, olyan áron is, ha ezt halálbüntetéssel torolnák meg.

A harmadik csoport (4.6.7. kérdés) válaszai megerősítették, hogy általában mindenki tisztában van a börtönbüntetés céljával, viszont mindkét fél lesújtóan nyilatkozott annak eredményességéről. A szabadulást követő újrakezdés esélyeinek megadásában ugyan-csak „elmennek” egymás mellett. Az efféle, csoportokba szedett ellentmondások tükröződnek a mindennapi büntetés-végrehajtási munkában is.

Szondi Miklós

A közelmúltban Szegeden tartotta éves közgyűlését a Magyar Börtönpasztorációs Társaság Mécses Szeretetszolgálat

Az építész szemével

Korlátozott lehetőségek • Csapatmunka

Az elmúlt időszakban több cikk, feljegyzés és tanulmány foglalkozott a büntetés-végrehajtás épületállományának állapotával, és ezzel összefüggésben az újelveknek és irányzatoknak megfelelő elhelyezési igényekkel. Ehhez a témához szeretnék néhány gondolatot hozzáfűzni egy magyar építész szemével. Szakmából adódóan gondolataimat elsősorban vázlatok és tervek formájában tudom megérteni, ezért igen nehéz feladat számomra írásban kifejteni véleményemet. Ezen okból általános gondolataimat osztom meg az olvasóval, de higgyék el, hogy amiről írok, azt magam előtt térben és megjelenési formájában látom. Az építész feladata – még a börtönök tekintetében is – az ember szolgálata oly módon, hogy a környezet formálásával, a terek és térkapcsolatok megfelelő kialakításával, belsőépítészeti megoldásokkal az emberi méltóságot szolgáló élő-, lakó-, és munkakörnyezetet teremtsen.

A magyar büntetés-végrehajtási intézetek nagy többségükben építésük idején megfeleltek a kor és az akkori jogszabályok követelményeinek. Az idő- és a szemléletváltozással együtt járó törvényi változások ma már a szó legszorosabb értelmében korszerűtlenné tették intézeteink többségét. Figyelemmel az európai normák ajánlásaira, a meglévő elhelyezési „körletek” átalakítása férőhelycsökkenést eredményez, amelyet pótolni kell. Ezzel párhuzamosan a bűnözés sajnálatosan lendületes növekedése további férőhelybővítést tesz szükségessé.

A börtönviszonyok országonként eltérőek és híven tükrözik az adott nemzet gazdasági erejét. A fejlett és gazdaságilag erős államok technikailag korszerű, viszonylag kevés őrszeméllyel dolgozó intézeteket hoztak létre. A magas életszínvonal – a bérkielégések szintje – a technikai megoldásokat tették gazdaságossá. A közepesen fejlett vagy ezt el sem érő államokban az olcsó munkaerő miatt a magas színvonalú technikai megoldások háttérbe szorultak. Ezen országokban, így köztük hazánkban is, a gazdaság megerősödését követően a technika kerül majd előtérbe, és az üzemeltető személyzet többsége kifejezetten a „nevelés” területén fog dolgozni. Az előzőekben feltételezett trend miatt Magyarországon, a még meglévő és üzemelő, valamint a korszerűsített vagy újonnan épült intézetek közötti minőségi különbségek feszültséget okozhatnak. A korszerűsítésnek és egy új intézet létrehozásának azonos alapon kell nyugodnia, amely szerint büntetési fokozattól függően az elítéltek csak a szabadságuktól vannak (lesznek) megfosztva. Ennek megfelelően még a legszigorúbb fokozatra, a fegyházra ítélt embernek is joga van (lesz) büntetésének időtartamára olyan zárkörülmények között élni, amit az „otthonának” tekinthet és érezhet. A fentiek alapján – bár esetleg egyeseknek furcsán hangzik – a zárkák egyszemélyessége biztosítja azt az intimitást, amelyre minden embernek, még az elítélteknek is szüksége van. (Mint ismeretes, a Baader-Meinhof-csoport tagjai a legszigorúbb őrségi feltételek mellett is rádiózhattak és lemezeket hallgathattak a zárkáikban lévő hifi be-

rendezésen mindaddig, amíg híveik Schleier iparmágnást el nem rabolták.)

Ilyen zárkakialakítások esetén elegendő lenne – kivéve a szigorú őrzés alatt lévőket – közös tisztálkodó és mellékhelyiségeket létrehozni, amely a költségeket csökkentené. Az egyszemélyes zárkák elvének elfogadása magában hordozza azt a lehetőséget, hogy megfelelő körletcsoportok kialakításával, egy intézetben belül lehetne férfi és nő, valamint mindkét nembeli fiatalkorú, büntetési fokozattól függetlenül. A fokozatokat körletenként a körleten belüli szabályok határolnák el. Adott esetben ugyanezen intézetek az előzetes letartóztatottakat is befogadhatnak. Ilyen építészeti kialakítás lehetővé tenné az újabban célszerűnek látszó decentralizációs elképzeléseket is. Természetesen az új koncepció szerint kialakított rendszer sem nélkülözhet egy vagy több olyan intézetet, amely a legveszélyesebb elítéltek fogva tartását végezné. Meg kell adni a lehetőséget az elítélteknek, hogy saját zárkáikat elképzeléseiknek megfelelően díszítsék vagy akár színezzék. A tipizált zárkaberendezéseken túl a maximális biztonság figyelembevételével díszítő tárgyak, növények, esetleg díszhalak és madarak tartását is lehetővé kellene tenni. A zárka legyen maximálisan biztonságos, de legyen az elítélt magánterülete. A zárkák megfelelő csoportosításával, úgynevezett nappali helyiségek kialakítása szükséges, ahol az elítélt társaival közösségi életet élhet, szórakozhat, művelődhet.

Lendvay úrtól tudjuk, hogy Kanadában nem biztosítanak minden zárkába televíziót. A tévét a közösségi helyiségekben helyezik el. Az elítélteknek, persze, joga van a zárkájában tévét tartani, de a saját költségén, amely az üzemeltetésre is vonatkozik. Ezért ők lehetőség szerint csak akkumulátoros készülékeket engedélyeznek a zárkába, hogy ne az intézet elektromos energiáját használja az elítélt. Természetesen a nézhető műsorokat központi vezérlőteremből határozzák meg.

A nappaliban az elítélteken túl elsősorban csak a nevelők tartózkodnak. Itt tarthatják a közösségi foglalkozásokat. A biztonsági személyzet kívülről az ellenőrző zónából figyelheti az eseményeket, és csak szükség esetén lép (köz)be. Lendvay úr és az én véleményem szerint is, az elítéltek közvetlen partnere elsősorban a nevelő. Az őt, illetve biztonsági személyzet kapcsolata csak a legszükségesebbre szorítkozhat.

Ez azt is magával hozza, hogy új intézmény esetén a zárkák és a nappalik kialakítása a kívülről történő teljes ellenőrzési lehetőséget igényli. A nappali helyiségeken túlmenően foglalkoztatókra van szükség, ahol az elítéltek valamilyen, értelmi színvonaluknak és képességüknek megfelelő szakoktatásban részesülnek vagy kedvtelésükre barkácsolnak. Az intézeteknek belülről lehetőség szerint nem szabad minden lépésnél börtönre emlékeztetnie. A büntetés szabadságvesztést ír elő, és nem a nagy acélajtók és kapuk, valamint vasrácsok állandó és kötelező pszichológiai nyomását. Véleményem szerint elég, ha az elítélt tisztában van szabadságának korlátozásával, annak érzését nem kellene külső jelekkel szinte méterenként sulykolni. A nevelők a megmondhatóí, hogy ez milyen depressziót kelthet és ezért esetleg mennyire hiábavaló a munkájuk. Ez az elítélteken túl a személyzetre is nyomasztóan hat. Következésképpen, úgy gondolom, az orvosok, pszichológusok tudnák részletezni. A környezet pozitív hatása az állandó feszültséget feloldaná, és könnyebbé tenné a büntetés-végrehajtás szakembereinek munkáját. A derűs környezet nyugodt elítélteket és mosolygós személyzetet teremtene. Az elítéltek élet- és a személy-

zet munkakörülményei szorosan összefüggnek. Ezért a dolgozók szempontjából sem közböbs az intézet külső és belső építészeti hatása. Tehát a korábbi szemlélettől eltérően, intézeteinknek belülről a maximális biztonság mellett inkább bentlakásos iskolákra kellene hasonlítaniuk.

A jogszabályok előírják, hogy az elítélteknek milyen joghátrányokat kell elviselniük. Azt azonban nem írják elő, hogy például a zárkájukban milyen ágyon fehetnek vagy milyen széket és asztalt használhatnak. Ezért formatervezett, esztétikus, de biztonságos berendezési tárgyakat kellene egységesíteni, amelyek a zárkák merevségét képesek lennének feloldani.

A zárkaajtókat megfelelő furnérutánzzattal lehetne burkolni, felületkezelt, hogy a vasajtó – anyagából adódó – hideg és barátságtalan hatása így megszűnjék. Az eddig használt kémlelők helyett megfelelő látószögű, kis átmérőjű lencsés „kukucsát” vagy detektív-tükröt indokolt alkalmazni. Ezzel csökkenne mind az ellenőrzött, mind az ellenőrző személy kellemetlen érzése és a zárka intim légköre is megmaradna. Az ablakokat olyan szerkezetből kellene készíteni, hogy az a rács feladatát is ellássa. Erre már folynak kísérletek.

A nappaliban – feltételezve, hogy állandó felügyelő nem szükséges – a technikai megfigyelésnek és ellenőrzésnek kell elsődleges szerephez jutni.

Az elítéltek mozgásigényének kielégítésére, az energiák levezetésére megfelelő fedett és zárt, valamint szabadtéri sportolási lehetőséget kell biztosítani, amelyek a személyzet mozgásigényét is kielégíthetik. Egy volt nevelő mesélte, hogy az elítéltekkel tartott közös sportfoglalkozás – a konkrét esetben foci – milyen jó hatással van az elítéltek és a nevelők kapcsolatára.

Most néhány gondolat azon problémákról, amelyekre az építész egyedül nem tud válaszolni, és amelyek speciális szakemberek közreműködését igénylik.

1. Biztonsági kérdések

Hogyan valósul meg az elítéltek őrzése, védelme önmaguktól, társaiktól, külső támadástól? Eddigi tárgyalásaim és beszélgetéseim során minden esetben maximális biztonságról beszéltünk, amely mérhetetlen fogalom. Meddig felel a személyzet a fogvatartott életéért vagy testi épségéért? Hiszen az elítélt fejfel mehet a falnak és ezért nem párnázhatunk ki minden zárkát. Ha elfogadnánk azt a határt, hogy az elítélt csak szándékosan tudjon önmagában (és nem másokban) kárt okozni – amit úgysem tudunk megakadályozni – és ezért az intézet nem felel, akkor a környezet kialakítása lényegesen egyszerűbb és jobb lehetne. Kívülről történő támadás esetén a mai korszerű kézi rakétafegyverekkel bárkit és bármit meg lehet semmisíteni. Ennek megfelelően a jelenleg meglévő őrtornyok kizárólag a szökés megakadályozására alkalmasak (?). Lehet, hogy tornyok helyett az épületek befelé fordításával, vagy ahol nem lehet, ott megfelelő technikai megoldásokkal kellene a szökéseket megakadályozni?

2. Egyéb kérdések

Jelenleg az üzemeltető személyzetet és a fogvatartottakat külön konyháról látják el étellel. Intézetlátogatásaink során Lendvai úr megjegyezte, hogy ahol elítélt ételkészítéssel kerül kapcsolatba, ott ő az étkezde környékére sem hajlandó menni. Rossz tapasztalatai voltak a fogvatartottak készíttette étellel. Az ételmiszer adott esetben – az

őrszemélyzet figyelmét kijátszva – a fogvatartottak között a fegyelmezés vagy bosszú eszköze lehet. Véleményem szerint a külön konyha ezt a problémát nem küszöböli ki és ez igen költséges megoldás. Miért nem lehet kizárólag külsővel üzemeltetett konyhákat működtetni, hiszen ezzel megoldható lenne a személyzet és a fogvatartottak ételének közös főzése, illetve elkészítése. Ilyen megoldás esetén (mint „üzemi konyha”) külsők részére is főzhetne. A konyha ezzel rentábilissá válhatna. Ez a működtetés különösen új börtön esetén építészetiileg – a szükséges biztonság figyelembevételével – megoldható.

A Magyarországon kötelező Országos Építészeti Szabályzat (OÉSZ) előír bizonyos normatívákat, amelyektől csak egyedi felmentés alapján szabad eltérni. Ilyen például a természetes világítás mértéke, az egy főre előírt légköbméter stb. Az intézetek nagy többségénél ez éppen a koruk miatt nem megfelelő, ezért korszerűsítésük esetén a fentiekre figyelemmel kell lenni. Például az egy főre eső előírt légtérmennyiség 15 légköbméter/fő, amelyből 2,8 méteres belmagasság esetén 5,4 m² adódik.

Az ágy alapterületének levonását követően szabad területként 3,8 m² marad, amely szinte azonos az ajánlott európai normákkal. Lehet, hogy csak az OÉSZ-t kellene betartani és már kielégítőnek az oly sokszor emlegetett ajánlásokat?

Lendvai úr második látogatásakor átadta nekünk egy Kanadában megvalósult intézet tervét, amely – a megfelelő szakemberek által végzett – áttanulmányozás és adaptálás után alkalmasnak látszik egy új, korszerű intézet megvalósítására.

Jelenlegi gazdasági lehetőségeink erre nem sok reményt adnak. Várhatóan az elkövetkezendő időben a meglévő épületállomány korszerűsítése lesz a fő feladat, amely viszont nem nélkülözheti egy egységes, minden területet felölelő és intézetekre lebontott fejlesztési koncepció kidolgozását. Az ideális zárkormákat meghatározva kell eljutni az intézeti nagyságrendig. Ezt kellene az adott intézetek lehetőségéhez igazítva tervezni és megvalósítani. A korszerűsítések, a férőhelypótlás miatt egy ponton túl elengedhetetlenül szükségessé teszik majd egy vagy több új intézet építését. A fejlesztési tervek készítése csak csapatmunkában képzelhető el. Ennek tevékeny részese kell hogy legyen – a műszaki tervezőkön túl – a nevelés és a biztonság specialistája.

Indokoltnak tűnik, hogy a tervezéssel és beruházással foglalkozó szakemberek megismerkedjenek néhány igen korszerű intézettel. A műszaki felkészültséggel rendelkezők más szemmel látnak és más szempontból szereznek tapasztalatot, mint az üzemeltetők. Jelenleg az ő kezükben van a felújítás és korszerűsítés színvonalának műszaki meghatározása. Ezért nem mindegy, hogy milyen ismeretanyaggal rendelkeznek.

Komáromi István

Párban

Férj és feleség • Egyazon hivatás

Sátoraljaújhelyen történt, 1981-ben. Egy fiatalasszony a munkaköpeny vasalása közben panaszkodott a férjének: sehogy sem tetszik neki ez az új hely. Nem lép be, hacsak nem muszáj. Már a szó is gyanúsán cseng: börtön. S bent az a szorongásteli légkör, csupa férfi smaszter közt ő legyen az egyetlen nő?!

– Rendben van, ne lépj be – válaszolta a fiatal férj –, a személyidben még nincs benne, hogy bv-alkalmazott lennél. A szándékos módosulását azonban mindenképp közzölnöd kell. Beszélj a parancsnokkal, legálabb egyszer.

Dr. Mária Imre parancsnokról tudni kell, hogy „rettenetesen közvetlen” ember volt már akkor is. Sikerült meggyőznie az addig civil vállalatnál dolgozó Ilonát, hogy bátor szívvel vállalhatja felvételét a hatvanhárom férfit számláló őrállományba. Mi több, pár év múlva a férj is bévés lett. *Karászi Zoltán és Karászi Zoltánné* 1983-ban családi okok miatt Budapestre költözött, a feleség nevelőként a Markóban állt helyt, a férj pedig a Budapesti Fegyház és Börtön biztonsági osztályvezetője. Róluk szól az alábbi írás.

Türelmjáték

A nevelő nehéz emberek bizalmasa. Előzetesházban, mint a Markó, különleges erőpróbát jelent az őszinteség. A nevelő a fogvatartottat őszinteségre próbálja szoktatni, holott a bekerültek, akik itt csak gyanúsítottak, semmit sem utálnak jobban az

őszinteségnél. Takargatnak, kibúvót, felmentést keresnek. Nevelőnek lenni olyan helyen, ahol nevelni lehetetlen, úgymond eleve paradoxon. De személyiségkorrekciókat végrehajtani lehet, sőt szükséges, szinte hősies feladat. A Markó sűrű közegében különösen.

Ahogy megpillantom Karászi Zoltánét szürke köpenyében, szőke kontyú, feszettlen arcával inkább kedves, idősebb diáklánynak tűnik, aki sokat tanult Makarenkótól, de most már Makarenkó tanulhatna tőle. Profi nevelő. Profi igazmondó.

Kezdő nevelőként sok mindent a saját káromon tanultam meg – mondja, miközben helytel kínál irodájában –, volt mellényülésom is, sikerem is elég. Hol fent, hol lent, ilyen a mi életünk.

Aztán a régi évekről mesél. Kezdeti félénkségéről, szorongásáról Sátoraljaújhelyen.

– *Mikor esett át a tűzkeresztségen? Mi volt az a pillanat, amelyik szakmailag megerősítette?*

– Furcsa érzések törtek rám, amikor először felügyeltem egy folyosót takarító férfi elítéltre. Kíváncsi szemekkel méregettem, félsz, borzongás támadt ettől a tekintettől bennem. Ez egy bűnöző, ehhez szólnod se szabad, de furcsa szituáció, gondoltam, s ma is hálás szívvel emlékezem a férfi kollégákra, akik akkoriban anyni gátlásoldó, hasznos tanáccsal láttak el.

– *Hatvanhárom férfi közt egyetlen női őrvolt? Ebben az arányban különös módon udvariasságból, előzékenységből jeleskedik a férfitársadalom.*

– Valóban. Micsoda elismerést, őszinte örömet kaptam viszonzásul, amikor az elhanyagolt őri pihenőket, amelyek akkor még voltak, női pedantériával kicsinosítottattam, kávéscsészékkel láttam el. Lassan otthonossá varázsoltam.

– *Milyen érzés volt egyenruhát ölteni?*

– Kezdetben szégyelltem, most se vagyok oda érte. A sors ezt adta rám. Elvégeztem a Rendőrtiszti Főiskolát, s a Markó női körletébe jártam gyakorlatozni. Mivel a kolléganő innen gyesre ment, helyettesítésére itt ajánlottak fel – szerencsémre – állást. Lakást, kenyeret én a Markónak köszönhetek már nyolcadik éve. Két kislányom nőtt fel időközben.

– *Az ő nevelésükről is kérdem majd, de előbb a konfliktus- és stressz megoldó módszereiről érdeklődnék. Rendkívül nehéz lehet pszichésen sokféle, a szabad életből a börtönfalak közé zárt nővel foglalkozni.*

– Az azonnali bezárást nyugősen viselik. Van, aki először kerül be, s a feszültsége az évig csap, van, aki sokadszorra; a visszaeső nyugodtabb, mert rögtön azon töri a fejét, miként verje át a nevelőt, hogyan kerülhet ki mihamarabb. A visszaeső érdekérvényesítő. Annyira jártas, a legprimítívebbük is, a jogtudományokban, hogy tudja, mint lehet lopásnak átminősíteni a rablást, de sorolhatnám a többi bűncselekményt is. Az első benyomás a döntő a fogvatartottal kialakítandó viszonyomban. Persze eltelik két-három hónap az alapsabb megismerésükig. Előzetesházban a klasszikus nevelés nem alkalmazható. Ez inkább szoktatás: különböző normák elsajátításához segítjük a gyanúsítottakat. A nevelő középen van, két tűz között. Egyik oldalon a fogvatartott, a másik oldalon a felügyelet. Nehéz az érdekeket úgy irányítani, hogy az innen-onnan támadó konfliktusok kezelhetőek legyenek. Kényes zóna a női körlet. Ha a felügyelet goromba, ha durva beszélésekkel rontják a nevelő munkáját, soha az életben nem lesz őszinte hozzánk a fogvatartott. Ártatlan fogvatartott nincs. Visszaszájálnak, s ha egyikük, mondjuk, fegyelmi lapot kap, a fogvatartott nekem ártatlanságát bizonygatja, hiszen ő vértlen, csak rászállt a felügyelet. A megnyugtató magyarázatot nekem kell megtalálnom.

– *Mindig megtalálja? Említene egy példát a megoldási eszköztárból?*

– Sok fejtörést okozott például a karca-gi Olga. Nem jött el hozzá az apja, ezért nem tudott aludni, állandóan ideges hangulatban kötekedett a felügyelettel s velem. Hirtelen ötletem támadt, karácsony közeledte szülte, s a börtönmisszió. Szóltam Olgának, jöjjön beszélőre, nem az jön ugyan, akit vár, de várják. Sírni kezdett. Bocsánatomat kérte, hogy azelőtt mindennek elmondott.

– *Mivel fordulnak a nevelőhöz?*

– Kérések tömegét kapjuk naponta. Be van zárva, jólesik egy kis séta, már pusztán ezért is kér a fogvatartott. A leggyakrabban előforduló kérdés: *hol van a gyereke, keressük meg, melyik intézetben?* Anyasági fobia tör ki rajtuk. Akik szabadon nem érdeklődtek szülöttjeik iránt, a Markóban felfokozott anyaszerepben tetszelegnek. Ha egyáltalán semmit nem tudnak a gyermekükről, kénytelenek vagyunk az önkormányzatoknál keresgélni. Egymás előtt persze titkolják, hogy intézetben volt a gyerek már bekerülésük előtt is. Elképesztő, hogy mit művelnek. Kirakják a gyerekek fényképét asztalra, polcra, a nyakukba. Az ágytartó farostlemezére fogkrémmel felragasztják. Ne ott legyen, hanem a szívükben, mondogatom nekik. A kérések

másik köre az ügyészségre tódul - felhalmozott sérelmek papírhegyéből.

– Az adminisztráció, látom, rengeteg... borítékalmaz van az íróasztalán is.

– Szűrőpróbaszerűen olvassuk el a beérkező leveleket – legyint fáradtan –, az adminisztrációt nem szeretem. Százszor többet tudok a fogvatartottról fejben, mint amit sikerül leírnom. Kioktatniak, „beoktatnak” a sok papírmunkára, még szerencse, hogy gépelni tudok. Annyi mindent lehetne csinálni helyette.

Fáradtak az örök, fáradtak a nevelők, nyúzóttak az ügyvédek. A Markóban több feszültség csapódik le, mint a letöltőházakban. A befejezetlen ügyek nyugtalanítóak. A gyanúsítottak hosszúnak tartják az előzetest, nagy feszültséget vált ki, ha nem jön a kirendelt védő. Az ítélet után az elítélt már nyugodtabb. A Markó speciális intézmény. Amikor kritikus élel emlegeti, hogy így a Markó, úgy a Markó, át kell éreznie az itt dolgozók rendkívüli igénybevételét. Főként az idegit, fogvatartottnál, bévésnél egyaránt.

– Állítom, hogy van változás, előrelépés a Markóban, s 1986-tól ebben nekem is részem van – hallom beszélgetőpartneremtől. – Hogy a Markó híre erősödjön, bevezettük a sportot, a kiállításokat, a farsangi bulikat. A Markó igenis akar, tud fejlődni. Csak kevés a pénz. Az európai normákat hangoztatjuk, de ha az örök élet- és anyagi körülményein nem javítunk, aligha megy a „nyitás”. Rossz helyzetben vagyok én is, a kollégáim úgyszintén. Az őri állomány fluktuálódik, állandósult a hiány, túlzottan leterhelt. Az ügyesebb másodállást vállal. Őt nevelő van. Ez kevés. Nagyobb hatást érhetnének el a harminc-negyven főre jutó egy nevelővel, mint a hetvenes-nyolcvanas körletekkel.

Karászi Zoltánné körletén jelenleg 78 fiatalok, fiatal felnőtt és idős nő van. Tizenhat évestől ötvenhat esztendősig. Közülük tizennyolcan kapnak rendszeresen csomagot, húszan rendszertelenül. A gazdasági gondok begyűrűznek, a levelek fájdalmas nincstelenségről szólnak. Szegénység, az emeletéken, a zárkákban.

Idebent kurrens cikk a cigaretta és a kávé. Ezekért, a boltban megvásárolható szerény örömökért, dolgozni kell. A gazdasági osztályvezető Budapest-térkép hajtogatási munkát szerzett. Ketten egy nap alatt kétezer térképet is megcsinálhatnak. Napi ötszázat kereshetnek a lányok. Jól jár az intézet is, a két forintból ötven fillérrel részesedik.

Ilyenkor nyugodt a nevelő is: ha elfogaltak, nem csinálnak hülyeséget. De néhány primitívebbét még a munka hasznáról is fel kell világosítani.

– Négy nap után alig adtak ki az egyik zárkából térképet. Kénytelen voltam Ildikóra erősebben rászólni. Azóta szorgalmasan telik a kosárcájja. A III. emeleten fiatalok fültisztítót csomagolnak. Ha elfogy a negyvenezer térkép, nem tudom, milyen munka adódik, lesz-e egyáltalán?

– Mit tart fontosabbnak, a nevelést vagy a biztonságot?

– Ez az, amin évek óta vitatkoznak, mármint a fontossági sorrenden. Én mindkettőt egyszerre fontosnak vélem.

– Milyen nevelőnek tartják önt itt, a Markóban?

– Humánusnak és rabpártinak. Ismerem a bekerültek családi körülményeit, s nagyon hangsúlyoznám: a társadalmi miliőt. S amit szabadulás után a társadalom nyújt az elítéltnak.

– A Menhely Alapítvány többek között...

– Én ezt a formát megszüntetném, sem-

mi értelmét nem látom. Reformokat kell bevezetni. Amikor Szegeden a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolát végeztem, az utógondozás lehetőségeiről írtam a házi dolgozatomat. Mindig volt egy utópiám a nevelői utógondozással kapcsolatban. Az lenne az eszményi, ha munkát, szállást adna a társadalom a család és lakás nélkül tengődőknek, a nevelők utánanyúlnának, rávezetnék a takarékosagra, a helyes életvitelre. Amikor kikerül az elítélt, semmi visszajelzést nem kapunk a sorsáról. Csak amikor már újra itt van. Régebben jó volt, hogy a vállalatok tíz szabadultat felvehetek. Most esetleg kisiparosnál feketén dolgoznak.

– *A pártfogók közreműködése eredményekkel járt?*

– Csak részben. A humanitás itt is lényeges. Nem emlékszem már a leányzó nevére: csinos, értelmes, üzletszerű kéjelgésből élő nő volt, akit ezért elítéltek. Szabadulása után az életmódját radikálisan átalakította, vidékre költözött, férjhez ment, állattenyésztésből éltek. Két pártfogót rendeltek mellé, s két szék közül esett a padlóra. Akinél jelentkezett, az átadta ügyét a másik pártfogónak, elsiklott az anyag, de nem úgy a bv-behívó. Körözést adtak ki a lány ellen, s ha nem lett volna kellően tapasztalt a bv. bíró, s én sem hittem volna el a lánynak az új életformát, könnyen megtörténhetett volna, hogy le kell ülnie a hátralévő büntetését. Így, az általunk megírt kérelmi lapra, visszakapta a kedvezményét.

– *Milyen pedagógiai módszerre esküszik?*

– A meggyőzés híve vagyok. A többszöri elbeszélgetéseké. A fogvatartott érdeljen rá a felelősségére. Embere válogatja, kivel, hogyan érek el eredményt. Néha

„Van egy utópiám a nevelői utógondozással kapcsolatban”

erélyesebben kell fellépni, másoknál elég egy nézés, fejcsóválás. De a felügyelet által kiállított fegyelmi lapoknak már egyáltalán nem vagyok híve.

– *Három röpkérdés: mi fáj, mi dobja fel, mi az abszolút siker?*

– Ha a lányokat lenézik, kigúnyolják, az fáj, és nem is hagyom. Feldob az örök felvilágosítása, amikor én mondhatom el az örkollégáknak, hogy mit okozhat egy-egy otromba beszólásuk. A Markó: türelemjárték, magas feszültségen. Az abszolút siker pedig az, ha bejön egy nagyszájú fogvatartott és nyusziként távozik.

– *A rejtélyes női lelket jól ismerheti.*

– Hogy érti ezt? Nincs itt semmiféle rejtély, érzelmi sivárság annál inkább. A sivárság uralkodik. Ez új egyeseket, hogy fiatalabb férfiakkal levelezzenek. Nem vagyok híve a börtönkapcsolatoknak. Nehéz megakadályozni az azonos neműek egymás iránti érdeklődését is: ha egy zárkában

vannak, megkérem, ne létesítsenek újabb kapcsolatot. Néha megvádolnak azzal, hogy csak a meleg lányok ügyeivel foglalkozom. Van köztük, aki kedvel, a többi elvisel. Ami szabálytalan, az szabálytalan, az ember nem teheti meg, hogy kibúvókat adjon. A női bűnöző kifejezés hallatán mindig dühös leszek. Nincs női bűnöző, csak akaratgyenge, környezeti ártalmakkal viaskodó nők vannak. Sokáig nem értettem meg, hogy ölheti meg bárki is a férjét, élettársát. De amilyen élettörténetek, sorsok itt feltárulnak, azok sok mindent megmagyaráznak.

– *Sajnálja az elkövetőket?*

– Nem tehetem. Nem sajnálni, hanem szeretni kell őket, a probléma-érzékenysé-
günkben bízva. A helyzetükbe élem bele magam. Nem a bűncselekményt nézem, hanem az embert. A gyerekgyilkosokat sem utálom.

– *Utálják azokat a zárkatarsaik eléggé.*

– A nevelőnek itt is feladata van. Bent a zárkában tudtam meg a csendes, szolid külsejű, 23 éves Juditról, hogy amiért megölte a gyermekét, a zárkatársai kiközösítik. Beszéltem Judittal. Elvált szülők gyermeke, tizenegy évesen nem nyúlhatott a hűtőbe, éhezették. Szült egy gyereket, de mindenki elfordult tőle. Egy udvari sufniban húzta meg magát, csak annyira telt, hogy a gyerekeknek tejet, magának cigarettát vegyen. Tudják rólam, mennyire szeretem a gyerekeket, s amikor másnap a zárkában csak annyit mondtam, lányok, ne bántsátok Juditot, intuitíve megéreztek, hogy valamit tudok, amit nem mondhatok el nekik. Biznak bennem, felhagytak Judit üldözésével.

– *Mit változtatna meg azonnal a Markóban, ha öntől függne?*

– Ha a fiatalkorúnak normális családja van, s mégis hosszasan bent tartják előze-

tesben. Nem jó a börtön a fiatalkorúnak. Szomorú, ha egy diák a Markó miatt nem tudja letenni a vizsgáit. Az államnak, a törvénykezőknek ezen illene elgondolkodniuk.

– *A nevelő hogyan neveli a gyerekeit?*

– Háromszoros aggodalommal. Állítom, van egyfajta börtönártalom, a csúnya sztorik negatív fátyla. A nagyobbik lányom baráti körét ismerem, de nem egy esetben hallottam a szolid kompániába belekötő rossz társaság lidércnyomásos tetteiről. Annyi mindennel találkozom itt bent, hogy felfokozottan aggodom a gyerekemért.

– *Elképzelem, fáradtan érkezik haza.*

– A fáradságra nincs, nem jut időm. Kikapcsol a házi munka.

– *Valóban így van? Nem fordul elő, hogy főzőkanállal a kezében is képsorok kergetőznek az agyában: vajon a renitens Z. Erzsike most éppen mit művel, vagy Jolika, akit anyja halálos ágyához és a csecsemőotthonba kellett elkísérnie, megnyugodott-e már?*

– Ha telefonon felhívjuk egymást a férjemmel, már a hangszínen érezzük a másik feszültségét. Évekig hazavittük a munkahelyi konfliktusainkat, éjszakánként őrlőd-
tünk, virrasztottunk vitáktól éberem. Összevesztünk a Gyűjtőn, meg a Markón. Húszéves házások voltunk augusztus 1-jén. A férjem partner a háztartási munkamegosztásban, bevásárol, ha ügyelek, megfőz. Partner a kudarcok feldolgozásában is. Az itt befektetett energia nem térül meg igazán soha. Már harmadik éve annak, hogy megfogadtuk: lezárjuk az e témával kapcsolatos otthoni vitákat. A gondjainkat megpróbáljuk az intézetben hagyni.

Karászi Zoltánné hirtelen lelassult hangsúllyal mondja: – Tudja, nem vagyok sikeres ember. Néha úgy érzem, a fásulás

útjára léptem. Annyit törtem magam hiába. Én, aki annyira szerettem ezt a csúnya börtönt, hogy '87-ben a nőnapon fél hatkor már az öltözőben voltam, ma már fáradt vagyok.

– Középiszkolás lányait lebeszelné a *bv-s munkaköréről*?

– Le bizony. Mondta is a kisebbik lányom, nem jönne semmi pénzért ide dolgozni. Látja a szülei arcát.

Panasz ide, idegfáradtság oda, alapos a gyanúm: Karászi Zoltánné vérbeli nevelő. Létezni se tudna a szürke épületmonstrumba szorult, szorongó emberi sorsok istápolása nélkül. Látták volna csak az arcán felvillanó pajkos mosolyt, a szolidaritást jelző kacintást, mielőtt lekísért volna: „Azért megnézünk egy-két zárkát belülről, jó?”

Megújított biztonság

Karászi Zoltán, felesége példáját követve, a fővárosba költözésük idején nevelőként kezdte büntetés-végrehajtási pályafutását Tökölön. A kezdeti útszakasz göröngyösre sikerült, a törekvő fiatalember nem jött ki a főnökével.

Az idegent, akinek véleménye is van, nehezen fogadta be a tíz évvel ezelőtti sógor-koma aura a fiataikorúak intézetében. Egy napon aztán végképp „elszakadt a cérna”: a befogadó körleten dolgozó Karászi Zoltán 1000 nevelési anyagából nyolcat hibásnak minősített a főnök, merthogy A anyag helyett B is elég lett volna. Karászi Zoltánt 1987-ben már a Gyűjtőben találjuk őrparancsnokként. Jelenleg az intézet biztonsági osztályvezetője.

– Hál’ istennek, itt nem azt nézik, hogyan dolgozom és mennyit, hanem az eredményt – kezdi lelkesen. Aki először jön ide,

talán meglepődik a szokatlan sürgés-forgás láttán. Méhkas módján, sok mozgással működünk. Ám másfél hét a falakon belül a kívülállót is meggyőzné szervezetségünk magas színvonaláról, arról, hogy itt mindenki tisztában van a feladatával. Ebből adódik az a többlet, hogy baj esetén mindenki nagyon „összekapja” magát.

– *Hat év alatt a Budapesti Fegyház és Börtönben ötszáz ember szerelt fel őrnek. Kiképezték valamennyit, kétszázat viszont eltanácsoltak. Kiket küldtek el, és miért?*

– Ez bonyolult kérdés. Kezdjük azzal, hogy kik jelentkeznek hozzánk. Az érettségi (alapkövetelményként) nem tartható. Nálunk a biztonsági osztály létszáma annyi, mint két kisebb intézmény összlétszáma együttesen. Külön két osztályba tartozik a külső és a belső őrség. A munkanélküliség miatt sokan jelentkeznek. Van, aki már két nap után visszalép. Mi igazán mindenkit kipróbálunk, igyekszünk alkalmazni. De nem vonzó az alacsony, 17 ezer forintos kereset, a nagy fegyelem, s az, hogy itt nincs „demokrácia” a feladatok végrehajtásában. Két éve 116-an szereltek le és 110-en léptek be. Állandósult a létszámhiány, jelenleg 40-en hiányzanak, ebből húszan az őrségből.

– *Nem követel túl sokat?*

– Nem. Voltam őrparancsnok, átéltem az éjszakai stresszhelyzeteket. Különleges atmoszférát teremt az is, ha természetes halállal meghal a fogvatartott. Egyszer, őrparancsnok koromban meghalt egy velem egykorú elítélt, nyomasztó érzés volt, hogy a zárkában fekszik a halott, és 150-en nézik a tévét az akkor még közös helyiségben.

Őrnek lenni nehéz, főként, ha nem tudjuk megadni a 48 óra szabadidőt. Nálunk három objektum 15 pontján van fegyveres őrzés. Az őrutasításban, a munkaköri leí-

rásban mindent meghatározunk az örnek, olyannyira, hogy a legszerényebb képességű ember is elláthassa a feladatát.

Karászi Zoltán fényképes őrutasításokat rak elé, így magyarázza: „Kikértem az örök véleményét ezek elkészítéséhez. Itt még azt is meghatároztuk, hogyan tartsa a fegyvert, milyen sorrendben tárazzon, mi az adott őrzési szakasz.”

– *Milyen problémákkal vívnak napi harcot?*

– Ha fiatalember irányít egy körletet. Mondjuk, huszonhat éves a felügyelő, s van olyan fogvatartott, aki több évet ült börtönben, mint ahány éves a felügyelő. Pattanásig feszíthetik a felügyelő idegeit. Kikopognak, hisztiznek. *Légy kíméletlen a felügyelettel* – ez sokuk jelszava.

– *Mert náluk a hatalom...*

– Mondják ők. A létszámunk rosszul megállapított, jóval több őr kellene. Sokszor el kell hitetni a gyengébb képességű őrral is, hogy megfelelő. Ilyenkor az énjükre, a szubjektumukra hatok. Csak az egyértelműen alkalmatlanoknak mondom: „*Pajtás, mi nem erre gondoltunk.*” Alkalmatlan, akiben gyűlölet él az elítéltekkel szemben, aki iszik.

– *Az előbb említette, hogy két osztályba tartozik a külső és belső őrség.*

Elméletben igen, a gyakorlatban azonban nem. Íme, egy példa: ha ketten őrzik a veszélyes fogvatartottat a kórházban: külső őr az egyik, belső a másik. Nálunk rengeteg a kórházi kiszállítás, előállítás. Ebben az évben 8500 órát őriztünk kórházakban. Szökés szempontjából a kórház az egyik legveszélyesebb terület. Több rizikós esetünk is volt már.

– *Csak nem azt mondja, hogy ágyhoz bilincselik a beteg rabot?*

– De bizony. A nagyon veszélyes bűnő-

zével ezt megtehetjük, nem tiltja semmi. Az őr is ember. Mosdóba mehet, az orvos-sal válthat szót, s ekkor előkerül a bilincs. Állandó jelleggel csak a veszélyes bűnözőt bilincseljük meg. Nincs olyan kórház a fővárosban, ahol nem őriztünk még, van rutinunk. Akad persze olyan elítélt, akit nem is őrzünk, elég, ha naponta egyszer a gépko-csivezetőt kiküldöm.

– *Vagyis egészségügy, differenciált módszerekkel. Szép, szép, de elképzelem, mennyien próbálják pont a kórházat szökésre felhasználni.*

– Az örök rutinjától sok függ. Néhány szökés talán valóban megelőzhető lett volna, ha alkalmasabb őrt küldünk. De nem volt. Az a rutinos és okos őr, aki szemmel tartja az őrizetes legkisebb mozdulatát is. Az egyik veszélyes bűnözőnk, aki 2003-ban szabadul, külső kapcsolatai révén előkészítette a szökést az egyik budai kórházból. Csakhogy a figyelmes őr lefűlte. Mielőtt a mellékhelyiségbe kiment volna, az őr azt alaposan átvizsgálta. A külső ablak párkányán felfedezte a szatyorban odakészített 10 méteres kötelet. Ráadásul a fogvatartott az egyik őrünket meg akarta vesztegetni. Egymilliót ígért, ha futni hagyja. Az őr értesített minket, a rabot azonnal beszállítottuk. Az eset három éve történt.

– *Van különleges, egyedi jellemzője a Gyűjtőnek, az itteni munkának?*

– Az új fegyverek bevezetésében a Gyűjtő úttörő szerepet játszik. A bv. e területen szépen halad a korrallal, az ENSZ minimum irányelvei és az Európa Tanács ajánlásai nyomán intézetünkben is megjelentek a korszerűbb fegyverek. Már nemcsak sorozatlövőink vannak, nemcsak géppisztolyokkal őrzünk. Két újabb, humánus típusról adhatok hírt.

– *Milyen ez a bizonyos humánus fegyver?*

– Kis figyelmeztető lövésekre alkalmas, egy fegyverben kombináltan tárazható a granulátum és az olomgolyó. A Gyűjtőt két véglet jellemzi az őrzésben: a hagyományos őrzés és a számítógéppel vezérelt, modern technikán alapuló. Gyenge állománynál, korábban volt ilyen időszakunk is – jegyzi meg beszélgetőpartnerem –, jobban bíztam a technikában, mint az emberekben. Sajnos.

– *Erről jobb, ha az elítéltek nem tudnak. Egyáltalában: tisztában vannak az itt fogvatartottak az őrhálózat felkészültségével?*

– Hogyne. Az elítéltek szeméből kiolvassuk, milyen az őrhálózat. A Gyűjtő az ország legnagyobb előzetesintézete, miközben letöltőház is, 1800 fogvatartottal. Ezenkívül különleges feladata a heti körszállítás lebonyolítása. A biztonsági garancia a miénk.

– *Léptek már meg a Gyűjtőből?*

– Innen nem. Kórházból, külső munkahelyről néhányszor igen. A bévés életében a szökés nagyon szomorú dolog. Alaposan ráül a lelkünkre, elrontja a közérzetünket, a hangulatunkat. Nekem valóságos lelki sebet okozott, amikor egy fegyver eltűnt a fegyverszobából. Oda csak a biztonsági osztály emberei léphetnek be. Azóta se tudom, ki vitte el, melyik közülünk. „*Oda alacsonyodunk, mint akiket őrzünk?*” – tettem fel az állománynak a lehangoló kérdést. A mostani fegyverszobánk a fegyvereltűnés lehetőségét a minimálisra csökkentette. Oda csak bizalmi emberek léphetnek be.

– *Mennyire ismeri az elítélteket?*

– Én csak a nagyon jókat és a szélsőségesen rosszakat ismerem. Az átlag-elítéltekkel kevés kapcsolatom van. A rosszak felhívják magukra a figyelmet, s különböző intézkedéseket kell alkalmaznunk velük

szemben, a jókkal pedig a szabadmozgási engedélyük révén kommunikálunk.

– *Mitől tart az elítéltek döntő többsége?*

– A nyers fizikai erőszaktól és a szellemi vereségtől. Akárhány vagánnyal találkoztam az utcán, mind meghívott (volna) sörözni vagy cigivel kínált.

– *És elment?*

– Nem. Legfeljebb egy cigarettát fogadtam el, udvariasságból. Az emberi szóra felkapják a fejüket. Igénylik a természetes, őszinte gesztusokat. Nem jó, ha a bévéstől rettegnek az emberek. Én inkább a munkámmal, annak eredményével kívánok hatni. A magatartásommal. Egy példa: a fogvatartott látja, hogy megyek a körletre, de nem köszön. Odalépek hozzá: „*Jó napot kívánok, örülök, hogy köszönthetem.*” Elszégyelli magát, de nincs baj. A stresszhelyzeteknek elejét vehetjük jó szóval. Nekünk nyugalomra van szükségünk. Összeszorult gyomorral nem lehet dolgozni. A túlzott feszültségben hamarabb, jobban előjön az örök hibája.

*

Az utóbbi három évben a Markó felújítása miatt át kellett alakítani a Gyűjtő egyes részeit előzetesek fogva tartására. Így bizonyosabb lett az őrzés, de a napirendek összehangolása is. Az egyik részlegnél zárva az ajtó, a másiknál nyitva. Ráadásul ezt az intézetet jelölték ki a külföldiek és a terrorcselekményt elkövetők fogva tartására is. Ezért a Budapesti Fegyház és Börtön gyakran kritika tárgya szakmai körökben is.

– Nálunk sokkal több a jelentési kötelezettség alá eső esemény, mint a kis intézeteknél. Talán ezért egyesek úgy vélik, nálam, a Gyűjtőben már megint történt valami.

– *Mi jó, ha sokat beszélnek a Gyűjtőről, vagy ha keveset?*

Karázi Zoltán szenvedélyes újtó

– Az utóbbi időben csend van, kevésbé foglalkoztak velünk. Jó vagy rossz, ezt most nehéz eldönteni. Anyagilag nem becsülnek meg minket, s a kollégák közül ezért többen más munkahely felé kacsintgatnak. A fejlesztés, a technikai őrzés azért sokat könnyít a munkánkon. Ez öt éve még nem volt. A központi számítógéprendszer a szolgálat-szervezéstől a személyi adatnyilvántartásig mindent tartalmaz, az őraparancsnok azonnal tájékozódhat a körleten történt változásokról. Ez azért magával hozza a bévés magasabb színvonalú képzésének igényét. A pénz csak az egyik oldal, de a jó közérzethez szükséges. Néha már arra gondolok, nem jó ez a nagy szélcsend a Gyűjtőnek. Amikor a villamosbaleset történt, és a tűzoltóknak nem volt darujuk, rájuk irányult a figyelem, adományokból gyűjtöttek daruskocsira. Több pénz kell, több ór ide. S az alkalmazottak mindegyikének kompromisszumkézség, több figyelem, bizalom, tűrőképesség.

– *Megnyilatkozásaiból sejtem, hogy óriási a hétköznapi tűrőképessége. De mennyit tűr otthon a feleség?*

– Nehéz a magánéletet elválasztani a bentitől. Ezt a munkát csak nagyon jó és megértő családi háttérrel lehet végezni. Vidéken inkább jellemző, hogy bévés a férj, a feleség. Egy munkahelyen nem tudnék dolgozni a feleséggel, az aggódo természetem miatt. Így viszont jó, hogy kicserélhetjük a véleményünket. Tőle a nevelésről tudok meg többet, ő meg tőlem a biztonság-ról.

– *Egészen az összeveszésig?*

– Bizonyos részletekben a véleményünk teljesen eltérő. Neki nehéz elképzelnie az állandóan nyitott ajtókat, azt, hogy nyitott körleten más az elítelt és a felügyelet közötti kapcsolat. Közvetlenebb. Más az előzetesház, más a letöltőintézet, más a mi sajátosságunk, megint más a Markóé.

Titkot árulok el Karázi Zoltánról? Megrögzött újtó. Keresi az útját-módját, mi szolgálja jobban az ór védelmét...

A fegyverszobában fehér szíjakat mutat, illet más intézetben nem látni felkiáltással. Két újtását a közelmúltban fogad-

ták el. Az előállításra szolgáló bilincsnél, amelyet kórházban, tárgyaláson használnak, a patentbilincset ügyesen kombinálta a vezetőbilincsel; több mozdulat helyett egyetlen is elég.

Az őrtoronyban szintén az ő újítása a fegyvertartó szekrény két fegyverrel. Előnye az, hogy az őr a toronyban leteheti a fegyvert, de amint kilép, felveszi. A géppisztolyok kiselejtezett hordszíjából csuklósíjat módolt ki a fegyverre. A fegyvertartó szekrény rá van kötve a számítógépre, szükség esetén három másodpercen belül kézben lehet a fegyver. Ki tud megszökni három másodperc alatt? – kérdi, s beszél az ügyeletré. Rend, nyugalom mindenütt – jelzik vissza.

Néma udvar ragyog az őszi napsütésben. Az újságírónak szokatlan élmény,

hogy az őrtoronyban állhat. Az udvaron négy fiatalembert pillantok meg.

– Elmebetegek, az öltözetük jelzi. Elfelejtettem közölni: a Gyűjtő helyzetét biztonsági szempontból még az IMEI is bizonyítja. Az őr a beteggel szemben nem használhatja a fegyverét. A múltkor egy, az intézetet engedély nélkül elhagyó beteget észlelt az őr, amint éppen a bástyafalon mászott át. Nem tehetett semmit az azonnali jelentésen kívül. Köszönt neki a beteg: jó napot. Az őrünk vissza. És intézkedett.

Az elítéltek szökésekor azonban, ha kell, használhatják a fegyvert, ami ugye, három másodperc alatt kézbe kerül. S ez a lényeg. A gyors akciókészség, amiért újításokon is érdemes tündőzni, morfondírozni.

Pardi Anna

Az állampusztai parancsnoki értekezleten búcsúztatta el a parancsnoki kar dr. Fekete Mihály ezredest 1994. szeptember elsejei nyugállományba vonulása alkalmából. Képünkön dr. Rissai Nándor és Fekete Mihály.

Súlypontok

Az osztrák büntetés-végrehajtási jog reformjáról

Ausztriában a büntetés-végrehajtási jog alapvető forrása az 1969. március 26-i szövetségi törvény a szabadságvesztés-büntetések és a szabadságelvonással járó megelőző intézkedések végrehajtásáról (Strafvollzugsgesetz). Ez a törvény 1970. január elsején lépett hatályba és azóta többször módosították, így – egyebek között – az 1975. január elsején hatályba lépett osztrák Btk.-hoz igazodó 1974. évi július 11-i törvénnyel, az ún. nagy büntetőjogi reform során. Ezt követően az 1987 decemberi módosítást kell megemlíteni a Btk. akkori reformjával összefüggésben.

A legutóbbi törvényi változások, azaz az új osztrák büntetés-végrehajtási novella – amely jelen cikkünk tárgya – 1994. január elsején lépett hatályba. Ennek előzménye az volt, hogy 1990. december 18-án az akkori ún. nagykoalíciós kormány nyilatkozatában közzétette azt az elképzelést, miszerint szükséges és indokolt az osztrák büntetés-végrehajtásnak az irányadó modern európai végrehajtási elvek és szabályok figyelembevételével történő törvényi módosítása. Alig 3 évvel később, 1993. október 21-én határozott a Nemzeti Tanács (Nationalrat) plénuma a büntetés-végrehajtási novelláról, amely ez év január elsejétől már hatályban van.

A törvényi változások célja a fogvatartottak életfeltételeinek javítása volt, különösen az alapjogok új felfogásának, az európai végrehajtási szabályoknak a megfelelő érvényre juttatása. A szabadságvesztés-büntetés meghatározó hátrányeleme *egyedül* a szabadság elvonásában állhat, és az elítélt személy életkörülményeivel kapcsolatos alapjogok ezen túlmenő csorbítása vagy korlátozása a büntetés-végrehajtás lényegével, modern felfogásával nem egyeztethető össze.

A reform legfontosabb pontja az *elítéltek munkadíjazásának* újraszabályozása és az elítéltek bevonása a munkánélküli biztosításba. Az elmúlt időszakban az elítéltek bérének reálértéke fokozatosan csökkent, egyre nagyobb lett a különbség igen szerény kereseti lehetőségeik és a szabad munkavállalók jövedelmi lehetőségei között. 1994 januárjától az elítéltek munkájának díjazása az ún. *kollektív szerződéses bérhez* igazodik és annak változásához kapcsolódik.

A törvényi megfogalmazásból következően az elítéltek munkadíjazásának nagysága a kollektív szerződéses bérhez orientálódik, de nem a kollektív szerződés szerint díjazják őket. Az új módosító törvénytervezetet szakvéleményezők között voltak, akik „teljes”

KITEKINTÉS

vagy „helyi szokás szerinti” bérezést követeltek az elítélteknek, ezzel viszont szemben álltak a gazdaságossági, a pénzügyi a munkaügyi struktúrával összefüggő kifogások. Különböző okokból a börtönmunkahely termelékenysége rendszerint nem felel meg a szabad gazdaság munkahelyi produktivitásának. Ennek figyelembevételével az elítéltek bérezésénél a számítási mód kiindulásként nem 100 százalék, hanem csak 75 százalék, ami egyrészt a munkanélküli biztosításnál a számítás alapja, másrészt az 1996-ra tervezett második fázisban *elérendő cél* a munkadíjazás nagyságának megállapításához. Az elítéltek munkadíjazása 1994 januárjától abszolút számokban a következőképp alakul munkaóránként és bruttó összeggel kifejezve:

Munkafajta	Sch/óra
könnyű segédmunka	45,20
nehéz segédmunka	50,80
kézműves munka	56,50
szakmunka	62,10
élmunkás munkája	67,80

A fenti értékeket az elítéltek munkadíjazásának nagyságáról a szövetségi igazságügy-miniszter rendelete állapította meg. A korábbi időszakban ún. *nettó rendszer* érvényesült, amikor az elítéltek a szerény nagyságú bérüket további levonások nélkül kaphatták meg. Az 1994 januárjától életbe lépett ún. *bruttó rendszerben* a fent megjelölt összegekből különböző címen (például a végrehajtási költségekhez hozzájárulás, a munkanélküli biztosítási összeg) levonnak. A levonást követően nettó összegként az elítélteknek óránként 9,60 és 14,40 közötti schillinget fizetnek ki.

Az elítéltek órabérét tehát a szükséges képzettség és a munka nehézségi foka szerint öt fokozatban határozták meg. Az órabér pedig az Ausztria vas- és fémgyártó, illetve fémfeldolgozó iparára vonatkozó *kollektív szerződés bérjogi részéhez igazodik* („orientálódik”). Irányadónak egy legalább 18 éves, szakképzettség nélküli fémipari segédmunkás tevékenységét tekintették. A végrehajtási intézet vezetője a szövetségi igazságügy-minisztérium engedélyével a többleteljesítmény ösztönzésére az órabér helyett darabbért határozhat meg. A büntetés-végrehajtási törvény 53. paragrafusa szerint az elítélt különleges teljesítmény esetén rendkívüli munkadíjazásban is részesülhet.

A munkanélküli biztosításba való bevonás nem jelenti azt, hogy a végrehajtási intézetben a fogva tartás miatt biztosítottak lennének az elítéltek vagy automatikusan az elbocsátást követően munkanélküli járadékra lehetne igényük. A biztosításba való bevonás azt jelenti, hogy a dolgozó elítélt elvileg más dolgozó polgárhoz hasonlóan a teljesített munka és a biztosítási összeg befizetése alapján szerezhet munkanélküli járadékot.

A munkadíjazás emelkedése és a munkanélküli biztosításba való bevonás segítségével az alapvető büntetés-végrehajtási cél, az elítélteknek a társadalomba való visszailleszkedése, illetve ennek az esélye jobban elérhetővé válik. A közeljövőben tervezik a mun-

kadíjazás további emelését és az elítélteknek a betegség-, baleset- és nyugdíjbiztosításba történő bevonását is.

Az új büntetés-végrehajtási reform további súlypontja az ún. *fokozatos végrehajtás megszüntetése*. Ennek hatása leginkább a látogatást érinti. Eddig a fokozatos végrehajtásban az elítélt az alsó fokozatban négyhetente, a középső fokozatban három-, a felső fokozatban pedig kéthetente fogadhatott látogatót. Az új végrehajtási novella óta minden elítéltet megilleti a látogatási idő minden héten, és ezen látogatás legrövidebb törvényi időtartama fél óra. Hathetenként legalább egy alkalommal a látogatás időtartama egy órára hosszabbodik. Ha az elítélt ritkán fogadhat látogatót vagy a látogatónak hosszú utat kell megtennie, úgy a látogatás időtartama ennek megfelelően meghosszabbodik. A végrehajtási törvény 93. paragrafus (2) bekezdése előírja, hogy az elítéltek családi és más személyes kapcsolatok ápolása érdekében látogatókat fogadhatnak erre alkalmas helyiségekben, megfelelő gyakorisággal és időtartamban, sőt a látogatás felügyeletétől is el lehet tekinteni.

A külvilággal való kapcsolattartás szerves része a *végrehajtási szabadság biztosítása*. Valójában az új osztrák szabályozás sem rendelkezik kifejezetten végrehajtási szabadságról (mint ahogy például a német végrehajtási törvény 21 nap szabadságot biztosít), de évente 8 napig terjedően a szabadságvesztés-büntetés félbe(meg)szakítása lehetséges. Továbbá az elbocsátás előkészítése érdekében egy vagy több kimenő engedélyezhető alkalmanként 3 napig terjedően, hosszabb utak esetében pedig a felső időtartam 5 napig meghosszabbodhat (147. §). Az 1993. évi büntetés- végrehajtási novella a végrehajtásból való „szabadságozásnak” még egy további lehetőségét biztosítja. E szerint a nem különösen veszélyes elítéltek kérelmükre negyedévenként legfeljebb kétszer tizenkét óráig terjedhető időtartamban eltávozhatnak az intézetből fontos személyi, gazdasági vagy jogi természetű ügyek intézésére, valamint családi és más személyes kapcsolatok ápolása érdekében. Az eltávozásról az intézet vezetője dönt.

A külvilággal való kapcsolattartás körében további újdonság, hogy az elítéltek *törvényben rögzített joga a telefonálás*, ha erre figyelmet érdemlő oka van (96/a. §). Az elítélt levelezésének gyakorisága nem korlátozható, viszont a levelezés fontos okokból ellenőrizhető.

A társadalmi kapcsolatok jelentőségére és a magánszféra védelmére tekintettel az elítélteket napközben „oly hosszan, amennyire lehetséges” közösségben, más elítéltekkel együtt, éjszaka viszont lehetőség szerint egyszemélyes cellában helyezik el.

A határozott tartamú szabadságvesztésre elítéltek körében elvileg lehetséges a végrehajtás könnyített formájának alkalmazása. A végrehajtás lehetséges könnyítéseit a 126. paragrafus (2) bekezdése sorolja fel azzal, hogy egyidejűleg több könnyítés is engedélyezhető. A könnyítések között található *a tartózkodási helyiségekben napközben bezárás nélküli fogva tartás; a felügyelet nélküli munkavégzés, az intézeten kívül is; az intézet elhagyása szakképzés, illetve továbbképzés vagy ambuláns kezelés igénybevétele céljából; havonta egy vagy két, további eltávozás engedélyezése más célból is, mint amiről a 99/a. paragrafus rendelkezik*. A felügyelet nélküli munkavégzés, illetve az intézeten kívüli munkáltatás csak az elítélt hozzájárulásával végezhető. A végrehajtási intézet vezetője dönt a végrehajtási könnyítések engedélyezéséről.

Az osztrák büntetés-végrehajtási jog reformjának említett súlyponti kérdései (a munkadíjazás emelése, a munkanélküli biztosításba bevonás, a fokozatos végrehajtás eltörlése, a külvilággal való kapcsolattartás bővítése) mellett a kisebb, illetve a rész módosítások valóságos tömege is összességében a kitűzött célt szolgálja, és ezzel hozzájárul a végrehajtási klíma, közérzet, hangulat, a fogva tartási és munkafeltételek javításához.

Ezeken túlmenően a végrehajtás során a meghatározott tárgyak birtokában tartásának nagyvonalúbb szabályozását kell megemlíteni (például az elítéltek joga van saját órájához), vagy a kedvezmények joggá történő átalakítását. Az eddigiekben a törvényben megjelölt és rendszerint az intézetvezető által engedélyezhető kedvezmények joggá váltak, mint például a közös televíziózás. Továbbá az eddig csak az igazságügyi minisztérium engedélyével adható kedvezményeket most már az intézet vezetője engedélyezheti, mint például a fogvatartott számára saját tévékészülék használatát.

Összességében megállapítható, hogy az utóbbi évtizedek legátfogóbb büntetés-végrehajtási reformja valósult meg Ausztriában, ennek ellenére nem tekinthető lezártnak ez a reformfolyamat, mert például az elítéltek szociális biztonságának erősítése, a végrehajtási cél újrafogalmazása, a jogvédelem javítása a közeljövő megoldandó feladatai közé tartozik.

Dr. Nagy Ferenc

Felhasznált fontosabb szakirodalom

Foregger, E./Schausberger, E.: Strafvollzugsgesetz (StVG) 2. Aufl. Wien, 1994 (Manz Taschenausgaben)

Manquet, Ch.: Österreich: Notwendige Reform. Neue Kriminalpolitik. 1994. Heft 2.

Nagy Ferenc: Ausztria, az NSZK, Svájc, Hollandia és Spanyolország büntetés-végrehajtási rendszerének áttekintése. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár. Budapest, 1990.

Amerikából jöttem...

ACA-kongresszus • Differenciáltság • Unatkozó rabok

A *chicagói Illinois Egyetem* vendégeként egy hónapot töltöttem az Egyesült Államokban. 15 ezer mérföldet utaztam, tizenöt államban jártam, ahol tanulmányoztam a szövetségi és az állami börtönrendszert. Jártam a washingtoni kormányhivatalban, a *Federal Bureau of Prison*-ban, a *National Institution of Corrections*-ban és az *Igazságügyi Statisztikai Hivatalban*, az *ACA Headquarters*-ében, három állam: *New York, New Jersey és Nevada Department of Corrections*-ében. Megtekintettem tizenkét, túlnyomórészt állami börtönt, és Chicagóban az *Illinois Egyetemen* tájékoztartam a börtöntisztek képzéséről a *Criminal Justice Faculty*-n, a büntetőjogi fakultáson. Előljáróban le kell szögezнем két dolgot. Az egyik: beszámolómban nem vonatkozathatok el azoktól a szubjektív érzésektől, élményektől, amelyek utazásomat végigkísérték. A másik: az amerikai bv-t nem elszigetelt jelenségként vizsgáltam, hanem mint az amerikai igazságszolgáltatás részét, sőt mint az amerikai kultúra egy szeletét. Ennek illusztrálására egy példa. Mint általában hosszú évtizedek óta a közép- és kelet-európai emberek, én is szorongva és sóvárogva készültem erre az utazásra az Egyesült Államokba, az ígért földjére. Sokszor eszembe jutott *Elia Kazan Amerika, Amerika* című filmjének török kisfiúja, aki sok-sok viszontagság után megérkezik az USA-ba, és kitárt karjaival magához akarja ölelni az egész országot. Egy kicsit

én is így éreztem a lelkem mélyén. Másrészt, ha nem az amerikai társadalom szerves részeként vizsgálom a börtönrendszert, akkor olyan téves következtetésekre jutok, hogy például az amerikai rabok étkeztetése kiemelkedően jó – ha a kelet-európaihoz viszonyítom –, azonban a valóság az, hogy az amerikai társadalom magas életszínvonalú érvényesül a foglyok ellátásában is.

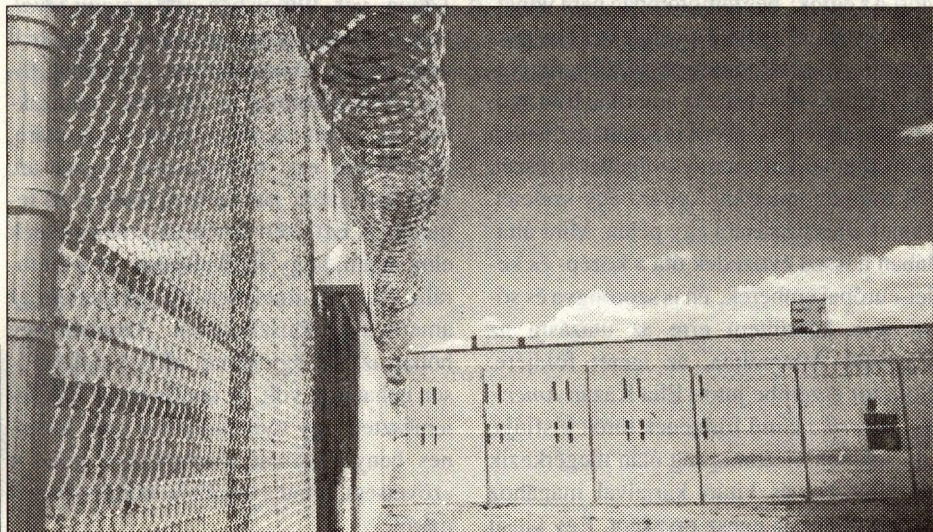
Az amerikai kultúrával való megismerkedésemet szolgálta, hogy öt amerikai kolléga házában éltem rövidebb-hosszabb ideig, ezenkívül laktam szállodában és egyetemi kollégiumban is. Különbféle éttermekben étkeztem, jártam kaszinókban Renóban, megismerkedtem az USA nagyobb városainak nevezetességeivel, Nevadában a *Lake Tahoe*-val, Illinoisban a *Michigan-tóval*, voltam moziban, hangversenyen, baseball meccsen, hajókiránduláson a Potomac folyón, rendőrautóval járóroztem, áruházakban és élelmiszerüzletekben vásároltam, résztvettem egy milliomosnő fogadásán, vezettem autót, jártam templomban és temetőben. Ezt azért tartottam szükségesnek elmondani, hogy érzektelsem azt a kulturális közeget, amelyben elhelyezhettem az amerikai börtönszisztémát. Azonban egy hónap az csak egy hónap, időm meglehetősen behatárolt volt, az utazás is sok időt felfelémésztett, így nyilvánvalóan csak felszínes benyomásokat szerezhettem mind a szövetségi, mind a tagállami börtönszisztémáról.

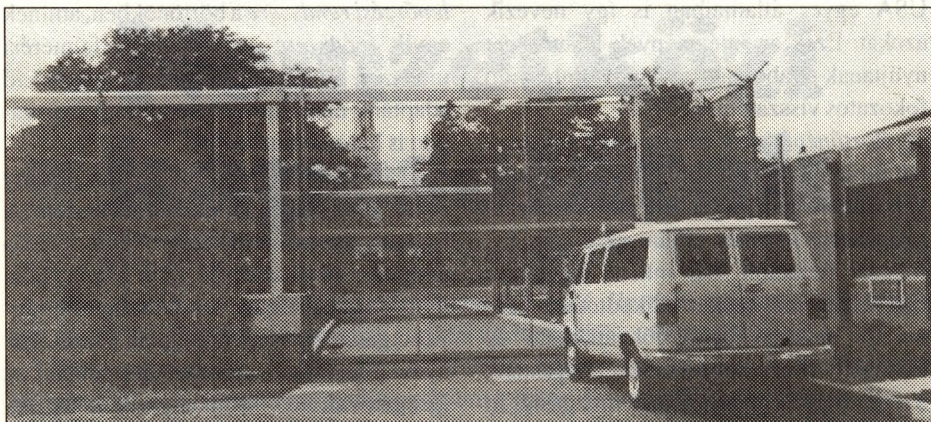
Nem kívánom az általam meglátogatott börtönök jellemzőit részletesen ismertetni, csupán azokat a benyomásaimat, amelyek szerintem általánosságban jellemzik az amerikai börtönöket. Ehhez persze el kell mondanom azt, hogy szemléletem, attitűdjeim alapvetően közép-kelet-európaiak, ami nagymértékben meghatározta, hogy mit tartottam figyelemre méltónak az amerikai börtönrendszerben.

Először *Nashville-be* érkeztem, ahol részt vettem az ACA (Amerikai Börtönügyi Társaság) 123. konferenciáján. Megdöbbentett a résztvevők óriási, kb. ötezres száma. Európában egy konferencia néhány száz résztvevővel már grandiózusnak számít.

Rendkívül jól szervezett kongresszus volt, lenyűgöző kiállítással, kitűnő szakmai programokkal. A *Great Debate* ismerős problémát vetett fel, az igazságszolgáltatás túlterheltségét és a börtönök zsúfoltságát, egyben annak lehetőségét, hogyan lehetne az alternatív büntetések további alkalmazásával csökkenteni a költségeket és

tehermentesíteni a börtönöket. Ez hasonló problémát jelent Európában is, Kelet-Európa pedig most érkezett ahhoz a ponthoz, hogy a politikai rendszerváltozás utáni megnövekedett bűnözés miatt komolyan foglalkozzon ezzel a kérdéssel. A munkacsoportok gazdag választékot kínáltak a rabok gerontológiai problémáitól kezdve az osztályozás, az oktatás, a nevelés, a fiatalok, a nők, a HIV-fertőzöttek, a személyiségzavarban szenvedők helyzetén keresztül a próbára bocsátás és a feltételes szabadságra bocsátás különféle kérdéseig. Kiderült, hogy az amerikai börtönigazgatás egyik legnagyobb kihívása *az öregek, a nők, a mentálisan sérültek és a külföldiek fogva tartása*. Ezekre a problémákra tulajdonképpen még nincs megnyugtató megoldás. A másik nagy gondjuk *az etnikai kérdés*, a feketék és a spanyol anyanyelvűek kb. 60 százalékát teszik ki a börtönpopulációnak. Ez némileg hasonló a magyar helyzethez, egyrészt a magyar börtönök is zsúfoltak, másrészt a magyar börtönnépesség szintén közel 60 százaléka cigány elítélt,

akik eltérő kultúrából jönnek, más az érték- és normarendszerük, mint a többi elítélté. A cikk terjedelme nyilvánvalóan nem teszi lehetővé az amerikai börtönrendszer részletes elemzését, ezért azokat a benyomásaimat mondanám el, mi tetszett és mi nem. Tetszett a *szervezettség*, ami jellemezte az egész rendszert, és ami minden börtönben megmutatkozott. Alkalmam volt például Nevada államban az átadás előtt álló *Love-lock Correctional Centert* megtekinteni. Itt lépésről lépésre végigmentünk a börtönön és nagyon jól látszott az a racionális tervszerűség, amely a börtönt működteti.

Másodiknak a *differenciáltságot* említeném. Tetszett, hogy mindegyik típusú börtönben, ahol jártam, megfigyelhető volt a börtönrezsimek úgyszólván teljes skálája, a legszigorúbbtól a legenyhébbig, ami lehetővé teszi egyrészt a veszélyes rabok teljes elszigetelését a többiektől, másrészt pedig a kevésbé veszélyes rabok minimális biztonságú körleten történő elhelyezését ugyanazon börtönön belül. Ehhez a kérdéskörhöz tartozik a jól működő *osztályozási rendszer*, amely lehetővé teszi a különböző veszélyességű foglyok adekvát rezsimben történő elhelyezését. Különösen tetszett,

hogy az osztályozás a jelenlegi és a múltbeli viselkedés elemzésén alapulva *objektív pontszámmal* fejezi ki a rab veszélyességét. Jó megoldásnak tartottam, hogy *félévente felülvizsgálják a rabok besorolását*; ha szükséges, megváltoztatják azt, és az elítéltet áthelyezik a megfelelő rezsimbe. Ez kellően dinamikussá teszi a rendszert, amellet motiválja a rabokat a szabálykövető viselkedésre és a programokban való részvételre. Tetszett, hogy a maximális biztonságú körletek kivételével *a rabok mindenhol szabadon mozoghattak* a börtön területén, munkába, ebédlőbe vagy a treatment centerbe vonulásuk idején. Jónak tartottam, hogy a raboktól *nem várják el a kötelező tiszteletadást*, és hogy az elítéltek és a felügyelet közötti kommunikáció *kevésbé formális*, mint Kelet-Európában. Érdekes volt az a megoldás, hogy a fegyelmi fenytést *nem a börtön igazgatója* vagy valamelyik vezetője szabja ki, hanem egy *külső, független személy*, legtöbbször a Bv. OP egyik munkatársa, aki nincs involválva a szituációban, így feltehetően objektíven bírálhatja el a cselekményt. Tetszett a *Minimális Biztonságú Börtönök rendszere*, amely hasonló az európai half-way house-okhoz, az

USA egyes államaiban is így nevezik azokat. Ezek az intézmények lehetőséget nyújtanak a raboknak a társadalomba való fokozatos visszatérésre.

Börtönépítészeti szempontból is tetszetek az újabban épült, háromszög ablakú, kétszintes egységű börtönépületek. Ezzel tökéletesen képesek ellátni az összes bv. fokozat funkcióit, bár inkább szigorúbb biztonságú rezsímekeket működtetnek benne. A blokkon belül jól átlátható és könnyen változtatható a rabok mozgásteré, a teljes bezártságtól a szabad mozgásig. Jó megoldás, hogy mindenütt vannak telefonok a körleten, s a rabok bármikor hívhatják hozzátartozóikat az engedélyezett telefonszámon. Érdekes volt, hogy ezekben a részlegekben a zárkaajtók nem kifelé vagy befelé nyíltak, hanem egy vízszintes sínen mozogtak. Azt hiszem, ez a rendszer kiküszöböli a zárkaeltorlaszolás vagy a zárkából való kitörés lehetőségét.

Igen magas szintűnek találtam a rabok egészségügyi ellátását és az étkezést. New Jersey-ben jártam olyan börtönben, ahol kilencféle étel közül választhattak a fogvatartottak. Természetesen itt is akadt olyan rab, aki elégedetlen volt az étellel. A legtöbb helyen feltűnt, hogy a foglyok étkezése változatos, egészséges. Sok gyümölcsöt, salátát, főzeléket, tejet, sovány húsokat kapnak, kevesebb a zsíros, nehéz étel.

Végül egy érdekes esetet említenék. Nevadában feltűnt, hogy az osztályozási kérdőíven szerepel egy kérdés: *van-e a rabnak fogászati problémája?* Kiderült, ez azért lényeges, mert amennyiben van, nem viszik olyan börtönbe, ahol fogászati kezelése nem megoldható. Ez számomra az emberi jogok érvényesítésének, a gondoskodásnak egyik legmeggyőzőbb bizonyítéka.

Tetszett a Szövetségi Börtön Hivatal el-

lenőrzési rendszere a börtönökben, aminek egyik módszere az ún. légkörfelmérési módszer. Véleményem szerint megfelelő adaptálás után Európában és Magyarországon is használható volna.

Tanulmányutamon talákoztam néhány olyan jelenséggel is, ami *nem tetszett*. A foglyok részéről nem kötelező tiszteletadás jó dolog, de az kevésbé, amit néhány börtönben tapasztaltam: a rab rágógumit rágva, cigarettázva, zsebredugott kézzel, hányaveti testtartásban beszélget például az igazgatóval, aki viszont udvarias és fegyelmezett vele szemben. Véleményem szerint ez a magatartás mindkét fél részéről egyaránt elvárható lenne. A raboknak hasznos, mivel az udvarias viselkedés megkönnyíti a társadalomba való visszailleszkedést.

A másik probléma a *szabadidő eltöltésével* kapcsolatos. Jó néhány börtönben talákoztam olyan rabokkal, akik nem dolgoztak vagy szabadnaposok voltak, netán munka utáni szabadidejüket töltötték és valami hihetetlen módon unatkoztak. Egszerűen nem tudtak mit kezdeni magukkal. A közös helyiségben, ahol voltak, vágni lehetett a füstöt, ültek, cigarettáztak, esetleg tévét néztek. Talán a dohányzás és a tévézés kitöltöje az ún. *killig time*-nak, az agyonütendő időnek, ami az alváson kívüli időben történik. Úgy gondolom, hogy nem kellőképpen motiválják a rabokat a különböző közösségi programokban való részvételre, ami pedig fontos lenne a rehabilitációjuk szempontjából.

Ezek voltak a legfontosabb benyomásaim az amerikai börtönökről. Még valamit el kell mondanom. Három dolog nagyon tetszett az amerikai társadalomban: *a szervezethez, a higiénia és tisztaság és az emberek barátságossága, kedvessége.*

Dr. Boros János

Nemzetközi kapcsolatok

1994. szeptember 12-14. között dr. Csetneky László, Hevényi Attila és Szondi Miklós vett részt a bv. oktatási igazgatóinak európai konferenciáján, Popovóban.

1994. szeptember 20-ától Huszár László háromhónapos tanulmányúton vesz részt Angliában, az ottani belügyminisztérium kutatási és statisztikai főosztályán.

1994. augusztus 15-17. között az Állampusztai Börtön és Fogház munkatársai Kucsera Pál vezetésével tanulmányúton vettek részt Strasbourgban.

1994. augusztus 22-24. között a kecskeméti új objektum tervezői tapasztalatszerelátogatáson vettek részt Németországban.

1994. október 13-án a bécsi Büntetés-végrehajtási Továbbképző Központ 19 végzős hallgatója látogatott el a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönbe, valamint a Győri Bv. Intézetbe.

1994. október 11-18. között Franz Moggi igazgató vezetésével 12 svájci bv. szakember tanulmányozta a magyar büntetés-végrehajtást.

Augusztus harmadik hetében svéd börtönküldöttség járt Magyarországon. Bertel Österdahl országos parancsnok, Anders Lundberg, az elítéltek ügyeivel foglalkozó osztály vezetője és a magyar származású Tibor Kozma igazgatási és pénzügyi osztályvezető találkozott a magyar bv. vezetőivel és meglátogattak több intézetet. Képünk a Fiaatalkorúak Börtöne és Fogházában készült.

Új jogszabályok és belső rendelkezések

Törvény

Az 1994. évi LVI. törvény módosította a Magyar Köztársaság minisztériumainak felsorolásáról szóló 1990. évi XXX. törvényt.

A kormány rendelete

A 101/1994 (VI. 29.) kormányrendelet az igazságügy-miniszter feladat- és hatásköréről szóló 41/1990 (IX. 15.) korm. rendeletet módosította a honvédelem központi irányításával kapcsolatban.

A kormány tagjainak rendeletei

Az igazságügy-miniszter 5/1994 (VI. 14.) IM-rendelete a büntetés-végrehajtás közúti járműveivel kapcsolatos egyes rendelkezésekről szól. Hatálya kiterjed a bv. közúti járműveire, azok üzemeltetőire és igénybe vevőire.

Az igazságügy-miniszter 6/1994 (VI. 22.) IM-rendelete egyes igazságügy-miniszteri rendeletek és utasítások hatályon kívül helyezéséről rendelkezett.

Az igazságügy-miniszter 7/1994 (VI. 24.) IM-rendelete a meghagyással kapcsolatos követelményeket szabályozta a honvédelemről szóló CX. törvény alapján.

A belügyminiszter 15/1994 (VII. 14.) BM-rendelete a rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköréről és illetékességéről rendelkezett.

A belügyminiszter 17/1994 (VII. 29.) BM-rendelete a választók, a választójoggal nem rendelkezők és a szavazókörök nyilvántartásának technikai előkészítéséről és az önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szól. A 10. § 1/c. pont szerint a szabadságvesztés-büntetésüket töltő, valamint a büntetőeljárásban jogerősen elrendelt kényszergyógykezelés alatt álló polgárokról az adatokat az illetékes bv. intézet a Bv. Országos Parancsnokság útján közli.

Utasítások

Az igazságügy-miniszter 6/1994 (IK 6.) IM-utasítása az Igazságügyi Minisztérium szervezeti és működési szabályzatáról szóló 10/1992 (IK 10.) IM-utasítás mellékletét módosította.

Az igazságügy-miniszter 7/1994 (IK Bv. Mell. 5.) IM-utasítása az IM Büntetés-végre-

hajtás Országos Parancsoksága szervezeti és működési szabályzatának közzétételéről szóló 3/1993 (IK Bv. Mell. 6.) IM-utasítással módosított 4/1992 (IK Bv. Mell. Külön-szám) IM-utasítást módosította.

Az igazságügy-miniszter és a pénzügyminiszter 8/1994 (IK 7.) IM-PM együttes utasí-tása a bv. testület hozzájárulási alapjának szabályozásáról szóló 104/1987 IM-PM-OT együttes utasítást helyezte hatályon kívül.

Az Alkotmánybíróság határozata

Az Alkotmánybíróság 36/1994 (VI. 24.) AB-határozatában megsemmisítette a Btk. 232. §-át – Hatóság vagy hivatalos személy megsértése – a határozat közzétételének nap-jával. Az Alkotmánybíróság egyben elrendelte az e paragrafus alapján lefolytatott és jog-erős határozattal lezárt büntetőeljárások felülvizsgálatát, amennyiben az elítélt még nem mentesült e hátrányos jogkövetkezmények alól.

Parancs

A büntetés-végrehajtás országos parancsnoka 053/1994 (IK Bv. Mell. 6.) OP-paran-csa rendelkezett a bv. állományába kinevezett tiszthelyettesek és tisztesek kiképzéséről és alapfokú szakmai képzéséről. Az intézkedés 1994. augusztus 1-jétől hatályos.

Intézkedések

A 0149/1994 (IK Bv. Mell. 5.) OP-intézkedés az 1982 és 1991 között történt szökések, szökési kísérletek és egyéb súlyos rendkívüli események elemzéséről és értékeléséről szól.

A 0251/1994 (IK Bv. Mell. 5.) OP-intézkedés egyszeri kereset-kiegészítésről intézke-dett.

A 0252/1994 (IK Bv. Mell. 5.) OP-intézkedés módosította a bv. intézetek által külső szervek részére végzett tevékenységek bevételeinek elszámolásáról szóló 0202/1994 (IK Bv. Mell. 1.) Oph-intézkedést.

A 0253/1994 (IK Bv. Mell. 5.) OP-intézkedés új típusú légzésvédő eszközt rendszere-sített.

A 0254/1994 (IK Bv. Mell. 5.) OP-intézkedés a bv. informatikai rendszereinek bizton-sági előírásairól rendelkezett.

A 0255/1994 (IK Bv. Mell. 5.) OP-intézkedés szúrás, vágás és ütés elleni védőmellényt rendszeresített.

A 0257/1994 (IK Bv. Mell. 5.) OP-intézkedés a tartalékos hadköteles állomány meg-hagyásáról intézkedett.

A 0258/1994 (IK Bv. Mell. 5.) OP-intézkedéssel került kiadásra az IM Büntetés-vég-rehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára szervezeti és működési szabályzata.

A 0267/1994 (IK Bv. Mell. 6.) OP-intézkedés módosította a gépjármű üzembentartás és forgalmazás rendjét.

RÖVIDEN

A 0269/1994 (IK Bv. Mell. 6.) OP-intézkedés a bv. hivatásos állományú tagjai részére biztosít rendkívüli szabadságot.

A 0270/1994 (IK Bv. Mell. 6.) OP-intézkedés az IM Bv. OP Személyügyi és Szociális Főosztálya rendelkezési állományába történő áthelyezésről és a személyi ügyek intézéséről szól.

A 0271/1994 (IK Bv. Mell. 6.) OP-intézkedés a bv. tulajdonában lévő közúti gépjárművek állománytáblájáról és nyilvántartásáról rendelkezett.

A 0272/1994 (IK Bv. Mell. 6.) OP-intézkedéssel új légzőkészülék került rendszeresítésre.

A 0273/1994 (IK Bv. Mell. 6.) OP-intézkedés a közúti járművezetők egészségi alkalmasságának megállapításáról szóló 13/1992 (VI. 26.) NM-rendeletnek a büntetés-végrehajtásnál történő végrehajtása érdekében került kiadásra.

A bv. országos parancsnoka általános helyettesének 0151/1994 (IK Bv. Mell. 6.) Opáh-intézkedésében kerültek kijelölésre a büntetés-végrehajtásnál a közúti járművezetők egészségi alkalmasságát elbíráló orvosok.

Az országos parancsnokhelyettes 0214/1994 (IK Bv. Mell. 5.) OPh-intézkedésében az 1995. évi tervezésről rendelkezett.

Gönz Árpád köztársasági elnök 1994. július elsejével kinevezte dandártábornokká dr. Estók József bv. ezredest, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka általános helyettesét. Gratulálunk!

Elismerések

A Magyar Köztársaság elnöke 1994. augusztus 20-án, az állami ünnep alkalmából a Magyar Köztársaság

arany érdemkeresztje

kitüntetés adományozta *Bartoss Lászlóné* *bv. százados*, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet előadójának.

Az igazságügy-miniszter eredményes munkájuk elismeréséül az állami ünnepen a Büntetés-végrehajtási Szolgálatért emlékplakett

arany fokozatát

adományozta *Csapó József*, *Endrődi László*, *Győri Zoltán*, *Móricz László*, *Nagy István* *bv. alezredesnek*, *Lakomecz László*, *Tóth István*, *Várady L. Csaba* *bv. őrnagynak*.

Vastagh Pál igazságügy-miniszter átadja Csapó Józsefnek az emlékplakettet

Az országos parancsnok eredményes munkájuk elismeréséül ezen alkalomból a Büntetés-végrehajtási Szolgálatért emlékplakett

ezüst fokozatát

adományozta *Szende Péter* alezredesnek, *Kárpáti Tamás*, *Szabó Miklós*, *dr. Szalai*

László *bv. őrnagynak*, *Hinkel János*, *Ruskó László századosnak*, *Sebestyén József*, *Varga Antal* *bv. törzsszázlós* *bnak*, *Bádi László*, *Gortva József*, *Joó József*, *Tanács János* *bv. zászlós* *bnak*, *Balaton Pál*, *Oláh István* *bv. főtörzsőrmesternek* és *Bakai Mártonné közalkalmazottnak*.

A Büntetés-végrehajtási Szolgálatért emlékplakett

bronz fokozatát

adományozta *Farkas János*, *Kosik Mihály*, *Végh Imre*, *Virág József* *bv. zászlós* *bnak*, *Csoma János*, *Gáspár Gyula*, *Greifenstein István*, *Tardi István* *bv. főtörzsőrmesternek*, *Báder Éva közalkalmazottnak*.

Soron kívül előléptette

dr. Csernyánszky Lajos, *Garamvölgyi Béla*, *dr. Jázbinek Rudolf*, *Kerékgyártó József*, *Máthé Zoltán*, *Polgár Tibor*, *Varga Géza* *bv. őrnagyot*

alezredessé,

Békés Imre, *Bus Gusztáv*, *Csóri Lajos*, *Horváth Lajos*, *Horváth Zoltánné*, *Kántor Gáspárné* *dr.*, *Kis-Benedek József*, *Menczer Sándor*, *Urfi István* *bv. századost*

őrnaggyá,

Buzási Péter, *Csáki Zoltán*, *Sisa Ágoston*, *Tardi Istvánné* *bv. főhadnagyot*

századossá,

Ágoston Zoltán, *Fellinger Zsolt*, *Kovács József* *bv. hadnagyot*

főhadnaggyá.

Rendvédelem

A Szemere Bertalan Társaságról

Aligha remélte az a maroknyi csoport, amely a magyar rendvédelem története iránti érdeklődéstől vezetve több mint fél évtizede megalakította a *Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történelmi Tudományos Társaságot*, hogy napjainkra a taglétszáma csaknem száz, s hogy idén októberben már a VI. országos konferenciára készülhet. A névadó személye, történelmi szerepe arról tanúskodik, hogy társaságunk alapítói nemzeti múltunk e kiemelkedő korszakából, az 1848-as forradalom és szabadságharc idején megalakult független felelős kormány tevékenységétől indítják kutató-feltáró tudományos tevékenységüket. Szemere Bertalan, a felelős magyar kormány belügyminisztere annak idején elsőként tett kísérletet önálló, országos rendőrség felállítására. A névválasztással az alapítók a történelmi folytonosságot hangsúlyozták, mert meggyőződésük, hogy a nemzeti tradíciók közkinccsé tétele hozzájárulhat nemzeti rendvédelmünk fejlesztéséhez. Kifejezi ugyanakkor azt a törekvést is, hogy a Szemere Bertalan Társaság a magyar rendvédelem történetén belül elsősorban a polgári korszak hagyományait kívánja feltárni és bemutatni.

A többpárti demokratikus politikai rendszer kialakulását megelőzően a rendvédelmi szervek történelmi feltárását nem lehetett objektív kutatás alapján elvégezni. Pártpolitikai érdeknek alávetve, ideológiai tehertétellel ábrázolták az 1945 előtti közrendi és közbiztonsági testületek működését. Ugyanakkor felnagyították és dicsfénybe burkolták az 1919-es proletárdiktatúra rendfenntartó és belbiztonsági, továbbá a sztálini típusú diktatúra rendvédelmi szerveit. Társaságunk feladata ezen aránytalanság korrigálása is, amikor pártsemlegesen kívánja bemutatni az önálló polgári állam rendvédelmi szerveinek történetét. A korabeli források nagy részét közgyűjteményi intézményeink, közkönyvtáraink zárt anyagként kezelték, nem kevés forrásanyagot pedig megsemmisítettek. Így a Szemere Bertalan társaság leletmentő munkát is végez, amikor a kevés, megmaradt könyveszeti és levéltári anyagot feldolgozza és közreadja. Társaságunk törvényesen bejegyzett jogi személy, amely tevékenységét önállóan fejti ki. Olyan szakemberekből áll, akik a szakterület írásos és tárgyi emlékeinek feldolgozásával és publikálásával hozzájárulnak a magyar és az egyetemes történelem megismeréséhez. Emellett a társaság fórumot teremt a magyar rendvédelem terén született kutatási eredmények számára. Ilyen fórumok a társaság tudományos konferenciái. Ezeken szó esett a magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervek kapcsolatáról 1848-tól 1945-ig, majd a rendvédelemtörténet kutatásának, feldolgozásának és oktatásának időszerű kérdéseiről, amikor *Király Béla* professzor előadásából megismerhettük az Egyesült Államok rendvédelmének történetét.

1992-ben a társaság tudományos vezetése úgy döntött, hogy a tematikus konferenciákról áttér a *történelmi korszakok rendvédelmének bemutatására*. Ennek az elgondolásnak a jegyében szerveződött *A dualista Magyarország rendvédelme* című országos konferencia. A konferencia jelmondatát (Cum historia pro securitate) a társaság elnöksége olyan

kifejezőnek találta, hogy azt átvette és attól kezdve jelmondatának tekinti. 1993-ban a háromnapos konferencia az első világháború alatt és az 1918-1919-ben működött rendvédelmi testületek szervezetét és működését tekintete át.

Az idén októberben lesz a VI. konferencia, amely a két világháború közti rendvédelmi testületeket mutatja be, valamint az 1945 utáni változásokat. A fórumteremtés jegyében szervezzük a tudományos kutatások alapján elkészült tanulmányok vitáját, amelyek a magyar rendvédelmi szervek történetének egy-egy szeletét tárják az érdeklődők elé. A Szemere Bertalan Társaság tehát széles értelemben fogja fel a rendvédelmet, oda tartozónak tekint minden állami és önkormányzati, rendfenntartásra szakosodott fegyveres szervezetet.

Az elmúlt fél évtized alatt a társaság szervezete kibővült azokkal a szakosztályokkal, amelyek egy-egy lényeges testülettel, azok történetével foglalkoznak. Megalakult a *határőrizet-történeti*, a *vám- és pénzügytörténeti*, a *testőrség- és parlamenti őrség-történeti*, a *büntetés-végrehajtási*, valamint a *rendvédelem szakképzésének történeti szakosztálya*. E szakosztályokon kívül regionális csoportok is működnek.

A társaság adományokból, pályázatok elnyeréséből tartja fenn magát. Tagjai évente 500 forint tagdíjat fizetnek. Jelentősebb támogatást kapunk a Rendészeti Kutató Intézet-től, valamint sokoldalú tárgyi és szellemi támogatást a Rendőrtiszti Főiskola parancsnokságától. Támogatásuk nélkül a társaság aligha tudná céljait elérni. A legutóbbi országos konferencia megjelenés előtt álló kiadványát kivéve, eddig valamennyi tudományos konferencia anyagát kiadtuk. A közgyűjteményeknek megküldve segítjük a téma iránt érdeklődőket e forrásmunkánkkal. A közeljövőben olvasható lesz egy tanulmánykötet, amely Magyarország rendvédelmét fogja át az államalapítástól az egypárti diktatúra kiépítéséig. Szerzői a téma avatott kutatói.

A Szemere Bertalan tudományos társaság kezdettől fogva arra törekedett, hogy együttműködést alakítson ki más hasonló témát kutató tudományos szervezetekkel, testületekkel. Így együttműködési szerződése van a *Hadtudományi Társasággal*, a *HM Hadtörténeti Intézet és Múzeummal*, a *Magyar Történeti Társasággal*, valamint az *osztrák és a német rendőrségtörténeti társasággal*. Alapszabályzatban rögzített célunk, hogy felkeltjük az egyetemi és főiskolai hallgatók érdeklődését a rendvédelem-történet iránt. Ennek érdekében pályázatot hirdettünk a magyar rendvédelmi szervek második világháború alatti tevékenységéről, és a harcokban való részvétel történeti feldolgozására. A társaság ezenkívül szerény lehetőségeihez mérten pályadíjakat ajánlott fel az elmúlt évek országos diákköri pályázatain.

Dr. Öry Károly

A MAGYAR RENDVÉDELEM TÖRTÉNETE A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

A VI. Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Konferencia programja

1994. október 18. kedd

(Az előadások naponta 9 órakor kezdődnek)

Mezey Barna: A magyar rendvédelmi jog sajátosságai a környező országokbeli és az európai állapotok tükrében

Ságvári György: A rendvédelmi testületek egyenruházatának változásai

Zeidler Sándor: A rendvédelmi szervek rendfokozati rendszere, a kitüntetések, jelvények

Lugosi József: A világháborúk közötti magyar rendvédelmi szervek fegyverzet

Botos János: A Magyar Királyi Belügyminisztérium és egy klasszikus belügyminiszter a két világháború között

Ravasz István: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai

Bonhardt Attila: A rendvédelmi szervek motorizációja

Rácz Lajos: A fővárosi rendőrség működése a két világháború között

1994. október 19. szerda

Hegedűs Róbert: A két világháború közötti Magyar Királyság biztonságpolitikai realitásai

Parádi József: A magyar állam határőrizete a két világháború között

Keserű István: A terület-visszacsatolások hatása a határőrizetre

Kiss István Géza: A délvidéki határőrizet sajátosságai Trianon után

Bacsá Gábor: Határrend és határforgalom Magyarország déli határán (1921-1941)

Suba János: A terület-visszacsatolások határkijelölő munkálatai

Franz Hesztera: A csendőrség szervezete német minta szerint 1938 és 1945 között Ausztriában

Szakály Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941

Mezey Barna: A két világháború közötti magyar büntetés-végrehajtás

Joó Gábor: Pénzügyőrség a trianoni Magyarországon

RÖVIDEN

1994. október 20. csütörtök

Fazekas László: A Magyar Királyi Testőrség, a Magyar Királyi Koronaőrség és a Képviselőházi Őrség a két világháború között

Somorjai Béla: A Magyar Királyi Koronaőrség helytállása a korona és a koronázási ékszerek megőrzésében

Kun Ferenc: Az Ideiglenes Nemzeti Kormány védelmét ellátó Debreceni Őrszászlóalj megalakulása és tevékenysége

Kedves Gyula: A Magyar Királyi Testőrség, a Magyar Királyi Koronaőrség és a Képviselőházi Őrség által használt alabárd alakjának kialakulása

Óry Károly: A terület-visszacsatolások rendvédelmi vonzatai

Szakács Gábor: A rendőrképzés helyzete a két világháború között

Barsi Lászlóné: A rendvédelmi szervek gazdálkodása

Bendzsák Katalin: Közbátorság a bűnügyi statisztika és a rendőrség, csendőrség működtetésének tükrében

**A konferencia helye: Rendőrtiszti Főiskola Főépület „A” terem
1121 Budapest, XII. Farkasvölgyi út 12.**

A konferencia nyelve német és magyar.

A konferencia idején az „A” terem melletti helyiségben a témakörhöz kapcsolódó kamarakiállítás tekinthető meg.

**Szálláshely: Rendőrtiszti Főiskola kollégiumi épület
Információ: 166-5850**

Két német szakkönyv

1 1994 májusában jelent meg az ún. *Juristischer Studienkurs* sorozat keretében 4. kiadásban Kaiser és Schöch professzoroktól a kriminológiát, a fiatalkorúak büntetőjogát és a büntetés-végrehajtást feldolgozó, elsősorban joghallgatóknak szánt kiadvány. A szerzők megtartották az eddigi koncepciót, mivel a korábbi kiadásokban a kötet felépítése és a problémaösszeállítás jól bevált. A kiadvány 20, ún. feladat-, illetve esetkört és az erre vonatkozó megoldásokat foglalja magában, de valójában ezen messze túlnyúlik. A kötet nem pótolja ugyan a kriminológiára, a fiatalkorúak büntetőjogára és a büntetés-végrehajtásra vonatkozó tankönyveket, inkább felteletezi azokat, mondhatni ez a kiadvány és az említett tankönyvek jól kiegészítik egymást. A kötet mostani átdolgozásánál a szerzők figyelembe vették a törvényhozásban, a joggyakorlatban és az elméletben 1993 őszéig bekövetkezett változásokat.

A büntetés-végrehajtást illető átdolgozás súlypontjai az alkotmányjogi vonatkozások, valamint az elítélt jogállásának újabb fejlődése. A kötet végrehajtási vonatkozású problémakörei: az életfogytig tartó szabadságvesztés, a fiatalkorúakra vonatkozó szankciók és azok végrehajtása, az intézeti típusok és az elítélti kultúra, célkonfliktus a büntetés-végrehajtásban, valamint az elítéltek jogai.

A kötetet függelék zárja a használatot megkönnyítő különféle útmutatókkal és irodalomjegyzékkel. (Kaiser, G./Schöch,

H.: *Kriminologie Jugendstrafrecht Strafvollzug* 4. Aufl. München, 1994. C. H. Beck Verlag)

2 A hatályos német büntetés-végrehajtási törvény ún. rövid kommentárja 6. kiadásban ez évben jelent meg Müller Dietz, a saarlandi egyetem, és Calliess, a hannoveri egyetem professzorai tollából. Az új kiadás átfogó és megbízható választ ad mindazon kérdésekre, amelyekkel a büntetés-végrehajtási jog szakemberei naponta szembetalálkoznak.

A német végrehajtási törvény alkalmazását és értelmezését megkönnyítendő a kötetben függelék található, amely tartalmazza az egyébként szétszórót szövetségi végrehajtási jogi előírások sokaságát is, amire a büntetés-végrehajtási törvény vonatkozik vagy vele közvetlenül összefügg. Az 1994-ben megjelent 6. kiadás a korábbiak aktualizált változata, amely feldolgozza azt a fejlődést, ami a szakirodalomban és a joggyakorlatban 1993 végéig bekövetkezett. A kommentár szerzői figyelembe vették az új keleti tartományokban történt változásokat és specialitásokat is. A német büntetés-végrehajtási jog ezen ún. standard kommentárja melegen ajánlható mind a gyakorlati, mint az elméleti szakembereknek.

(Calliess, R-P./Müller-Dietz, H.: *Strafvollzugsgesetz*. 6. Aufl. München, 1994. C. H. Beck Verlag)

Nagy Ferenc

CONTENTS

STUDY

---

1 Dr. Csaba KABÓDI: Human Rights

ON NEW WAYS

---

13 Imre FEJES: Chance (2. part)

18 József CSAPÓ: Separated Quarters

FORUM

---

21 Dr. György VÓKÓ: Law Enforcement

44 Dr. Pál SEREG: Law in Europe

WORKSHOP

---

56 Dr. István LAJTÁR: Injunction of Public Affairs

62 Miklós SZONDI: Differently

72 István KOMÁROMI: In Point of View of Architect

PORTRAIT

---

77 Anna PARDI: In Couple

OUTLOOK

---

87 Dr. Ferenc NAGY: Main Points

91 Dr. János BOROS: I came from USA

IN BRIEF

---

95 International Relations

96 New Legislation and Internal Rules

99 Rewards

100 Dr. Károly ÓRY: Defence of Law and Order

102 Program of International Conference

BOOKSHELF

---

104 Dr. Ferenc Nagy: Two German Professional Books

INHALT

STUDIE

---

1 Dr. Csaba KABÓDI: Die Menschliche Rechte

IN NEUEN WEGEN

---

13 Imre FEJES: Die Chance (Die eurokompatibilische Gefängnis Sache-2.)

18 József CSAPÓ: Die absonderten Abteilungen

FORUM

---

21 Dr. György VÓKÓ: Die Rechtsanwendung

44 Dr. Pál SEREG: Gesetz für Europe

SCHULDVERHÜTEN

---

56 Dr. István LAJTÁR: Verbot von der öffentlichen Angelegenheiten

62 Miklós SZONDI: Auf andere Art

72 István KOMÁROMI: Mit dem Auge des Architekt

PORTRÄT

---

77 Anna PARDI: Im Paar

AUSBLICK

---

87 Dr. Ferenc NAGY: Die Schwerpunkte

91 Dr. János BOROS: Ich bin aus Amerika gekommen

KURZ

---

95 Internationale Verbindungen

96 Neue Rechtsregeln und innere Anordnungen

99 Die Anerkennungen

100 Dr. Károly ÓRY: Der Ordnungschutz

102 Das Program des wissenschaftlichen Konferenz

BIBLIOTHEK

---

104 Dr. Ferenc NAGY: Zwei Deutschen Fachbücher

TARTALOM

TANULMÁNY

- 1** Dr. KABÓDI Csaba: Emberi jogok
(A strasbourgi esetjog tükrében)

ÚJ UTAKON

- 13** FEJES Imre: Esély (Az euro-kompatibilis magyar büntönügyről – 2. rész)

- 18** CSAPÓ József: Elkülönített körletek

FÓRUM

- 21** Dr. VÓKÓ György: Jogalkalmazás
(A regionális tanácskozásokon összegyűjtött tapasztalatok)

- 44** Dr. SEREG Pál: Törvény Európába
(A büntetés-végrehajtási jogalkotás jelenkori történetének vázlata)

MŰHELY

- 56** Dr. LAJTÁR István: Közügyektől eltiltás
(A mellékbüntetés ügyészségi vizsgálata)

- 62** SZONDI Miklós: Másként (Szabadok és elítéltek véleménye az igazságszolgáltatásról)

- 72** KOMÁROMI István: Az építész szemével

KÖZELKÉP

- 77** PARDI Anna: Párban

KITEKINTÉS

- 87** Dr. NAGY Ferenc: Súlypontok (Az osztrák büntetés-végrehajtási jog reformjáról)

- 91** Dr. BOROS János: Amerikából jöttem

RÖVIDEN

- 95** Nemzetközi kapcsolatok

- 96** Új jogszabályok és belső rendelkezések

- 99** Elismerések

- 100** Dr. ÓRY Károly: Rendvédelem (A Szemere Bertalan Társaságról)

- 102** A tudományos konferencia programja

TÉKA

- 104** Dr. NAGY Ferenc: Két német szakkönyv

Ára: 50 forint

*Az Európa Tanács és a magyar
büntetés-végrehajtás közös
rendezésében*

NEMZETKÖZI KONFERENCIA

**Pilisszentkereszt,
1994. október 10-13.**

TÉMA: Költségkímélő börtönfejlesztés és kihasználás

A rendezvényen 21 ország szakemberei vesznek részt.

A konferencia idején

építészeti és biztonsági kiállítást rendeznek

annak a 11 cégnek a termékeiből,
amelyek az eseményt támogatják.

Kiállító szponzorok:

CM Security Group Inc.	(Kanada)
Corrections Corporation of America	(USA)
Norment Industries W.S.A. Inc.	(USA)
South West Microwave Inc.	(USA)
Frussbild Inc., Folger Adam Inc. and Technolog Sicherheits Logistic	(USA/Germany)
TBV Consult	(UK)
Chubb Safe Security	(UK)
Tractebel	(Belgium)
Philips	(Nederlands)
Grindweld	(UK/Belgium)
BI Inc.	(USA)